

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

**BEĞAVÎ'NİN MEÂLİMU'T-TENZÎL İSİMLİ TEFSİRİNDEKİ
HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ
(ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ 1-120. AYETLER)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Musa ERKAYA

HAZIRLAYAN
Nebahat GÜNEŞ

ELAZIĞ-2017

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
HADİS BİLİM DALI

BEĞAVÎ'NİN MEÂLİMU'T-TENZÎL İSİMLİ TEFSİRİNDEKİ
HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ
(ÂL-İ İMRÂN SÛRESİ 1-120. AYETLER)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Jürimiz, ... tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda bu yüksek lisans tezini oy birliği / oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

1. Prof. Dr.

2.

3.

4.

5.

F. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ..... tarih ve .....sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Ömer Osman UMAR
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Beğavî'nin Meâlimu't-Tenzîl İsimli Tefsirindeki Hadislerin Tahric ve
Değerlendirilmesi
(Âl-i İmrân Sûresi 1-120. Ayetler)****Nebahat GÜNEŞ****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı****Elazığ-2017; Sayfa: IX+102**

Meâlimu't-Tenzîl, müfessir, muhaddis ve aynı zamanda fakîh olan Beğavî'nin en tanınmış eseridir. Beğavî, tefsirini rivayet usûlüne göre yazmıştır. Hadisçi olması sebebiyle ayetlerin tefsirinde hadislere de yer vermiştir.

Biz bu çalışmamızda müellif hakkında kısaca bilgi verdikten sonra Beğavî'nin *Meâlimu't-Tenzîl* adlı eserinde Âl-i İmrân sûresinin (1-120. ayetler) tefsirinde yer alan ilk yetmiş dört hadisi inceledik. Bu bağlamda hadislerin tahricini yaptıktan sonra sıhhat değerlendirmesinde bulunduk.

Tahricini yaptığımız hadis sayısı 74'tür. Münekkit muhaddislerin kanaatlerinden hareketle şunları söyleyebiliriz: Bu hadislerin 43'ü sahîh, 3'ü hasen, 20'si zayıf, 2'si mevzûdur. Hakkında hüküm verilemeyenlerin sayısı da 6'dır. Dolayısıyla müellif, hadisleri büyük oranda (% 58.1) sahîh rivayetlerden seçmiştir. Hasen hadislerin tüm hadislere oranı, % 4.05; zayıf rivayetlerin oranı, % 27.02; mevzû rivayetlerin oranı da % 2.7'dir. Hakkında hüküm verilemeyenlerin oranı ise % 8.1'dir.

Rivayetlerin 53 tanesi Kütüb-i Tis'a'da, 3'ü diğer hadis kaynaklarında, 13'ü hadis kaynakları dışındaki kaynaklarda geçmektedir; 3'ü de kaynaklarda rastlayamadığımız rivayetlerdendir. Buna göre Kütüb-i Tis'a'da geçen hadislerin tüm hadislere oranı, %71.62'dir. Kütüb-i Tis'a dışındaki diğer hadis kaynaklarında geçen hadislerin oranı, %

4.05; hadislerin % 17.56'sı da diğer kaynaklarda geçmektedir. Kaynaklarda rastlayamadığımız rivayetlerin oranı da % 4.05'tir.

74 hadisin 53'ü (%71.62) isnadlı, 21'i (%28.37) de isnadsız zikredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Beğavî, Meâlimu't-Tenzîl, Hadis, Kütüb-i Tis'a, Tahrîç, İsnad.

ABSTRACT**Master's Thesis****The Extraction And Evaluation Of Hadiths In The Commentary Of Al-Baghawi
Titled Maalim At-Tanzil (1st – 120th Verses Of Surah Al-i Imran)****Nebahat GÜNEŞ****Fırat University****The Institute of Social Sciences****The Department of Basic Islamic Sciences – Science of Hadith****Elazığ–2017; Page: IX+102**

Maâlim at-Tanzil is the most well-known work of al-Baghawi who is a scholar of tafsir, hadith and fiqh. Al-Baghawi wrote his tafsir based on the method of riwaya (narrative reports). Since he was also a scholar of hadith, he included hadiths in the exegesis of the Qur'anic verses.

In this study, after giving a brief information about the author, we examined the first seventy-four hadiths which exist in the tafsir of surah Al 'Imran (the verses between 1-120) in Maâlim at-Tanzil, the tafsir of al-Baghawi. In this regard, after making the verification of hadiths we evaluated their authenticity.

The number of hadiths that we made their verification is 74. Based on the opinions of the critic hadith scholars, we can assert that 43 of hadiths are sound (*sahîh*), 3 of them are good (*hasan*), 20 of them are weak (*da'if*) and 2 of them are fabricated (*mawdu'*). The number of hadiths that cannot be adjudicated is 6. Therefore, the author selected the hadiths mainly from the sound narrations (58.1%). The proportion of the good hadiths is 4.05%, the weak hadiths is 27.02% and the fabricated hadiths is 2.7%. The proportion of those that cannot be adjudicated is 8.1%.

53 of the narrations exist in al-Kutub at-Tis'ah (the nine major hadith collections), 3 of them are in the other hadith sources and 13 of them exist in the sources other than hadith. 3 of them are narrations that we could not identify their sources. Hence, the proportion of hadiths that exist in al-Kutub at-Tis'ah to all hadiths is 71,62%. The proportion of hadiths that exist in other hadith sources is 4,05% and 17,56% of hadiths

exists in the sources other than that of hadith. Finally, the proportion of the narrations that we could not identify their sources is 4,05%.

53 of the hadiths out of 74 (71,62%) are reported with a chain of transmitters (*isnad*) and 21 of them (28,37%) are reported without a chain of transmitters.

Key Words: al-Baghawi, Ma'alim at-Tanzil, Hadith, al-Kutub at-Tis'ah, Extraction, Chain of transmitters.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	VI
ÖNSÖZ	VIII
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BEĞAVÎ'NİN HAYATI VE MEÂLİMU'T-TENZÎL İSİMLİ TEFSİRİ	4
1.1. Beğavî'nin Hayatı	4
1.1.1. Doğumu, Vefatı	4
1.1.2. Hocaları.....	4
1.1.3. Talebeleri	5
1.2. Hadisçiliği	5
1.3. Eserleri	6
1.3.1. Hadis ilmine dair eserleri	6
1.3.2. Fıkıh ilmine dair eseri	6
1.3.3. Tefsir ilmine dair eseri	6

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEÂLİMU'T-TENZÎL'DEKİ HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ	8
2.1. Tahricin Tanımı.....	8
2.2. Araştırmada Takip Edilen Tahriç Usûlü	8
2.3. Âl-i İmrân Sûresi.....	8
2.4. Hadislerin Tahrici.....	9
2.5. Hadislerin Kaynak ve Sıhhat Bakımından Sınıflandırılması ve Tablolar Halinde Gösterilmesi	88
2.5.1 Hadislerin Genel Dağılımı	89
2.5.2. Kütüb-i Tis'a'da Yer Alan Hadisler	90
2.5.3. Hadislerin Beğavî'nin Hadise Dair Eserlerindeki Dağılımı	90
SONUÇ	92
BİBLİYOGRAFYA	94

EKLER	101
Ek 1. Orijinallik Raporu.....	101
ÖZGEÇMİŞ	102

ÖNSÖZ

Müslümanların ilk ve temel kaynağı, Kur'ân-ı Kerîm'dir. İkincisi, Allah Rasûlü'nün sünnet-i seniyyesidir. İkisi birbirinden bağımsız düşünülemez. Zira sünnetin kaynağı Kur'ân'dır. Hz. Peygamberin inancına, davranışlarına yön veren de Kur'ân'dır. Kur'ân-ı Kerîm'de Kur'ân-sünnet birlikteliğini ifade eden pek çok ayet vardır. "Kim Rasûle itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur" (Nisa 4/80) ayeti de bu gerçeği dile getiren ayetlerden yalnızca biridir.

İslâmî ilimler bu Kur'ân-sünnet birlikteliğinden dolayı birbirinden bağımsız olmamıştır. Tefsir ilmi, bu ilimlerden biridir. Özellikle rivayet yöntemini takip eden müfessirler Kur'ân-ı yorumlarken hadislere sıkça başvurmuşlardır. Ancak tefsir kitaplarında zikredilen bu hadis rivayetlerinin kaynağının ve sıhhat durumlarının tespit edilmesi gerekmektedir. Zira bir rivayetin tefsir kitabında geçmiş olması o rivayetin sahihliğini göstermez. Beğavî de rivayet yöntemini takip eden bu müfessirlerden biridir. Hem muhaddis hem de müfessir kişiliğiyle ayetlerin tefsirinde hadislere bolca yer vermiştir. Biz de çalışmamızda Beğavî'nin *Meâlimu't-Tenzîl* adlı eserinde Âl-i İmrân sûresinin (1-120. Ayetler) tefsiri bağlamındaki ilk yetmiş dört hadisin tahric ve sıhhat değerlendirmesini yapacağız.

Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Beğavî'nin hayatı, hocaları, talebeleri ve eserleri hakkında kısaca bilgi vereceğiz. İkinci bölümde ise Âl-i İmrân sûresinin (1-120. ayetler) tefsiri bağlamında rivâyet edilen ilk yetmiş dört hadisin tahricini yapacağız.

Bu çalışmamızda maddî-manevî hiçbir yardımını esirgemeyen, bize her daim yol gösteren, kıymetli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Musa ERKAYA'ya yürekten şükranlarımı sunarım. Ayrıca tezde bazı düzeltmelerde bulunan hocam Yrd. Doç. Dr. Ekrem YÜCEL'e ve arapça ibarelerin tercümesinde istifade ettiğim Arş. Gör. Cemal URAL hocama teşekkürü borç bilirim.

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.mlf.	: Aynı müellif
a.s.	: Aleyhi's-selâm
b.	: Oğul, oğlu
bnt.	: Kızı
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
c.c.	: Celle Celâluhu
D.İ.B	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	: Hicrî
h. no	: Hadis numarası
Hz.	: Hazreti
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
ö.	: Ölümü
r. a.	: Radiyallahu anh
r. anha	: Radiyallahu anha
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem
thk.	: Tahkik eden
ts.	: Tarihsiz
y. y.	: Yer yok
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Konu, Beğavî'nin *Meâlimu't-Tenzîl* isimli tefsirindeki hadislerin tahric ve değerlendirilmesidir. Bu bağlamda müellifin, Âl-i İmrân Sûresi 1-120. ayetlerin tefsiri sadedinde naklettiği hadisler ele alınacaktır.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Kur'ân ve Sünnet birbirinin tamamlayıcısı olduğundan İslâmi ilimlerden olan Tefsir ve Hadis ilimleri de biri diğerinden bağımsız olmamıştır. Müfessir, aynı zamanda muhaddis olan Beğavî, tefsirinde hadislere çokça yer vermiştir.

Hz. Peygamber'den sonra uydurma rivayetler arttığından dolayı müellifin tefsirindeki hadislerin sıhhat değerlendirmesi hadis ilmi açısından önem arz etmektedir. Beğavî'nin *Meâlimu't-Tenzîl adlı* tefsirinde kullandığı hadislerin Hz. Peygambere aidiyetinin belirlenmesi ve sıhhat tespiti bu çalışmanın temel amacıdır.

Çalışmamızın genel amaçlarını şöyle sıralayabiliriz:

Beğavî'nin ayetlerin tefsiri sadedinde rivayet ettiği hadislerin aslı kaynaklarını tespit etmek. Böylece tefsir kitabında geçen hadislerin hadis kaynaklarındaki yerini dolayısıyla menşeyini belirlemiş olacağız.

Müellifin naklettiği hadisleri senedin müntehâsı bakımından değerlendirmek. Tefsirde geçen hadislerin kaçının kudsî, merfû, mevkûf veya maktû hadis olduğunu belirlemek.

Meâlimu't-Tenzîl'de nakledilen hadislerin hadis tekniği bakımından sıhhat durumunu ortaya koymak. Bu adı geçen tefsirde nakledilen hadislerin ne kadarının makbul olup olmadığını tespit bakımından önem arz etmektedir.

Hadislerin isnadındaki cerh edilen ravilerin güvenilirliklerini araştırmak: Zira isnattaki ravilerin cerh edilmesi o rivayet için kusurdur. Böyle bir durumda bazen o hadisin metninin tenkidine bile gerek duyulmaz.

Beğavî'nin *Meâlimu't-Tenzîl*'inde zikrettiği hadisleri şayet varsa yine kendisinin telif etmiş olduğu *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde arayıp bulmak: Çünkü Beğavî çoğu zaman tefsirinde naklettiği bir rivayeti hadis kitaplarında da zikretmiştir.

Dolayısıyla tefsirinde naklettiği rivayetlerin ne kadarını hadis kitaplarında da zikrettiğini tespit etmiş olacağız.

III. ARAŞTIRMANIN METODU

Çalışmamızda Beğavî'nin hayatı ve tefsirine değindikten sonra Âl-i İmrân sûresiyle ilgili kısaca bir bilgi verecek, ardından hadislerin tahrucine geçeceğiz. Hadislerin tahrucinde el-Mektebetu's-Şâmile programından istifade edeceğiz. Hadisleri öncelikle Kütüb-i Tis'a'da ve Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne* ile *Mesâbihu's-Sünne* adlı eserlerinde tarayacağız. Sonrasında diğer hadis kitaplarına başvuracak, hadis kitaplarında tespit edemediğimiz rivayetleri, tefsir kitaplarında arayacağız.

Hadislerin tahrucini yaptıktan sonra Cevâmiul-Kelîm adlı programdan ravilerin güvenilirlik durumlarını araştırıp, yalnızca cerhedilen ravileri tespit ettikten sonra bu raviler hakkında yapılan değerlendirmeler için cerh ve ta'dil kitaplarına başvuracağız.

Hadislerin sayısının fazla olması sebebiyle metin tahlillerine çok fazla girmeyip tahricte hadisin metnine en yakın rivayetle lafız farklılığına bir-iki cümleyle işaret etmek ve o rivayetin isnadını vermekle iktifâ edeceğiz.

Rivayetlerin uydurma olup olmadıklarını tespit için mevzûât kitaplarını esas alacağız. Sıhhat değerlendirmesini yaparken de şayet rivayet *Sahîhayn*'da geçiyorsa ya da Kütüb-i Tis'a müelliflerince nakledilip ravileri de cerh edilmemişse hadisi *sahîh* olarak değerlendireceğiz. Rivayetin sıhhati hakkında Tirmizî, Hâkim vb. muhaddislerin; Şuayb el-Arnâvut, Elbânî, Abdurrezzâk el-Mehdî vb. muhakkiklerin kanaatleri mevcutsa öncelikle onların görüşlerine müracaat edecek ve yaptıkları değerlendirmeleri dikkate alacağız. Ayrıca çalışmamızda Tirmizî'nin *es-Sünen* adlı eserinin Elbânî tahkikli nüshasını kullandığımız için Tirmizî ve Elbânî'nin hadislerin sıhhat değerlendirmesini birlikte zikredeceğiz. Hadis kaynaklarında aslı bulunamayan rivayetlerde isnatsız olmaları sebebiyle tevakkuf edeceğiz. Her rivayette varılan neticeyi hadisin sonuç kısmında değerlendireceğiz.

Sıhhat bakımından hadisleri “*makbûl*”, “*merdûd*” ve “hakkında hüküm verilemeyenler” olmak üzere üç grupta toplayacak; *makbûl* hadisleri *sahîh* ve *hasen*, *merdûd* hadisleri de *zayıf* ve *mevzû* olarak iki kısımda inceleyeceğiz. Zayıf hadisleri rivayetin zaafiyet sebebiyle birlikte belirteceğiz. Kaynağını tespit ettiğimiz halde sıhhatine dair bir değerlendirmenin yer almadığı hadisler hususunda tevakkuf edecek, bunları “hakkında hüküm verilemeyenler” kısmında değerlendireceğiz.

IV. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamızda *Meâlimu't-Tenzil* adlı tefsirin Muhammed Abdullah Nemr, Osman Cuma Damîriyye ve Süleyman Müslim Haraş tarafından tahkik edilen ve Daru't-Tayyibe, Riyad, 1409/1989 baskısını kullandık. Ayetlerin meallerini verirken de altı kişilik bir komisyon tarafından hazırlanan ve Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) tarafından yayımlanan (Ankara, 2013) mealden istifade ettik.

Müfessirin hayatı hakkında bilgi sahibi olmak için ricâl ve tabakât kitaplarıyla Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA) ve yayınlanmamış iki doktora tezinden (Ali Eroğlu, *Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*; Saffet Sancaklı, *Beğavî ve Şerhu's-Sünne'deki Şerh Metodu*) faydalandık.

Hadislerin tahririnde Kütüb-i Tis'a başta olmak üzere Ma'mer b. Râşid (ö. 153/770)'in *Câmi'i*, Ebû Dâvud et-Tayâlisî (ö. 204/819)'nin *Müsned'i*, Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826) ve İbn Ebî Şeybe (ö. 235/849)'nin, *Musannef'leri*; Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî (ö. 307/919)'nin *Müsned'i*; İbn Huzeyme (ö. 311/923) ve İbn Hibbân (ö. 354/965)'in *Sahîhleri*; Taberânî (ö. 360/971)'nin *Mu'cemleri*, Hâkim en-Neysâbüri (ö. 405/1014)'nin *el-Müstedrek'i* vb. eserler kullandık. Tahriçte ayrıca Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhu's-Sünne* adlı hadis kitaplarına da başvurduk.

Taberî (ö. 310/923)'nin *Câmiu'l-Beyan an Te'vili Âyi'l-Kur'ân'ı*, Vâhidî (ö. 468/1075)'nin *Esbâbu'n-Nüzûl'u*, Fahreddîn er-Râzî (ö. 606/1209)'nin *Mefâtihu'l-Ğayb'ı*, Kurtubî (671)'nin *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân'ı*, İbn Kesîr (ö. 774/1373)'in *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm'i*, Suyûtî (ö. 911/1505)'nin *ed-Dürrü'l-Mensûr fî't-Tefsiri bi'l-Me'sûr'u* hadis kitaplarında yer almayan hadislerin tahriri için başvurduğumuz önemli tefsir kitaplarıdır.

Hadislerin uydurma olup olmadığını tespit için İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200)'nin *Kitâbü'l-Mevzûât'ı*, Suyûtî (ö. 911/1505)'nin *el-Leâli'l-Masnûâ fî'l-Ehâdisi'l-Mevzûa'sı*, İbn Arrâk (ö. 963/1555)'in *Tenzihu's-Şerî'âti'l-Merfûa an'il Ehâdisi's-Şeniati'l-Mevzûa'sı*, Fettenî (ö. 986/1578)'nin *Tezkîratü'l-Mevzûât'ı* vb. önemli mevzuat kitaplarına başvurduk.

Ravilerin güvenilirliğini tespit için İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938)'in *Kitabu'l-Cerh ve't-Ta'dil'i*, İbn Hibbân (ö. 354/965)'in *es-Sikât'ı*, İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1200)'nin *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn'i*, Mizzî (ö. 742/1341)'nin *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl'i*, Zehebî (ö. 748/1347)'nin *Mîzânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl'i* başvurduğumuz cerh ve tadil kitaplarındandır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. BEĞAVÎ'NİN HAYATI VE MEÂLİMU'T-TENZİL İSİMLİ TEFSİRİ

1.1. Beğavî'nin Hayatı

Bu çalışmamız müteselsil olduğundan, kendisinden önceki çalışmalarının devamı niteliğindedir. Bu bölüme de söz konusu çalışmalarda detaylı olarak yer verildiği için, biz burada özet olarak vermeye çalışacağız¹.

1.1.1. Doğumu, Vefatı

Beğavî'nin asıl adı, Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed'dir². H. 433 yılında Horasan'ın kasabası olan Bağşûr'da dünyaya gelmiştir. Kendisine Bağşûr (Bağ) kasabasına nisbetle Beğavî denmiştir³. Kaynaklarda çocukluk ve gençlik yıllarına ait fazla bir bilgi yoktur⁴.

Amelde Şafîî mezhebine mensup olan Beğavî, Ferrâ'nın oğlu olarak bilinmektedir ve bu sebeple ona İbn Ferrâ denmiştir. Ayrıca tefsir, hadis ve fıkıh ilimlerinde imam olduğu için Muhyî's-Sünne, Rüknüddîn vb. çeşitli lakaplar kendisine verilmiştir⁵.

Beğavî, 516/1122 yılında Merverruz'da vefat etmiştir⁶.

1.1.2. Hocaları

Beğavî'nin kendilerinden hadis naklettiği hocalarının sayısı sekseni geçmektedir. *Şerhu's-Sünne*'de geçen hocalarından bazıları şunlardır:

1. Ebu Ali Kâdî Huseyn b. Muhammed el-Mervezî (ö. 462/1070)
2. Ebu Ömer Abdülvâhid b. Ahmed el-Melîhî (ö. 462/1070)
3. Ebu'l-Hasan Abdurrahman b. Muhammed el-Büşenci (ö. 463/1071)

¹ Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Bağatarhan, Hüseyin, *Beğavî'nin Meâlimü't-Tenzil İsimli Tefsirindeki Hadislerin Tahriç ve Değerlendirilmesi (Fatıha ve Bakara Sûreleri)*, Fırat Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2015; Kılıç, Habib, *Beğavî'nin Meâlimü't-Tenzil İsimli Tefsirindeki Hadislerin Tahriç ve Değerlendirilmesi (Nisa ve Maide Sûreleri)*, Fırat Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2015.

² Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Tezkiratü'l-Huffâz*, I-IV, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1989, IV/37.

³ Hamevî, Şihâbüddîn Ebu Abdullah Yâkût b. Abdullah er-Rûmî, *Mu'cemü'l-Büldân*, I-VII, Dâru Sâdır, Beyrut, 1995, I/468.

⁴ Güngör, Mevlüt, "Beğavî", *DİA*, V/340.

⁵ Suyûtî, Abdurrahmân b. Ebî Bekir, *Tabakâtü'l-Müfessirîn*, Kahire, 1396, I/38.

⁶ Sübkî, Tâcüddîn b. Ali b. Abdülkâfî, *Tabakâkü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, I-X, y.y, 1913, VII/77.

4. Ebu'l-Hasan Ali b. Yusuf el-Cüveynî (ö. 463/1071).
5. Ebû Ali Hasan b. Saîd b. Hassan b. Muhammed el-Meni'î (ö. 463/1070)
6. Ebû Tâhir Ömer b. Abdülazîz b. Ahmed el-Mervezî (ö. 463/1070)
7. Ebû Bekir Yakub b. Ahmed b. Muhammed en-Neysâbûrî (ö. 466/1073)
8. Ebû Nasr Muhammed b. Ahmed b. Ali el-Mervezî (ö. 484/1091)

1.1.3. Talebeleri

Meşhur olan talebelerinin bir kısmı şunlardır:

1. Ebû Ali Hasan b. Mesud el- Ferrâ, el-Beğavî (ö. 529/1135)
2. Ebu'l-Feth Mesud b. Ahmed (ö. 540/1145)
3. Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Abdullah b. Abdurrahmân b. el-Huseyn en-Nîhî (ö. 548/1153)
4. Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed (ö. 555/1160)
5. Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer b. Muhammed b. Muhammed eş-Şâşî (ö. 556/1161)
6. Ebû Mansûr Muhammed b. Esed b. Muhammed b. Huseyn el-Attâr et-Tûsî el-Hafede (ö.571/1175)⁷

1.2. Hadisçiliği

Beğavî, Kur'ân'ın anlaşılması ve yorumlanmasında imam olduğu gibi fıkıh, kıraat ve hadis ilimlerinde de büyük bir otoritedir. *Şerhu's-Sünne* adlı eseriyle kendisine Muhyi's-Sünne lakabı verilmiştir.

Hadis alanındaki vukûfiyetini görmek için bu alanda yazdığı *Şerhu's-Sünne* ile *Mesâbîhu's-Sünne* eserlerini tedkik etmek gereklidir. *Şerhu's-Sünne*'sinde hadisleri nakletmekle kalmamış, belli usullere göre şerh etmiştir. Şerhlerin yeni yazıldığı dönem itibarıyla bu eser, şerh açısından da önemlidir⁸.

Mesâbîhu's-Sünne adlı eserini isnatlarını hazfederek telif etmiştir. Her babta hadisleri *sahîh-hısan* şeklinde ikiye ayırmış; Buhârî ve Müslim'in ittifak ettikleri hadisleri

⁷ Sancaklı, Saffet, *Beğavî ve Şerhu's-Sünne'deki Şerh Metodu*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 1996, s. 23.

⁸ Sancaklı, *a.g.t.*, s. 32.

sahîh kısmı altında; sünen sahiplerinin rivayetleri, zayıf, garip, münker ve mevzû olanlarını da hisan bölümü altında zikretmiştir⁹.

1.3. Eserleri

1.3.1. Hadis ilmine dair eserleri

1. Şerhu's-Sünne
2. Mesâbîhu's-Sünne
3. el-Cem' Beyne's-Sahîhayn
4. el-Envâr li Şemâili'n-Nebiyi'l-Muhtâr

1.3.2. Fıkıh ilmine dair eseri

1. et-Tehzîb

1.3.3. Tefsir ilmine dair eseri

1. **Meâlimu't-Tenzîl İsimli Tefsiri:** Çalışmamıza konu teşkil ettiği için yalnızca bu eserin tanıtımı için yer ayırdık.

Beğavî'nin Kur'ân-ı Kerîm tefsiri olup en meşhur eseridir. Rivayet usûlüyle yazılan eserin mukaddimesinde müellif, eseri telif etme nedenini belirtmiştir. Ayrıca müellif tefsir, siyer, ahbâr ve kıraatle ilgili rivayetlerin kimlerden ve hangi isnatlarla aldığını da zikretmiş, Kur'ân okumanın faziletleri, tefsir, tevil gibi konularda da bilgi vermiştir¹⁰.

Müellif eserini naklî tefsir yöntemi olan Kur'ân'ı Kur'ân ile ve sünnetle tefsir etmiş, nüzûl sebebi ve nâsîh-mensûh gibi konulara da yer vermiştir.

Nesh konusunda Kur'ân'da nâsîh ve mensûh ayetler olduğu ayrıca neshin haberlerde değil emir ve nehiylerde olacağı prensibine bağlıdır. İsrailiyâta yer vermiş, ancak israilî haberlerin bazısını tecrit etmiştir. Müteşâbih ayetler konusunda selefin görüşündedir. Huruf-u mukattaa konusunda da şahsî bir görüş beyân etmemiştir. Tefsirinde mütevâtir kıraatlara yer vermiş, şâzz ve müdrec kıraatları az da olsa zikretmiştir. Şafî fukahasıdan olan Beğavî, fikhî meseleleri barındıran ayetlerin

⁹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, (Muhakkik Mukaddimesi), I/21.

¹⁰ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, (Müellif Mukaddimesi), I/33.

tefsirinde kendi mezhebinin delillerini zikretmişse de diğer mezheplerin de görüşlerine yer vermiştir¹¹.

Meâlimu't-Tenzil'in ilk neşri taşbaskı olmak üzere Bombay'da, 1269 yılında dört cilt halinde gerçekleştirilmiş, daha sonra eser, Hâzin ile İbn Kesîr'in tefsiriyle beraber basılmıştır. Hâlid Abdurrahman el-Ak ve Mervân Süvar tarafından tahkik edilmiştir. (Kahire, 1405, 1406, 1407) Ayrıca bizim de çalışmamızda esas aldığımız Muhammed Abdullah Nemr, Osman Cuma Damîriyye ve Süleyman Müslim Haraş'ın tahkikiyle sekiz cilt olarak neşredilmiştir¹².

---

¹¹ Eroğlu, *Müfessir Beğavî, Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*, s. 167.

¹² Bakırcı, Saffet, "Meâlimu't-Tenzil", *DİA*, XXVIII/203.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MEÂLİMU'T-TENZİL'DEKİ HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Tahricin Tanımı

Tahric, “bir hadisin veya bir kitaptaki hadislerin kaynak eserlerdeki yerlerini tespit ederek değişik yönlerden değerlendirmesini yapma ve bu şekilde yazılan eser” şeklinde tanımlanmıştır¹³.

2.2. Araştırmada Takip Edilen Tahric Usûlü

Âl-i İmrân sûresinin tefsirinde geçen hadislerin *tahric* ve değerlendirilmesi yapılırken rivayetlerle ilgili âyetlerin arapça metin ve meâlleri yazılmış, ardından müfessirin ayeti tefsir ederken ilgili hadisi hangi bağlamda zikrettiğine kısaca yer verilmiştir. Ayrıca hadisler de Beğavî'nin *Meâlimu't-Tenzil* adlı eserinde geçtiği şekliyle parantez içinde cilt ve sayfa numaraları belirtilerek verilmiştir. Sonrasında hadislerin *tahric* ve *değerlendirilmesine* geçilmiştir. Tartışmalı konuları içeren hadisler için ilgili çalışmalar dipnotta belirtilmiştir.

2.3. Âl-i İmrân Sûresi

Âl-i İmrân Sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in üçüncü sûresidir. Medenî bir sûre olup 200 ayetten oluşmaktadır. Adını otuz üçüncü ayette geçen “Âlu İmrân” ifadesinden almaktadır. Emân, Kenz, Tayyibe gibi başka adları da vardır. Hicretin 3. yılında nâzil olmaya başlayan sûrenin inişi muhtemelen hicretin 9. yılına kadar sürmüştür.

Sûrenin nüzul sebebi, peygamberlik meselesine açıklık kazandırmak, peygamberlerin Allah'a, birbirlerine ve diğer insanlara karşı sorumluluklarını belirlemek ve onlar hakkındaki yanlış görüşleri düzeltmektir. Sûre konu, muhteva ve üslûp bakımından Bakara Sûresinin devamı gibi görünmektedir¹⁴.

Sûrenin başlangıcında Allah'ın “hayy” ve “kayyûm” olduğu hatırlatılmakta, Kur'ân'ın önceki kitapları onaylama özelliğinden söz edilip Allah katında yegâne dinin İslâm olduğu vurgulanmakta, İslâm'ın inanç esasları ile bazı temel ahlak kavramları

¹³ Aydınli, *a.g.e.*, s. 301.

¹⁴ Işık, Emin, “Âl-i İmrân Sûresi”, *DİA*, II/307.

üzerinde durulmaktadır. Sûrede özellikle Hristiyanların Hz. İsa'yı tanrılaştırılmaları, Yahudilerin de O'na iftira ve karalamada bulunmaları, bu suretle her iki din mensuplarının da O'nun hakkında aşırılığa sapmaları karşısında İslam ümmetinin gerçekten ayrılmayan ve orta yolu gösteren bir hakem rolü üstlenmiş olacağı imâ edilmekte; Bakara sûresinde Ehl-i Kitap'tan Yahudilere ağırlık verildiği gibi burada da Hristiyanlığa ağırlık verilmektedir. Bu din mensupları ortak bir ilke olan tevhide çağrılmaktadır. Diğer taraftan müslümanlara Allah'ın lütfettiği nimetler hatırlatılıp düşmanların tuzaklarına düşmemeleri ve müslümanlık bilincinde olmaları gerektiği hatırlatılmaktadır. Bu arada Uhud savaşı sırasında ve sonrasında müslümanların, münafıkların ve müşriklerin davranışları tahlil edilmektedir¹⁵.

2.4. Hadislerin Tahrici

(Âl-i İmrân/1-2)

الم (1) اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ (2)

“Elif Lâm Mîm. Hayy ve Kayyûm olan Allah'tan başka ilâh yoktur.”¹⁶

Beğavî, sûrenin nüzul sebebi ve aynı zamanda 1. ayetin tefsiri mahiyetinde şu rivayeti zikretmiştir.

1. HADİS

Kelbî, Rebi b. Enes ve bazı alimler şöyle demişlerdir: Bu ayetler Necrân kabilesi hakkında inmiştir. Necran kabilesinden 60 atlı Allah Rasûlünün yanına gelmişlerdi. İçlerinden 14 kişi onların en soylularındandı. Bu 14 kişi arasında da 3 kişi vardı ki kabilenin tüm sorunları kendilerinde çözümlenirdi. Bunlardan Âkîb, kavminin emri ve görüşüne başvurmadan karar vermedikleri danışmanlarıydı. Asıl adı Abdülmesih'di. İkinci kişi Seyyid; onların sığınağı, kervanlarının sahibi ve onları himaye edendi. Asıl adı Eyyim'di. Ebû Hârise b. Alkame ise onların en kültürlüsü ve tecrübelisiydi. Bunlar Allah Rasûlü ikinci namazını kıldığı esnada yanına geldiler. Son derece güzel cübbe ve abalar üzerlerinde vardı. Hatta onları görenler: “Onların benzerini görmedik” demişlerdir. Derken namazlarının vakti geldi. Allah Rasûlünün mescidinde namaz kılmak üzere

¹⁵ Komisyon, *Kur'an Yolu*, I-V, DİB. Yay., Ankara, 2006, I/462.

¹⁶ Komisyon, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV. Yay., Ankara, 2013.

kalktılar. Allah Rasûlü “*Onlara karışmayın*” buyurdu. Onlar da güneş doğana kadar namaz kıldılar. Sonunda Seyyid ve Âkîb selam verdiler. Allah Rasûlü onlara “*Müslüman olun*” dedi. Onlar: “Biz senden önce Müslüman olduk” dediler. Allah Rasûlü “*Yalan söylüyorsunuz. Allah’ın çocuğu olduğu iddiasında bulunmanız, haça ibadet etmeniz, domuz etini yemeniz, sizi İslam’dan alıkoymaktadır*” buyurdu. Onlar da “Şayet İsa, Allah’ın çocuğu değilse onun babası kimdir” dediler. Hep birlikte Allah Rasûlüyle tartışmaya koyuldular. Allah Rasûlü onlara dedi ki: “*Bilmiyor musunuz ki her çocuk babasına benzer*” Onlar: “Evet öyledir” dediler. Allah Rasûlü: “*Bilmiyor musunuz ki Rabbimiz her şeye kaimdir, onu koruyup rızıklandırır*” dedi. Onlar: “Evet öyledir” dediler. Allah Rasûlü “*İsa bunlardan hiçbir şeye sahip midir*” diye sordu. Onlar: “Hayır” dediler. O (s.a.v.): “*Bilmiyor musunuz ki yerde ve gökteki hiçbir şey Allah’a gizli kalmaz*” dedi. Onlar: “Evet öyledir” dediler. O (s.a.v.): “*İsa kendisine Allah tarafından öğretilen dışında bunlardan hiçbirini bilir mi*” dedi. Onlar: “Hayır” dediler. O dedi ki: “*İşte Rabbimiz İsa’yı rahimde istediği gibi şekillendirdi* (ki Rabbimiz belli bir görünüşe sahip değildir, O’nun misli yoktur) *Rabbimiz yemez, içmez*” Onlar: “Öyledir” dediler. Allah Rasûlü tekrar: “*Bilmiyor musunuz ki annesi İsa’yı her anne gibi taşıdı ve sonra her annenin çocuğunu doğurduğu gibi doğurdu. Sonra İsa her bebeğin beslediği gibi beslendi. Sonra O yer, içer ve konuşurdu*” dedi. Onlar da: “Öyledir” dediler. Allah Rasûlü: “*Bu nasıl sizin dediğiniz gibi olur*” buyurdu. Onlar da sustular. Ardından Allah (c.c) Âl-i İmrân Sûresi’nin başından seksen küsur ayeti indirdi. (II/5)¹⁷

Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*’inde bu *merfû* hadisin isnadını “Kelbî, Rebî b. Enes ve başkaları” diyerek verir. Onun *Şerhu’s-Sünne* ve *Mesâbîhu’s-Sünne*’sinde bu hadis mevcut olmadığı gibi Kütüb-i Tis’a’da da bulunmaktadır. Ancak bu hadis, bazı tefsir kitaplarında geçmektedir. Taberî, Vahidî, İbn Kesîr, Fahreddîn Râzî gibi bazı müfessirler Âl-i İmrân Sûresinin nüzûl sebebi olarak bu rivayeti zikretmişlerdir¹⁸.

Taberî, tefsirinde, rivayetin metnindeki 14 kişinin de ismini vererek hadisi tâbîinden olan Muhammed b. Cafer b. Zübeyr’den nakletmiştir. İsnadıysa şöyledir:

¹⁷ Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes’ûd el-Ferrâ, *Meâlimu’t-Tenzîl*, I-VIII, (thk. Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum’a ed-Damîriyye, Süleyman Müslim el-Haraş), Dâru’t-Tayyibe, Riyad, 1409/1989.

¹⁸ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr, *Câmiu’l-Beyân an Te’vîli Âyi’l-Kur’ân*, I-XXIV, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Müessesetü’r-Risâle, Kahire, 1420/2000, VI/151-152; Vâhidî, Ebu’l-Hasan Ali b. Ahmed, en-Neysâbûrî, *Esbâbu Nüzûli’l-Kur’ân*, y.y., ts. I/61; Fahreddîn er-Râzî, Muhammed b. Ömer el-Hüseyin *Mefâtihu’l-Ğayb*, I-XXXII, Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, y.y., ts.I/1077; İbn Kesîr, Ebu’l-Fidâ İsmail b. Ömer b. el- Kuraşî el-Basrî, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, I-XV, (thk. Sâmi b. Muhammed Selâme), Dâru’t-Tayyibe, y.y., 1420/1999, II/50.

Muhammed b. Humejd ← Seleme b. Fadl ← Muhammed b. İshak ← Muhammed b. Cafer¹⁹.

Bu rivayeti, Suyûtî muttasıl bir senetle İbn Abbas'tan nakletmiştir²⁰.

İsnat zincirindeki Kelbî, Muhammed b. Sâib el-Kûffî'dir. Onun hakkında, Ebubekir b. Hallâd el-Bâhilî, Mu'temir b. Süleyman'dan, o da babasından şöyle rivayette bulunmuştur: "Kelbî, Kûfe'deki iki yalancıdan biriydi". Yahya b. Maîn de Kelbî'nin *zayıf* olduğunu belirtmiştir²¹. Zehebî, Dârekutnî'nin Kelbî için *metrûk* dediğini nakletmiş²², İbn Arrâk, Yahya b. Maîn ile bir grubun onu yalancılıkla itham ettiklerini söylemiştir.²³ İbn Ebî Hâtim de, insanların Kelbî'nin hadislerini terk konusunda hemfikir olup, hadisleriyle meşgul olmadıklarını ve onun *zâhibu'l-hadis* olduğunu söylemiştir²⁴.

Benzer lafızlarla bazı tefsir kitaplarında geçen bu hadisin Kütüb-i Tis'a'da, diğer hadis kitaplarında ve Beğavî'nin hadis kitaplarında geçmemesi, ayrıca rivayeti nakleden Kelbî'nin yalanla itham edilmesi nedeniyle hadisin *zayıf* olduğunu söylemek mümkündür.

(Âl-i İmrân/6)

هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (6)

“Rahimlerde sizi dilediği gibi şekillendiren O’dur. O’ndan başka ilâh yoktur. O mutlak güç ve hikmet sahibidir.”

Beğavî, bu ayetin Necran kabilesine bir reddiye olduğunu belirtmiştir. Zira onlar İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu söylemiş ve Allah da sanki bu ayetle onların iddialarını şöyle cevaplamıştır: İsa'yı rahimde dilediği gibi şekillendirmişken o nasıl Allah'ın oğlu olur? Müellif sonrasında ademoğlunun yaradılışıyla ilgili şu rivayetleri nakletmiştir:

¹⁹ Taberî, *a.g.e.*, VI/152-153.

²⁰ Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekir, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, I-XV, Dâru Hicr, Mısır, ts., III/442.

²¹ Mizzî, Cemâluddîn Ebu'l-Haccâc el-Kudâî el-Kelbî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1415/1994, XXV/246.

²² Zehebî, Şemsüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Mizânu'l-İtidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-IV, (thk. Ali Muhammed el-Becâvî, Dâru'l-Marife, Beyrut, ts., IV/304.

²³ İbn Arrâk, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrâk, *Tenzîhu's-Şerî'âti'l-Merfûa an'il Ehâdîsi's-Şenâati'l-Mevzûa*, I-II, (thk. Abdulvehhab Abdullatif, Abdullah Muhammed el-Ğumârî), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ts., I/107.

²⁴ İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebî Hâtim, *Kitabu'l-Cerh ve't-Ta'dil*, I-IX, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1371/1952, VII/271.

2. HADİS

Abdülvâhid b. Ahmed el-Melihi ← Ebu Muhammed Abdurrahim b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî ← Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdulaziz el- Beğavî ← Ali b. el-Ca'd ← Ebu Hayseme Züheyr b. Muaviye ← A'meş ← Zeyd b. Vehb ← Abdullah b. Mes'ud (r.a) dedi ki: Doğru söyleyen ve tasdik edilen Rasûlullah bize şöyle buyurdu: *Sizden biri yaratılışında anne karnında kırk gün süreyle sperm halinde toplanır, sonra aynı sürede (kırk gün) kan pıhtısına dönüşür, sonra aynı sürede bir et parçasına döner. Sonra Allah o kimseye bir melek gönderir.* (Başka bir rivayette de son kısım şöyledir: *Allah o kimseye meleği dört cümleyle beraber gönderir. Rızkı, ameli, eceli ve saîd mi şakî mi olacağı yazılır.*) *Biriniz hayatı boyu cennetliklerin amelini yapar. Ta ki o kimseyle cennet arasında bir arşın mesafe kalır. Ansızın bu kitap ona galip gelir, cehennem ehlinin amelini işler ve sonunda cehenneme girer. Sizden biri de cehennemliklerin amelini yapar. Ta ki onunla cehennem arasında sadece bir arşın kalmıştır. Ansızın bu kitap ona galip gelir. Bu kez de o kimse cennetliklerin amelini yapar ve sonunda cennete girer. (II/7)*

Beğavî, *Şerhu's-Sünne*'sinde bu *merfû* hadisi, biri *Meâlimu't-Tenzîl*'deki ile aynı olmak üzere iki ayrı isnatla zikretmektedir. Hadisin ikinci isnadıysa şöyledir: Abdülvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Süleyman b. Harb ← Ubeydullah b. Ebî Bekir ← Enes b. Mâlik²⁵.

Mesâbih'deyse hadisi *ta'likan* Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet etmiştir²⁶.

Kütüb-i Tis'a müelliflerinden Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel hadisi tahriç etmişlerdir²⁷. Aynı zamanda diğer hadis kitaplarının

²⁵ el-Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I-XVI, (thk. Şuayb el-Arnâvut, Muhammed Züheyr eş-Şâvîş), Beyrut, 1403/1983, I/127-128.

²⁶ el-Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, I-IV, (thk. Abdurrahman el-Maraşlı v.dğr.), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1407/1987, I/133.

²⁷ el-Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre, *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillah (s.a.v.) ve Sünenihi ve Eyyâmihî*, I-IX, (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır), Dâru Tavki'n-Necât, Medine, 1422, Enbiyâ, 1, (h.no: 3333, IV/133); Müslim b. Haccâc, Ebu'l-Hüseyn el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *el-Câmiu's-Sahîh*, (thk. Halîl Me'mûn Şihâ), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1431/2010, Kader,1, (h. no: 2644), s. 1201; Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-VII (Şuayb el-Arnâvut, Muhammed Kâmil Karabelli), Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 1430/2009, Sünnet, 17, (h. no: 4708,VII/93); Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, es-Sünen, I-V (thk. Ahmed Muhammed Şakir v.dğr.), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1397/1977, Kader, 4, (h. no: 2137, 4/446); İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *es-Sünen*, I-V, (thk. Şuayb el-Arnâvut, Âdil Mürşid, Muhammed Kamil Karabelli v.dğr.), Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut,1430/2009, Mukaddime, 10, (76), (I/55) Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-XXXXX, (thk. Şuayb el-Arnâvut, Âdil Mürşid), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1418/1997, XIX/201, (h. no: 12157).

müelliflerinden Ma'mer b. Râşid, Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Abdurrezzak b. Hemmâm, Bezzâr, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, İbn Hibbân ve Taberânî de Abdullah b. Mes'ud'dan bu hadisi rivayet etmişlerdir²⁸.

Müslim'in rivayetinde *يَبْعَثُ اللَّهُ* yerine *أَوْ خَمْسَةَ وَأَرْبَعِينَ لَيْلَةً* yerine *أَرْبَعِينَ يَوْمًا* ibaresi, *يَبْعَثُ اللَّهُ* yerine de *يَبْعَثُ اللَّهُ عَلَى الْمَلِكِ عَلَى النَّطْفَةِ* ibaresi bulunmaktadır²⁹. Ebû Davud'un rivayetinde de *نطفة* lafzı yoktur. *غَيْرِ ذِرَاعٍ* yerine *إِلَّا ذِرَاعًا* ibaresi mevcuttur³⁰.

Tirmizî'ye göre hadis, *hasen-sahîhtir*. Muhakkik Elbânî'ye göre *sahîhtir*³¹.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, bazı Kütüb-i Tis'a müelliflerince tahrîc edilmesi ayrıca Tirmizî ve muhakkik Elbânî'nin sıhhat değerlendirmeleri de göz önüne alındığında *sahîh* olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

3. HADİS

İsmail b. Abdülkâdir el-Cürcânî ← Abdulğâfir b. Muhammed el-Fârisî ← Ebû Ahmed Muhammed b. İsa el-Culûdî ← Ebû İshak İbrahim b. Muhammed b. Süfyân ← Müslim b. Haccâc ← Muhammed b. Abdullah b. Numeyr ← Süfyân b. Uyeyne b. Amr b. Dînâr ← Ebu't-Tufeyl ← Huzeyfe b. Üseyd dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *“Nutfe 40 veya 45 gün süre içinde rahimde yerleşmesinden sonra melek nutfeye gelerek: “Ya Rabbi! Şakî mi yoksa saîd mi?” diye sorar. Sonra söylenen yazılır. Ardından der ki: “Ya Rabbi! Erkek mi yoksa dişi mi?” Söylenen hemen yazılır. Sonrasında amelinin nasıl olacağı yazılır ve sayfalar dürülür. Artık ona ne bir şey eklenir ne de ondan bir şey eksiltilir.” (II/7)*

²⁸ Ma'mer b. Râşid, Ebû Urve el-Basrî, *el-Câmi*, I-II, (Habîbu'rrahmân el-A'zamî), Meclisu'l-İlmî, Pakistan, 1403/1983, II/335, (h. no: 700); Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Süleyman b. Dâvud b. el-Cârûd el-Basrî, *el-Müsned*, I-IV, (thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Mısır, 1419/1999, I/238, (h. no: 296); , XI/223, (h. no: 20093); Abdurrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî' el-Himyerî el-Yemânî, *el-Musannef*, I-XI, (thk. Habîbu'rrahmân el-A'zamî), el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1403/1983; Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr Abdulhâlik, *el-Müsned*, I-XVIII, (thk. Mahfûz er-Rahmân Zînullah; Âdil b. Sa'd; Sabri Abdulhâlik eş-Şafîî) Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, 1988/2009, IV/354, (h. no: 1551); Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ, I-XIII, (thk. Hüseyin Selîm Esed), Dâru'l-Me'mûn, Dîmeşk, 1404/1984, IX/89, (h. no: 5157); İbn Hibbân, Ebû Hâtim et-Temîmî el-Büstî, *Sahîh*, I-XVIII, (thk. Şuayb el-Arnâvut), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1414/1993, XIV/47, (h.no: 6174); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, II/201, (h. no: 1717); a.mlf., *el-Mu'cem'us-Sağîr*, I/133, (h. no: 200); Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, Meclisü Dairatü'l-Meârif, Haydarâbâd, 1344/1925, X/266, (h. no: 21816)

²⁹ Müslim, *a.g.e.*, Kader, I, (h. no: 2644), s. 1201.

³⁰ Ebû Dâvud, *a.g.e.*, Sünnet, 17, (h. no: 4708, VII/93).

³¹ Tirmizî, *a.g.e.*, IV/446.

Metin bakımından bir önceki hadisle çok benzer olan bu *merfû* hadisi Müslim, Ahmed b. Hanbel, Taberânî, Humeydî ve İbn Hibbân Huzeyfe b. Üseyd'den benzer lafızlarla nakletmişlerdir³².

Muhakkik Şuayb el-Arnaut, Müslim'in şartına göre isnadının *sahîh* olduğunu belirtmiştir³³.

Hadisin önemli muhaddislerce zikredilmesi, muhakkik Şuayb el-Arnaut'un olumlu kanaati ayrıca hadisin aleyhinde olumsuz bir eleştirinin olmaması sebebiyle rivayetin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

(Âl-i İmrân/7)

هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ (7)

“Sana kitabı indiren O’dur. O’nun bazı ayetleri muhkemdir ki, bunlar Kitab’ın esasıdır. Diğerleri de müteşâbihdir. Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak ve onu te’vil etmek için ondaki müteşâbih âyetlerin peşine düşerler. Hâlbuki O’nun te’vilini ancak Allah bilir. İlimde yüksek payeye erişenler ise O’na inandık; hepsi Rabbimiz tarafından, derler. (Bu inceliği) ancak akl-ı selim sahipleri düşünüp anlar.”

Beğavî, ayette geçen muhkem ve müteşâbih kavramları hakkındaki farklı yorumları zikrettikten sonra şu rivayetleri nakletmiştir:

4. HADİS

Bâzân’ın rivayetine göre İbn Abbâs şöyle demiştir: Müteşâbih sûrelerin başlarında bulunan harfler, hece harfleridir. Aralarında Huyey b. Ahteb, Kâ’b b. Eşref ve benzerlerinin bulunduğu bir Yahudi topluluğu Peygamberin huzuruna geldiler. Huyey Hz. Peygambere şöyle dedi: “Bize şu ulaştı ki sana ‘elif lâm mîm’ indirilmiş. Allah aşkına sana bunu Allah mı indirdi”. O da (s.a.v): “Evet, öyledir” dedi. Huyey: “Şayet bu doğruysa ümmetinin hâkim olacağı müddeti biliyorum. Bu süre, yetmiş bir yıldır. Bundan

³² Müslim, *es-Sahîh*, Kader, 2, (2644), s. 1201; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXVI/64, (h. no: 16142); Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, I-XX, (thk. Humeydî b. Abdilmecîd es-Selefi, Mektebetu’l Ulûm ve’l-Hikem, 1404/1983, III/176 (h. no: 3039), İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XIV/54 (h. no: 6177); Humeydî, Ebu Bekir Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsa el-Kuraşî, *el-Müsned*, I-II, (thk. Hüseyin Selim Esed), Suriye, 1417/1996, II/75.

³³ İbn Hibbân, *a.g.e.*, XIV/54.

başka bir şey indirildi mi?” diye sordu. O (s.a.v.): “*Evet, Elif Lâm Mîm Sâd*” dedi. Huyey de: “Bu daha fazla eder, yüz altmış bir yıl. Bundan başka var mı? O (s.a.v.) “*Evet, Eliflâm râ*” buyurdu. Huyey de: “Bu daha fazla, iki yüz yetmiş bir yıl eder. Bu defa durum karıştı, biz buna inanmadığımızdan azını mı çoğunu mu alalım bilmiyoruz” dedi. Bunun üzerine Allah (c.c): “**O ki sana Kitabı (Kur’ân’ı) indirmiştir. Onlardan bazıları muhkemdir. Onlar Kitâbın anasıdır. Diğerleri de müteşâbihtir**” buyurdu. (II/9)

Beğavî’nin isnatsız olarak naklettiği bu *merfû* rivayeti Kütüb-i Tis’a başta olmak üzere mu’teber hadis kitaplarında tespit edemedik. Taberî ve Fahreddîn Râzî, Bakara Sûresi’nin 1-2. ayetlerinin tefsiri sadedinde rivayeti benzer şekilde nakletmişlerdir³⁴. Taberî, rivayeti şu isnatla zikretmiştir: Muhammed b. Humeyd er-Râzî ← Seleme b. el-Fadl ← Muhammed b. İshak ← Kelbî ← Ebû Sâlih ← İbn Abbâs ← Câbir b. Abdullah³⁵.

Rivayeteki Bâzân, Ebû Sâlih’tir. Kendisine Bâzâm da denilmektedir. Abdullah b. Ahmed b. Hanbel babası hakkında: “İbn Mehdî, Ebû Sâlih’in hadisini terk ederdi” demiştir. Ebû Hâtim, “*hadisi yazılır; ancak delil olarak kullanılmaz*” derken Nesâî de *leyse bi-sika* demiştir³⁶.

Rivayetin temel hadis kitaplarında geçmeyip sadece bazı tefsirlerde zikredilmesi ayrıca rivayeti nakleden Bâzân adlı ravi hakkındaki ithamlardan ötürü hadisin *zayıf* olduğunu söylemek mümkündür.

5. HADİS

Abdulvahid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmâîl ← Abdullah b. Mesleme ← Yezîd b. İbrahim et-Tüsterî ← İbn Ebî Müleyke ← Kâsım b. Muhammed ← Aişe (r.a.) şöyle nakletmiştir ki: Allah Rasûlü (s.a.v.) “**O ki sana Kitab’ı indirdi. Ondan bazıları muhkem ayetlerdir...**” (Âl-i İmrân 3/5-7) ayetini sonuna kadar okudu ve “*Ondan müteşâbih olanları gördüğünüzde –ki Allah’ın zikrettiği onlardır- onlardan sakının*” buyurdu. (II/9)

Beğavi *Şerhu’s-Sünne*’de hadisi bu isnatla zikretmiştir. *Mesâbih*’indeyse hadisi doğrudan Hz. Aişe’den rivayet etmiştir³⁷.

Müellif, Hz. Aişe’den rivayet edilen bu hadisi, Buhârî tarihiyle nakletmiştir. Zira isnadda geçen Muhammed b. İsmail, İmam Buhârî’dir.

³⁴ Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, II/7-8.

³⁵ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, I/216-217.

³⁶ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, IV/6-7.

³⁷ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, I/220; a.mlf., *Mesâbihu’s-Sünne*, I/154.

Hadisi Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî, Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Bezzâr, İbn Hibbân ve Taberânî tahriç etmişlerdir³⁸.

Müslim'in rivayetinde *فَإِذَا رَأَيْتَ* yerine *إِذَا رَأَيْتُمْ* ibaresi mevcuttur³⁹. Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde *فَاحْذَرُوهُمْ* yerine *أَوْ فَاحْذَرُهُمْ* ibaresi bulunmaktadır⁴⁰.

Tirmizî'ye göre bu hadis, *hasen-sahîhtir*⁴¹, muhakkik Şuayb el-Arnâvut da Müslim'in şartlarına göre *sahîh* olduğunu söylemiştir⁴².

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce zikredilmesi ayrıca Tirmizî ve Şuayb el-Arnâvut'un hadis hakkındaki olumlu kanaatleri sebebiyle rivayetin *sahîh* olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

(Âl-i İmrân/8)

رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ (8)

“(Onlar şöyle yakarırlar) **Rabbimiz! Bizi doğru yola ilettikten sonra kalplerimizi eğriltme. Bize tarafından rahmet bağışla. Lütfu en bol olan sensin.**”

Beğavî, ayette geçen “râsîhûn” yani ilimde derinleşenlerin kalplerinin haktan ayrılmalarına yönelik dualarından sonra Hz. Peygamberin duasını içeren şu rivayeti nakletmiştir.

6. HADİS

Ebu'l-Ferac el-Muzaffer b. İsmail et-Temîmî ← Ebu'l-Kâsım Hamza b. Yusuf es-Sehmî ← Ebû Ahmed b. Adıyy el-Hâfız ← Ebû Bekir b. Abdurrahmân b. Kâsım el-Kuraşî - Şam'da Ravvâsu'l-Kebîr'in oğlu olarak tanınır- ← Ebû Müşir Abdu'l-A'lâ b. Müşir el-Ğassânî ← Sadaka ← Abdurrahmân b. Zeyd b. Câbir ← Bişr b. Ubeydullah ← Ebû İdris el-Havlânî ← en-Nevvâs b. Sem'ân el-Kilâbî dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Hiç bir kalp yoktur ki Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasında bulunmasın. Onu doğru yolda tutmak isterse, ona istikamet verir. Eğer onu haktan*

³⁸ Buhârî, *es-Sahîh*, Tefsir, 1, (h. no: 4547), (VI/34); Müslim, *es-Sahîh*, İlim, 1, (h. no: 2665, IV/2053); Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Sünnet, 2, (h. no: 4598), (VII/8); Tirmizî, *es-Sünen*, Tefsîru'l-Kurân, 4, (h. no: 2993), (V/222); İbn Mâce, *es-Sünen*, Mukaddime, 7, (h. no: 47, I/37); Dârimî, Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân es-Semerkandî, *es-Sünen*, I-IV, (thk. Hüseyin Selim Esed), Dâru'l-Muğnî, Suudi Arabistan, 1412/2000, Mukaddime, 19, (h. no: 147, I/253); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXXIII/267, (h. no: 26197). Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, III/50, (h. no: 535); Bezzâr, *el-Müsned*, XVIII/206, (h. no: 40); İbn Hibbân, *Sahîh*, I/277, (h. no: 76); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, V/164, (h. no: 4955).

³⁹ Müslim, *a.g.e.*, İlim, 1, (h. no: 2665, IV/2053).

⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XXXXIII/267, (h. no: 26197).

⁴¹ Tirmizî, *es-Sünen*, Tefsîru'l-Kurân, 4, (h. no: 2993, V/222).

⁴² İbn Hibbân, *es-Sahîh*, I/277, (h. no: 76).

çevirmek isterse, onu saptırır.” Rasûlullah (s.a.v.) şöyle derdi: “*Ey kalpleri çekip çeviren Rabbim! Kalplerimizi dinin (İslam)üzere sabit kıl. Terazi, Rahmân'ın elindedir. Kıyamete kadar dilediği kavmi yüceltir, diğerlerini de alçaltır.*” (II/11)

Müslim, Ahmed b. Hanbel ve Bezzâr bu rivayeti Abdullah b. Amr'dan⁴³; Tirmizî, Ümmü Seleme'den⁴⁴; Nesâî ve İbn Mâce Nevvâs'tan⁴⁵ İshâk b. Râhûye, Taberânî ve el-Hâkim, Hz. Aişe'den⁴⁶, İbn Hibbân da hem Abdullah b. Amr'dan hem de Nevvâs'tan rivayet etmiştir⁴⁷.

Beğavî, *Şerhu's-Sünne'de* hadisi biri bu isnatla aynı, diğeri de Abdurrahman b. Zeyd'de birleşen iki isnatla, birbirine yakın manayla vermiştir. Ancak bu isnattaki Bişr adlı raviyi ikincisinde Busr olarak zikretmektedir. Şayet ravi Bişr ise, tam künyesi Bişr b. Ubeydullah el-Kasrî'dir ve İbn Hibbân onun hakkında *münkeru'l-hadistir* demiştir⁴⁸. İbn Mâce de hadisi naklederken raviyi Bişr olarak verir⁴⁹. Şayet Busr adlı raviyse tam künyesi, Busr b. Ubeydullah el-Hadramî'dir. Nesâî de hadisi bu raviden nakletmiştir⁵⁰. İbn Hibbân onu *sika* ravilerden biri olarak zikreder⁵¹.

Beğavî, *Mesâbîh*'inde bu hadisi Abdullah b. Amr'dan ta'likan nakletmiştir⁵².

O, *Şerhu's-Sünne*'sinde rivayette geçen *من أصابع الرَّحْمَنِ* ibaresi yerine *رب أصابع العالمين* ibaresini kullanmıştır⁵³.

Tirmizî, hadis için “*hasendir*” demiştir⁵⁴. Muhakkik Şuayb el-Arnâvut bu hadisin Nevvâs ve Abdullah b. Amr'dan gelen iki tarihinin *sahîh* olduğunu belirtmiştir⁵⁵. Ancak iki tarihte de Bişr adlı ravi bulunmamaktadır. Dolayısıyla ravinin Busr b. Ubeydullah

⁴³ Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbüri, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts., Kader, 17, (h.no: 2654, IV/2045); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XI/131, (h. no: 6569); Bezzâr, *el-Müsned*, VI/430 (h. no: 2460)

⁴⁴ Tirmizî, *es-Sünen*, Daavât, 90, (h. no: 3522, V/538).

⁴⁵ Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübra*, I-XII, (haz., Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1431/2001, IV/414, (h. no: 7691); İbn Mâce, *es-Sünen*, Mukaddime, 13, (h. no: 199, I/138)

⁴⁶ İshâk b. Râhûye, Ebû Ya'kub İshak b. İbrahim el-Mervezî, *el-Müsned*, I-V, (thk. Abdulğafûr b. Abdulhak), Mektebetu'l-İmân, Medine, 1412/1991, III/755, (h. no: 1369); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, II/147, (h. no: 1530); el-Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Neysâbüri, *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, I-IV, (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990, I/706, (h.no: 1926).

⁴⁷ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, III/184, (h. no: 902).

⁴⁸ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, I-III, (thk. Abdullah el-Kâdî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1406/1985, I/143.

⁴⁹ İbn Mâce, *a.g.e.*, Mukaddime, 13, (h. no: 199, I/138).

⁵⁰ Nesâî, *a.g.e.*, IV/414, (h. no: 7691).

⁵¹ İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân et-Temimî, *es-Sikât*, I-X, (thk. es-Seyyid Şerefüddîn Ahmed), Dâru'l-Fikr, y.y., 1395/1975, VI/109.

⁵² el-Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, I/135.

⁵³ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I/166.

⁵⁴ Tirmizî, *a.g.e.*, Daavât, 90, (h. no: 3522, V/538).

⁵⁵ İbn Hibbân, *es-Sahîh*, III/184, (h. no: 902).

olduğu hadisin de Tirmizî ve muhakkikin olumlu kanaati nedeniyle *sahih* olduğu kanaatindeyiz.

7. HADİS

Ahmed b. Abdullah es-Sâlihî ← Ebû Bekir Ahmed b. el-Hasan el-Hîrî ← Hâcib b. Ahmed et-Tûsî ← Abdurrahîm b. Münîb ← Yezîd b. Hârûn ← Saîd b. İyâs el-Cüreyrî ← Ğuneym b. Kays ← Ebû Musa el-Eşarî (r.a.) dedi ki Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Kalbin misâli, rüzgârın sürekli altını üstüne, üstünü de altına çevirdiği çölde bulunan bir tüye benzer*” (II/11)

Beğavî *Şerhu's-Sünne*'sinde hadisi aynı senet ve metinle, *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde Ebû Musa el-Eşarî'den ta'lik yapmak suretiyle nakletmiştir⁵⁶.

İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe ve Bezzâr bu hadisi benzer lafızlarla tahric etmişlerdir⁵⁷.

Bezzâr “bu hadisin Cüreyrî ← Ğuneym ← Ebû Musa tarikinden başkasını bilmeyiz” demiştir⁵⁸. İbn Mâce ise ... ← Yezîd er-Rakâşî ← Ğuneym ← Ebû Musa tarihiyle hadisi nakletmiş ve Yezîd er-Rakâşî nedeniyle Şuayb el-Arnâvut isnadın zayıf olduğunu belirtmiştir⁵⁹.

Beğavînin isnadı hakkında olumsuz bir kanaatin olmamasından ötürü rivayetin sıhhati hakkında bir kanaate varamadık.

Âl-i İmrân/12-13

قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا سَعْتٌ لَّيْسَ لَهُمْ صَوْلَةٌ وَلَا تَرْجَاءُ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ (12) قَدْ كَانَ لَكُمْ آيَةٌ فِي فِتْنَتِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَخْرَى كَافِرَةٌ يَرَوْنَهُمْ مِثْلَيْهِمْ رَأَى الْعَيْنِ وَاللَّهُ يُؤَيِّدُ بِنَصْرِهِ مَنْ يَشَاءُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ (13)

“(Rasûlüm!) İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlup olacaksınız ve cehenneme sürüleceksiniz. Orası kalınacak ne kötü bir yerdir. (Bedir'de) karşı karşıya gelen şu iki grubun halinde sizin için ibret vardır. Biri Allah yolunda çarpışan bir grup, diğeriye bunları apaçık kendilerinin iki misli gören kâfir bir

⁵⁶ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I/164; a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, I/141.

⁵⁷ İbn Mâce, *es-Sünen*, Mukaddime, 10, (h. no: 88, I/66); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXII/431, (h. no: 19661); İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Kûfî, *el-Musannef*, I-XXVI, (thk. Muhammed Avvâme), Dâru'l-Kible, Cidde, 1427/2006, XIX/259, (h. no: 35965); Bezzâr, *el-Müsned*, VIII/49, (h. no: 3037).

⁵⁸ Bezzâr, *a.g.e.*, VIII/49, (h. no: 3037).

⁵⁹ İbn Mâce, *a.g.e.*, Mukaddime, 10, (h. no: 88, I/66).

grup. Allah dilediğini yardımıyla destekler. Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır”.

Beğavî zikredilen bu ayetin tefsirinde inkâr edenler hakkında iki görüşün olduğunu belirtmiştir. Birinci görüşe göre bu grup, Mekke Müşrikleridir⁶⁰. İkinci görüşe göre ise kastedilen grup, Yahudilerdir. Müellif, bu iki görüşün tefsiri sadedinde iki hadise yer vermiştir.

8. HADİS

(Birinci görüşe göre) Beğavî, Mukatil’in şöyle dediğini nakletmiştir: Burada kastedilen Mekke müşrikleridir. Anlamı: Mekkeli kâfirlere de ki: Bedir’de mağlup olacak ve ahirette cehenneme sevk edileceksiniz. Bu ayet indiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) Bedir’de onlara: “*Muhakkak Allah size galip geldi ve sizi cehenneme sevk etti*” buyurdu. (II/12)

Bu rivayeti Kütüb-i Tis’a başta olmak üzere hiçbir hadis kitabında tespit edemedik. Ancak *Meâlimu’t-Tenzîl’in* muhakkikleri⁶¹ İbn Hişâm’ın, *es-Sîretü’n-Nebeviyye* eserinde bu hadisi tahriç ettiğini ve onun ayette kastedilenin Bedir Savaşı’nda savaşan Hz. Peygamber’in ashâbı ve Kureyş müşrikleri olduğu yönündeki görüşünü nakletmişlerdir. Muhakkiklerin bu söylemine karşılık biz İbn Hişâm’ın eserinde bu rivayeti tespit edemedik⁶².

Mukâtil b. Süleyman hakkında İbn Hibbân, “şayet kendisinden hadisi aldığı ve naklettiği kimseler sikaysa hadisi rivayet edilir ve rivayetine itibar edilir” demiştir⁶³. Ukaylî de Süfyân’ın Mukâtil hakkında *kezzâb* dediğini nakletmiştir⁶⁴. Mukâtil b. Hayyân için de Zehebî, Nesâî’nin “Mukâtil, yalan söylerdi”, Buhârî’nin de *seketû anh* dediğini nakletmiştir⁶⁵.

Meâlimu’t-Tenzîl’in başka bir muhakkiki olan Abdurrezzâk el-Mehdî, musannıfın Mukâtil’in nisbesini vermediğini belirtir. Şayet ravi, Mukatil b. Süleyman ise kezzâb bir

⁶⁰ bkz. 8. hadis

⁶¹ Bu muhakkikler, Muhammed Abdullah en-Nemr, Osman Cum’a ed-Damîriyye, Süleyman Müslim el-Haraş’tır.

⁶² bkz. İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm el-Himyârî, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I-II, (thk. Mustafa es-Sakâ), Halep, 1375/1955, II/47.

⁶³ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX/171.

⁶⁴ Ukaylî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Amr, *Kitâbu’d-Duafâi’l-Kebîr*, I-IV, (thk. Abdulmu’tî Emîn Kal’aci), Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1404/1984, IV/238.

⁶⁵ Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Mîzânu’l-İ’tidâl fî Nakdi’r-Ricâl*, I-V, (thk. Ali Muhammed el-Becâvî), Dâru’l-Ma’rife, Beyrut, ts., IV/173.

ravi olduğunu, Mukâtil b. Hayyân ise de *kavî* olmadığını söyler. Bundan dolayı her hâl u kârda rivayetin *sahîh* olmayıp *mu'dal haber* olduğunu ifade eder⁶⁶.

Temel hadis kitaplarında mevcut olmayan bu hadisin, *mu'dal* olması ayrıca ravisinin cerh edilmesi sebebiyle *zayıf* bir rivayet olduğu kanaatindeyiz.

9. HADİS

Beğavî, ayette kastedilenin Yahudiler olduğu yönündeki 2. görüşün ardından şu hadisi nakletmiştir. İbn Abbas şöyle rivayet etmiştir: Rasûlullah (s.a.v.) Bedir'de müşriklere galip gelip Medine'ye döndüğü vakit Yahudileri Benî Kaynuka çarşısında topladı ve şöyle buyurdu: “*Ey Yahudiler! Bedir'de Kureyşlilerin başına gelen musibetin bir benzerinin size de isabet edebileceğinden dolayı Allah'tan sakının ve aynısı sizin de başınıza gelmeden Müslümanlığı kabul edin. Zaten benim, kitabınızda gördüğünüz gönderilmiş elçi olduğumu da biliyorsunuz*”. Onlar da: “Savaşmasını bilmeyen acemi bir toplulukla savaşıp onlara karşı bazı galibiyetler elde etmen seni aldatmasın. Allah'a yemin olsun ki şayet seninle savaşırsak, bizim asıl korkulması gereken insanlar olduğumuzu anlarsın” dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) şu ayeti indirdi. **Kafirlerle de ki: “Yakında yenileceksiniz. (hezimete uğrayacaksınız) ve (ahirette) cehennemde toplanacaksınız. O ne kötü yerdir”** (döşektir). Yani onlar için hazırlanan ateş ne kötüdür. (II/13)

Beğavî'nin isnatsız naklettiği bu *merfû* rivayeti muhaddislerden yalnızca Ebû Dâvûd yakın manayla nakletmiştir. İsnadı şöyledir: Musarrıf b. Amr el-Eyyâmî ← Yûnus (İbn Bükeyr) ← Muhammed b. İshak ← Muhammed b. Ebî Muhammed (Zeyd b. Sâbit'in kölesi) ← Saîd b. Cübeyr ve İkrime ← İbn Abbas⁶⁷.

Hadisi Taberî, Zemahşerî, Fahreddîn Râzî, Kurtubî, İbn Kesîr ve Suyûtî de tefsirlerinde tahriç etmişlerdir⁶⁸.

Ukaylî, Muhammed b. Ebî Muhammed'in nakli konusunda *meçhûl* olduğunu belirtmiş ve *lâ yutâba 'aleyhi* demiştir⁶⁹. İbnü'l-Cevzî de Ebû Hâtim'in Muhammed b.

⁶⁶ el-Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd el-Ferrâ, *Meâlimu't-Tenzil*, I-V, (thk. Abdurrezzâk el-Mehdî), Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, 1420/1999.

⁶⁷ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Harac ve'l-İmâre, 22, (h. no: 3001, IV/606).

⁶⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI/227; Zemahşerî, Ebu'l-Kâsim Mahmud b. Amr Cârullah, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzil*, I-IV, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1986, I/340; Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, I/1099; Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, (thk. Ahmed el-Birdûnî ve İbrahim Atfîş), Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, 1384/1964, IV/24; İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II/17; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, II/158.

⁶⁹ Ukaylî, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, IV/135.

Ebî Muhammed için *meçhûl* dediğini nakletmiştir⁷⁰. Zehebî de onun *meçhûl* bir ravi olduğunu söylemiştir⁷¹.

Muhakkik Şuayb el-Arnâvut da isnatta, Zeyd b. Sâbit'in kölesi olan Muhammed b. Ebî Muhammed'in *meçhûl* olmasından ötürü isnadın *zayıf* olduğunu belirtmiştir⁷².

Hadisin Ebû Dâvud dışında Kütüb-i Tis'a müelliflerince zikredilmemesi ayrıca ravi Muhammed b. Ebî Muhammed hakkındaki ithamlar sebebiyle *zayıf* olduğunu söylemek mümkündür.

Âl-i İmrân/15

قُلْ أُوْنِبْتُكُمْ بِخَيْرٍ مِنْ دَلِكُمْ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَأَزْوَاجٌ مُطَهَّرَةٌ

وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (15)

“(Rasûlüm) De ki: Size bunlardan daha iyisini bildireyim mi? Takva sahipleri için Rableri yanında, içinde ırmaklar akan, ebediyyen kalacakları cennetler, tertemiz eşler ve (hepsinin üstünde) Allah'ın hoşnutluğu vardır. Allah kullarını çok iyi görür.”

Beğavî, takva sahiplerine yönelik ayette geçen vaadlerden sonra şu hadisi nakletmiştir:

10. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Yahya b. Süleyman ← İbn Vehb ← Mâlik b. Zeyd b. Eslem ← Atâ b. Yesâr ← Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) dedi ki Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: “Allah u Teâlâ cennet ehline: “Ey cennet ehli!” diye hitap eder. Onlar da: “Lebbeyk Rabbenâ ve sa‘deyk ve’l-hayru küllühü fi yedeyk” (Ey Rabbimiz! Emrine âmâdeyiz, senin emrindeyiz, iyiliğin tümü senin yed-i kudretindedir) şeklinde karşılık verirler. Allah (c.c.) da: “Şimdi memnun oldunuz mu” der. Onlar: “Ya Rabbi! Hiçbir kuluna vermediğini bizlere verdiği halde neden memnun olmayalım” derler. Bunun üzerine Allah (c.c.): “Bundan daha iyisini size vereyim mi” der. Onlar: “Ya Rabbi! Bundan üstünü nedir ki” derler. Allah da: “Sizi hoşnutluğumla kuşatıyorum. Ve bundan sonra hiçbir zaman size kızmayacağım”. (II/16)

⁷⁰ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, III/96.

⁷¹ Zehebî, *Mîzânu'l-İ'tidâl*, IV/24.

⁷² Ebû Dâvûd, *a.g.e.*, IV/606.

Mesâbîhu's-Sünne'de hadis aynı metinle ancak isnatsız olarak zikredilmiştir⁷³. *Şerhu's-Sünne*'de ise isnadı farklı, ancak metin bakımından benzer şekilde zikredilmiştir⁷⁴.

Beğavî, hadisi Buhârî tarikiyle nakletmiştir⁷⁵. Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edilen bu merfû hadisi Müslim, Tirmizî, Nesâî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân benzer lafızlarla tahrîç etmişlerdir⁷⁶.

İsnatta geçen İbn Vehb, Abdullah b. Vehb'dir; Mâlik de Mâlik b. Enes'tir.

Tirmizî bu hadis için *hasen-sahîh* demiştir. Muhakkik Elbânî de hadisin *sahîh* olduğunu belirtmiştir⁷⁷.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce zikredilmesi ayrıca Tirmizî ve Elbânî'nin olumlu kanaatlerine istinâden *sahîh* olduğunu söylemek mümkündür.

Âl-i İmrân/16-17

الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا إِنَّا أَمْنَا فَأَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَفِنَا عَذَابَ النَّارِ (16) الصَّابِرِينَ وَالصَّادِقِينَ وَالْقَائِتِينَ
وَالْمُنْفِقِينَ وَالْمُسْتَعْفِرِينَ بِالْأَسْحَارِ (17)

“(Bu nimetler) Ey Rabbimiz! İman ettik, bizim günahlarımızı bağışla, bizi ateş azabından koru! diyen, sabreden, dürüst olan, huzurda boyun bükten, hayra harcayan ve seher vaktinde Allah'tan bağış dileyenler (içindir).”

Beğavî, ayette vurgulandığı üzere seher vaktinin önemine binâen şu rivayeti nakletmiştir:

11. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ebû Muhammed b. el-Hasan b. Ahmed el-Mahledî ← Ebu'l-Abbâs Muhammed b. İshak es-Serrâc ← Kuteybe (İbn Saîd) ← Ya'kûb b. Abdurrahmân ← Süheyl b. Ebî Sâlih ← Babası (Ebû Sâlih) ← Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki Allah Rasûlü (s.a.v): “*Gecenin son üçte biri girdiğinde, her gece Allah (c.c.), dünya semasına tecelli eder ve şöyle der: Mülk sahibi olan benim. Mülk sahibi olan benim. Dua*

⁷³ Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, III/59.

⁷⁴ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XV/231.

⁷⁵ Buhârî, *es-Sahîh*, Rikâk, 5, (h. no: 6549, VIII/114); Tevhid, 9, (h. no: 7518, IX/151).

⁷⁶ Müslim, *es-Sahîh*, Cennet, 9, (2829, IV/2176); Tirmizî, *es-Sünen*, Sıfatü'l-Cennet, 18, (h. no: 2555, IV/689); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV/416, (h. no: 7702); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVIII/349, (h. no: 11835); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XVI/470, (h. no: 7440).

⁷⁷ Tirmizî, *es-Sünen*, IV/689.

eden yok mu duasına icâbet edeyim. İsteyen yok mu, isteğini yerine getireyim. Af dileyen yok mu onu affedeyim” buyurdu. (II/17)

Şerhu's-Sünne'de hadisin farklı bir senedi de zikredilmiştir⁷⁸. Mesâbîhu's-Sünne'de rivayet isnatsız olarak verilmiştir⁷⁹.

Kütüb-i Tis'a müelliflerinden Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel bu *merfû hadisi* Ebû Hüreyre'den tahriç etmiştir⁸⁰.

Hadisi ayrıca Ma'mer b. Râşid, Abdurrezzâk, Bezzâr, Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, İbn Hibbân ve Beyhakî de Ebû Hüreyre'den rivayet etmişlerdir⁸¹.

İsnatta geçen Ebû Sâlih, Zekvân'dır. Kuteybe de Kuteybe b. Saîd'dir.

Buhârî'de *أنا الملك أنا الملك* (Melik benim. Melik benim) ibaresi yoktur⁸². Müslim'de *حين يمضي ثلث الليل* (gecenin üçte biri kaldığında) ibaresi yerine *حين يبقى ثلث الليل* (gecenin üçte biri geçtiğinde) ibaresi mevcuttur. Ayrıca *الفجر فلا يزال كذلك حتى يضيء* (bu hâl, tan yeri ağarınca kadar devam eder) ziyadesi vardır⁸³.

Tirmizî, Ebû Hüreyre'den gelen bu hadisin *hasen-sahîh* olduğunu, muhakkik Elbânî de *sahîh* olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Tirmizî, *ينزل الله عز وجل حين يبقى ثلث الليل الآخر* (... gecenin üçte biri kalınca) ibaresi için *en sahîh rivayet* demiştir⁸⁴. Muhakkik Şuayb el-Arnâvut hadis için *isnadı sahîhtir* demiştir⁸⁵. *Sünen-i Dârimî*'nin muhakkiki Hüseyin Selim Esed de isnadının *sahîh* olduğunu ifade etmiştir⁸⁶.

Kütüb-i Tis'a'nın neredeyse tamamında geçen bu hadisin, hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığı zaman *sahîh* olduğunu söylemek mümkündür.

⁷⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, IV/63.

⁷⁹ Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, I/431.

⁸⁰ Buhârî, *es-Sahîh*, Daavât, 14, (h.no: 6321, VIII/71); Tevhîd, 35, (h. no: 7495, IX/143); Müslim, *es-Sahîh*, Salâtü'l-Müsâfirîn, 168,169, (h. no: I/521-522); Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Sünnet, 21, (h.no: 4733, VII/115); Tirmizî, *es-Sünen*, Salât, 329, (h. no: 446, II/307); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV/420, (h. no: 7709); İbn Mâce, *es-Sünen*, İkametü's-Salât, 182, (h. no: 1366, II/384); Dârimî, *es-Sünen*, Salât, 168, (h.no: 1520, II/928), İmam Mâlik, Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Medenî, *el-Muvatta'*, I-II, (thk., Muhammed Fuâd Abdülbâki), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1406/1985, Kur'ân, 30, (I/214); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIII/34, (h. no: 7592).

⁸¹ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'*, 10/444, (h. no: 19653); Abdurrezzâk, *el-Musanef*, 10/444, (h. no: 19653); Bezzâr, *el-Müsned*, XV/63, (h. no: 8288); Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, XI/15, (h. no: 6155); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, III/201, (h. no: 921); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, III/2, (h. no: 4836).

⁸² Buhârî, *a.g.e.*, Daavât, 14, (h.no: 6321, VIII/71).

⁸³ Müslim, *a.g.e.*, Salâtü'l-Müsâfirîn, 169, (h. no: I/522)

⁸⁴ Tirmizî, *a.g.e.*, Salât, 329, (h. no: 446, II/307).

⁸⁵ Ebû Dâvûd, *a.g.e.*, VII/115.

⁸⁶ Dârimî, *a.g.e.*, II/928.

Âl-i İmrân/18

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَانِمًا بِالْإِسْنِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (18)

“Allah, melekler ve ilim ehli Allah’tan başka ilâh olmadığını adaletle açıklamıştır. O’ndan başka ilah yoktur. Mutlak güç ve hikmet sahibidir”

Beğavî zikrettiğimiz ayetin Necrân kabilesi Hristiyanları hakkında nâzil olduğunu söylemiş, ardından şu rivayeti nakletmiştir:

12. HADİS

Kelbî şöyle dedi: Şam rahiplerinden iki rahip Hz. Peygamber’in yanına geldiler. Medine’yi gördükleri zaman “Bu kent ahir zamanda çıkacak peygamberin kentinin özelliklerine ne kadar da uyuyor” dediler. Hz. Peygamber’in huzuruna vardıklarında onu özellikleriyle tanıdılar ve O’na: “Sen Muhammed misin” dediler. Hz. Peygamber “*Evet, Muhammed’im*” dedi. “Sen Ahmed misin” dediler. Nebi (s.a.v.): “*Ben Muhammed ve Ahmed’im*” buyurdu. O’na: “Sana bir şey soracağız. Ona cevap verirsen sana iman edip seni doğrulayacağız” dediler. Nebi (s.a.v.): “*Sorun*” deyince onlar: “Allah’ın kitabında bulunan en büyük şahitliği bize söyle” dediler. Bunun üzerine, Allah (c.c.) bu ayeti indirdi. İki de Müslüman oldular. (II/17)

Bu merfû rivayet hadis kitaplarında mevcut değildir. Ebû Hayyân, tefsirinde bu rivayeti 18. ayetin nüzûl sebebi olarak Kelbî’nin ismini zikretmeden tahric etmiştir. O, İbn Cübeyr’in şöyle dediğini nakletmiştir: “Kâbe’nin etrafında üç yüz altmış put vardı. Bu ayet nâzil olunca (o putlar) secdeye kapandılar”. Ayrıca Ebû Hayyân, bir görüşe göre bu ayetin, Hz. İsa hakkında tartışan Hristiyanlar hakkında indiğini de ifade etmiştir. Başka bir görüşe göre de İslâm ismini terk edip (dinlerini) Yahudilik ve Hristiyanlık olarak isimlendiren Hristiyan ve Yahudiler hakkında indiğini de kaydetmiştir⁸⁷.

Vâhidî de, rivayeti bu ayetin tefsirinde Kelbî’den benzer lafızlarla nakletmiştir⁸⁸.

Rivayeti nakleden kişi, hakkındaki olumsuz kanaatleri daha önceden zikrettiğimiz Muhammed b. Sâib el-Kelbî’dir⁸⁹.

Muhakkik Abdurrezâk el-Mehdî, Kelbî’nin itham edilmesinden ötürü rivayetin *zayıf* ayrıca *mu’dal* olduğunu ve ravinin *vâhin bi merra* olduğunu belirtmiştir⁹⁰.

⁸⁷ Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, *el-Bahru’l-Muhît*, I-VIII, (thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavviz), Beyrut, 1422/2001, II/419.

⁸⁸ Vâhidî, *Esbâbu’n-Nüzûl*, I/61.

⁸⁹ bkz. 1 nolu hadis.

⁹⁰ el-Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzîl*, I/421.

Hadis kitaplarında mevcut olmayan bu rivayetin *mu'dal* olması, ayrıca ravisinin cerh edilmesi sebebiyle *zayıf* bir rivayet olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

Âl-i İmrân/18-19

شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَانِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (18) إِنَّ الدِّينَ
عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعْيًا بَيْنَهُمْ وَمَنْ يَكْفُرْ بِآيَاتِ اللَّهِ فَإِنَّ اللَّهَ
سَرِيعُ الْحِسَابِ (19)

“Allah, melekler ve ilim ehli Allah’tan başka ilâh olmadığını adaletle açıklamıştır. O’ndan başka ilah yoktur. Mutlak güç ve hikmet sahibidir”. Allah katında hak din İslam’dır. Kendilerine kitap verilenler, onlara bilgi geldikten sonra aralarındaki kıskançlık yüzünden ihtilafa düştüler. Kim Allah’ın ayetlerini inkâr ederse bilmelidir ki Allah’ın hesabı çok ivedidir”

Beğavî, ayetin tefsiri bağlamında Katâde’nin görüşüne yer vermiştir. Katâde’ye göre Allah’tan başka ilah olmadığına şahitlik yapmak, Allah’tan geleni kabul etmektir. Bu da Allah’ın rasûllerini gönderip dostlarını iletmiş dinidir. Sonrasında şu rivayeti nakletmiştir:

13. HADİS

Ebû Saîd eş-Şureyhî ← Ebû İshak es-Sa’lebî ← Ebû Amr el-Furâtî ← Ebû Musa İmrân b. Musa ← Hasan b. Süfyân ← Ammâr b. Ömer b. el-Muhtâr ← (Babası) Ömer b. el-Muhtâr ← Gâlib el-Kattân şöyle dedi: “Bir ticaret vesilesiyle Kûfe’ye vardım. A’meş’e yakın bir yerde konakladım. Ona ara sıra uğruyordum. Basra’ya gitmeye niyetlendiğim bir gece bir de baktım A’meş gece namazını kılıyor. “**Şhidellahu ennehu...**” “**Allah, melekler ve ilim ehli Allah’tan başka ilâh olmadığını adaletle açıklamıştır. O’ndan başka ilah yoktur. Mutlak güç ve hikmet sahibidir**”. Ayetine gelince A’meş “Ben de Allah’ın şahitlik ettiğine şahitlik eder ve bu şahitliğimi onun katında emanet olarak bırakırım. O, benim Allah nezdindeki emanetimdir” dedi. “**İnne’d-dîne indellâhi’l-İslâm...**” (Muhakkak Allah nezdinde tek din, İslâm’dır...) ayetine varınca onu defalarca tekrarladı. İçimden, o muhakkak bununla ilgili bir şey duymuştur dedim. Onunla beraber namaz kıldım ve onunla vedalaştım. Sonra: “Senin bir ayet okuduğunu ve onu sürekli tekrarladığını işittim. Bu konuda sana (hadis olarak) ne ulaştı” dedim. (O da sana bu konuda bir şey ulaşmadı mı) dedi. Ben de: “İki senedir buradayım; fakat bana bu konuda bir şey rivayet etmedin” dedim. O da: “Allah’a yemin olsun ki bir sene geçmeden anlatmayacağım” dedi. Kapısının üstüne

o günün tarihini yazıp bir sene bekledim. Bir sene sonra yanına vardım: “Yâ Ebâ Muhammed (A’meş’in künyesi)! Bir sene geçti” dedim. O da bana Ebû Vâil’in, Abdullah b. Mes’ud’dan Peygamberimizin şöyle buyurduğunu rivayet etti: “*Bu ayeti okuyan kişi kıyamet günü getirilir. Allah (c.c.) şöyle der: “Şu kuluma bir sözüm var. Ben sözünü yerine getirmeye en layık olanım. Bu kulumu Cennete koyun”.* (II/19)

Kütüb-i Tis’a’da yer almayan bu *merfû* rivayeti Taberânî *el-Mu’cemu’l-Kebîr* adlı eserinde nakletmiştir. Rivayetin isnadı şöyledir: Abdân b. Ahmed, Ali b. Saîd er-Râzî ← Ammâr b. Ömer b. el-Muhtâr ← Ömer b. el-Muhtâr ← Ğâlib el-Kattân ← A’meş ← As b. Vâil ← Abdullah b. Mes’ud⁹¹. Ayrıca İbn Kesîr ve Suyûtî de tefsirlerinde bu rivayete yer vermişlerdir⁹².

Zehebî ve İbn Arrâk, Ömer b. el-Muhtâr hakkında İbn Adiy’in Yunus b. Übeyd’den *bâtıl* rivayet aktardığını nakletmişlerdir⁹³.

İbn Adiy, Ammâr b. Ömer’in rivayetleri için *fîhi nazar* demiştir⁹⁴. Ukaylî de *Lâ yutâba’ alâ hadisih* demiştir⁹⁵. Ğâlib el-Kattân hakkında ise Yahya b. Maîn *zayıf* demiştir⁹⁶. Zehebî de, Ebû Hâtim’in onun hakkında *la be’se bih* dediğini nakletmiştir⁹⁷.

Taberânî’nin rivayeti dışında temel hadis kitaplarında yer almayan bu hadisin senedindeki raviler hakkında ithamlardan ötürü *zayıf* olduğunu söylemek mümkündür.

Âl-i İmrân/20-21

فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسَلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ وَقُلْ لِلَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ وَالْأُمِّيِّينَ أَسَلَمْتُمْ فَإِنْ أَسَلَمُوا فَقَدِ اهْتَدَوْا وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَاللَّهُ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ (20) إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَيَقْتُلُونَ النَّبِيِّينَ بِغَيْرِ حَقٍّ وَيَقْتُلُونَ الَّذِينَ يَأْمُرُونَ بِالْقِسْطِ مِنَ النَّاسِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ (21)

“Allah’ın ayetlerini inkâr edenler, na hak yere peygamberleri öldürenler ve insanlar içerisinde adaleti emredenleri öldürenler (yok mu), onları acı bir azab ile müjdele! Bunlar dünyada da ahirette de çabaları boşa giden kimselerdir. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.”

⁹¹ Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, X/199, (h. no: 10453).

⁹² İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’ân*, II/24; Suyûtî, *ed-Dürri’l-Mensûr*, II/166.

⁹³ Zehebî, *Mizânü’l-İtidâl*, III/223; İbn Arrâk, *Tenzihu’s-Şerî’â*, I/93.

⁹⁴ İbn Adiy, Ebû Ahmed Abdullah b. Adiy el-Cürçânî, *el-Kâmil fî Duafâi’r-Ricâl*, I-VIII, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1409/1985, V/35.

⁹⁵ Ukaylî, *ed-Duafâ*, III/325.

⁹⁶ Yahya b. Maîn, Ebû Zekeriyâ, *et-Tarih*, I-IV, (thk. Ahmed Muhammed Nur Seyf), Dâru’l-Me’mûn, Dîmeşk, 1400/1979, I/189.

⁹⁷ Zehebî, *a.g.e.*, II/650.

Beğavî ayetin tefsirinde İbn Cüreyc'in "Beni İsrâil nebilerine vahiy geliyordu. Onlar da kavimlerine bunu anlatınca öldürülüyorlardı..." şeklindeki tevildinden sonra şu rivayeti nakletmiştir:

14. HADİS

Ebû Saîd eş-Şureyhî ← Ebû İshak es-Sa'lebî ← Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed b. Fenceveyh ed-Dîneverî ← Ebû Nasr Mansûr b. Ca'fer en-Nehâvendî ← Ahmed b. Yahya b. el-Cârûd ← Muhammed b. Amr b. Hayyân ← Muhammed b. Amr (Humeyr) ← Ebu'l-Hasan (Beni Esed'in kölesi) ← Mekhûl ← Kabîsa b. Züeyb el-Huzâî ← Ebû Ubeyde b. Cerrâh (r.a.) dedi ki: Allah Rasûlüne: " Kıyamet gününde en çetin azaba uğrayacak insan kim olacak" dedim. Rasûlullah: "*Bir peygamberi veya iyiliği emredip kötülükten meneden bir kişiyi öldüren*" buyurdu ve sonra "**Allah'ın ayetlerini inkâr edenler, na hak yere peygamberleri öldürenler ve insanlar içerisinde adaleti emredenleri öldürenler (yok mu), onları acı bir azab ile müjdele!** Ayetinden başlayıp "...**Onlar için hiçbir yardımcı yoktur.**" ayetine kadar okudu. Sonra şöyle buyurdu: *Yâ Ebâ Ubeyde! İsrailoğulları günün başında bir vakitte kırk üç peygamberi öldürdüler. İsrailoğulları'nın abidlerinden yüz on iki kişi kalkıp bunlara iyiliği emredip, onları kötülükten menettiler, bunları da o günün akşamına doğru öldürdüler. İşte Allah'ın kitabında zikrettiği ve onlar hakkında ayet indirdiği kimseler bunlardır. (II/20)*

Bezzâr, أي الشهداء أكرم على الله قال رجل قام إلى أمير جائر فأمره بمعروف ونهاه عن منكر فقتله, ibaresini de bu rivayetin başında zikretmiştir. Bezzâr, hadisi bu lafızla Hz. Peygamberden rivayet eden Ebû Ubeyde tarikinden başka bir isnat bilmediğini belirtmiştir. Ayrıca Muhammed b. Humeyr'in kendisinden rivayette bulunduğu Ebu'l-Hasan adlı kimseyi de duymadığını ifade etmiştir⁹⁸.

Ayrıca Taberî, Zemahşerî, Kurtubî, Ebû Hayyân, İbn Kesîr ve Suyûtî tefsirlerinde bu hadisi Ebû Ubeyde b. Cerrâh'tan nakletmişlerdir⁹⁹.

Muhakkik Abdurrezzâk el-Mehdî, Ebu'l-Hasan (Beni Esed'in kölesi)in *meçhûl* olmasından ötürü isnadın *zayıf* olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Ebu'l-Hasan'ın rivayette

⁹⁸ Bezzâr, *el-Müsned*, IV/110.

⁹⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI/285; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/347; Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, IV/46; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, II/430; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II/27; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, II/168.

bulduğu Muhammed b. Humeyr'in de *leyyinu'l-hadis* olup rivayetinin kendisi için *şâhid* niteliğinde olduğu ancak aynı zamanda da zayıf bir ravi olduğunu ifade etmiştir¹⁰⁰.

Temel hadis kitaplarında geçmeyen bu hadisin sadece birkaç tefsir kitabında zikredilmesi ayrıca ravilerinin de cerhedilmesi sebebiyle *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

Âl-i İmrân/23

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يُدْعُونَ إِلَى كِتَابِ اللَّهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ يَتَوَلَّى فَرِيقٌ مِّنْهُمْ وَهُمْ

مُغْرَضُونَ (23)

“(Rasûlüm!) Kendilerine Kitap’tan bir pay verilenleri (Yahudileri) görmez misin ki, aralarında hükmetmesi için Allah’ın Kitab’ına çağrılıyorlar da sonra içlerinden bir grup cayarak geri dönüyor.”

Beğavî, ayette geçen Kitab kelimesinden ne kastedildiği konusunda farklı görüşlerin olduğunu zikretmiştir. Bir görüşe göre Kitab’tan kastın Tevrat olduğunu söyledikten sonra şu hadislerle yer vermiştir:

15. HADİS

Said b. Cübeyr ve İkrime İbn Abbas’ın (r.a.) şöyle dediğini nakletmiştir: Allah Rasûlü (s.a.v), Medine’de Beytü’l-Medâris’de bir Yahudi grubun yanına vardı ve onları Allah (c.c.)’a iman etmeye çağırdı. Nuaym b. Amr ve Hâris b. Zeyd: “Ey Muhammed! Sen hangi dindensin” dediler. Hz. Peygamber: “İbrahim’in dinindenim” buyurdu. Onlar: “İbrahim, Yahudiydi” dediler. Rasûlullah: “Öyleyse Tevrat’a gelin. Tevrat, bu meselede benimle sizin aranızda hakemdir” buyurdu. Bunu kabul etmediler. Allah u Teâlâ da bu ayeti indirdi. (II/21)

Beğavî’nin ta’likan naklettiği bu *merfû* rivayeti Taberî iki isnatla zikretmiştir. İlk isnadı şöyledir:

Ebû Kûreyb ← Yûnus ← Muhammed b. İshak ← Muhammed b. Ebî Muhammed (Zeyd b. Sâbit’in kölesi) ← Saîd b. Cübeyr ← İkrime ← İbn Abbas...

Metinde على ملة إبراهيم ودينه (İbrahim’in dini üzere) yerine على ملة إبراهيم (İbrahim’in milleti ve dini üzere) ibaresi geçmektedir.

¹⁰⁰ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, I/423.

İkinci isnadıysa şöyledir: İbn Humeyd ← Seleme ← Muhammed b. İshak ← Muhammed b. Ebî Muhammed (Zeyd b. Sâbit'in kölesi) ← Saîd b. Cübeyr ← İkrime ← İbn Abbas

İkinci metinde de *فهلمًا إلى التوراة* (Öyleyse Tevrat'a gelin) ibaresi yoktur¹⁰¹.

Vahidî, Zemaşşerî, Fahreddîn Râzî, Kurtubî, Ebû Hayyân ve Suyûtî tefsirlerinde bu hadisi rivayet etmişlerdir¹⁰².

Ukaylî, İbn İshak'ın hocası Muhammed b. Ebî Muhammed'in nakli konusunda *meçhûl* olduğunu belirtmiş ve *lâ yutâba 'aleyhi* demiştir¹⁰³. İbnü'l-Cevzî de Ebû Hâtim'in Muhammed b. Ebî Muhammed için *meçhûl* dediğini nakletmiştir¹⁰⁴. Zehebî de *meçhûl* bir ravi olduğunu söylemiştir¹⁰⁵.

Temel hadis kitaplarında yer almayan bu hadisin senedindeki Muhammed b. Ebî Muhammed hakkındaki ithamlardan ötürü *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

16. HADİS

Kelbî'nin Ebû Sâlih'ten, Onun da İbn Abbas'tan (r.a.) naklettiğine göre, o şöyle demiştir: Hayberli bir erkek ile bir kadın zina etmişlerdi. Kitaplarında bunun cezası olarak recm vardı. Ancak bu sefer zina edenlerin ikisi de şerefli kimselerden olunca o ikisini recmetmek istemediler. Durumu Allah Rasûlüne havale ettiler. O'nun yanında bir çare olacağını ummuşlardı. O, ikisine de recm cezası verdi. Nu'man b. Evfâ ve Bahriy b. Amr: "Onlara haksızlık ettin ey Muhammed, onlara recm gerekmezdi" dediler. Rasûlullah da (s.a.v) "*Benimle sizin aranızda Tevrat, hakemdir*" dedi. Onlar: "O zaman insafli davranmış olursun" dediler. Rasûlullah: "*Tevrat'ı en iyi bileniniz kimdir*" diye sordu. Onlar: "İsmi İbn Sûriyâ olan, Fedek'te oturan tek gözlü bir adam" dediler. Onu çağırdılar. O da Medine'ye geldi. Cebrail (a.s.) Peygambere onun özelliklerini bildirmişti. Rasûlullah (s.a.v): "*İbn Sûriyâ sen misin*" diye sordu. O: "Evet" dedi. Nebi (s.a.v): "*Yahudilerin en âlimi sen misin*" diye sordu. O: "Öyle diyorlar" dedi. Allah Rasûlü (s.a.v) recm konusunun yazılı olduğu Tevrat bölümlerini getirtti ve ona "Oku" dedi. O da recm ayetine ulaştığında onu eliyle kapatarak sonrasını okudu. Abdullah b. Selâm: "Yâ

¹⁰¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI/289.

¹⁰² Vahidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, 1/61; Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, I/348; Fahreddîn Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, I/1116; Kurtubî, *el-Câmi*, IV/50; Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, *Medârikü't-Tenzil*, I-IV, (thk. Mervân Muhammed Şiâr), Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2005, I/153; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, II/432; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, II/170.

¹⁰³ Ukaylî, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, IV/135.

¹⁰⁴ İbnü'l-Cevzî, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, III/96.

¹⁰⁵ Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, IV/24.

Rasulallah o kısmı atladı” dedi. Kalktı onun elini kitabın üzerinden kaldırdı. O, Hz. Peygamber ve Yahudilere açık delillerle zina ettiği ispat edilen evli erkek ve kadının recm edileceği, kadın hamile ise doğurana kadar ona mühlet verileceği hükmünü Tevrat’tan okudu. Bunun üzerine Allah Rasûlü bu iki Yahudinin recmedilmesini emretti. Ve recmedildiler. Yahudiler buna sinirlenerek oradan ayrıldılar. Allah (c.c.) bu ayeti indirdi. **(II/22)**

Recm meselesi, tartışmalı bir konudur. Çalışmamız tahriç ve değerlendirme esaslı olduğu için burada recm konusunun detaylarına ve tartışmalara girmeyeceğiz¹⁰⁶. Recm uygulamasının dayanağı hadislerdir¹⁰⁷. Ancak önceki hadislerde de dile getirdiğimiz gibi rivayeti nakleden Kelbî’nin cerhinden ötürü recm hadisinin bu tarikinin *zayıf* olduğu kanaatindeyiz¹⁰⁸.

Âl-i İmrân/26

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (26)

“(Rasûlüm!) De ki: Mülkün gerçek sahibi olan Allah’ım! Sen mülkü dilediğine verirsin ve mülkü dilediğinden geri alırsın. Dilediğini yüceltir, dilediğini de alçaltırsın. Her türlü iyilik senin elindedir. Gerçekten Sen, her şeye kâdirsin”

17. HADİS

Beğavî, ayetin tefsirinde Katâde’nin şöyle dediğini nakletmiştir: “Anlatılır ki Nebi (s.a.v) Rabbinden Pers ve Rûm hâkimiyeti altında bulunan toprakları ümmetine vermesini diledi. Allah (c.c) da bu ayeti indirdi”. **(II/23)**

¹⁰⁶ Bu konudaki çalışmalar için bkz. Çelen, Mehmet, *Kur’ân ve Sünnette Zina Haddi ve Recm*, İstanbul Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2001; Eroğlu, M. Şerif, *İslâm Hukukunda Evlilik Dışı Cinsel İlişki ve Cezası*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 1998; Demirci, Muhsin, Nesih Bağlamında Recm Ayeti Sorunu, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, sayı: 18, s. 101-119; Keskin, Yusuf Ziya, *Recm Cezası, Ayet ve Hadis Tahlilleri*, Beyân Yay., İstanbul, 2001; Keleş, Ahmet, Hadis İlminde İsnadın Otoritesi veya Akla Rağmen Hadis Okuyuculuğunun Çağdaş Bir Örneği “Recm Cezası” Çalışmasına Eleştirel Bir Bakış, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, cilt: IV, sayı: 1, s. 41-84; M. Hayri Kırbaçoğlu, “İslam’a Yamanan Sanal Şiddet: Recm ve İrtidat Meselesi”, *İslamiyat Dergisi*, V (2002), sayı: 1, s. 125-132.

¹⁰⁷ Buhârî, *es-Sahih*, Tefsîru’l-Kur’ân, 6, (h. no:4556, VI/37); Müslim, *es-Sahih*, Hudûd, 15, (h.no: 1691, III/1317); Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Hudûd, 24, (h. no: 4419, VI/470); İbn Mâce, *es-Sünen*, Hudûd, 9, (h. no: 2553, III/588); Dârimî, *es-Sünen*, Hudûd, 13, (h. no: 2368, III/1487); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXV/134, (h. no:21207).

¹⁰⁸ Kelbî için bkz. 1 ve 12 nolu hadisler.

Rivayeti Taberî iki farklı isnatla tahriç etmiştir. Birincisi şöyledir:

Bişr ← Yezîd ← Saîd ← Katâde... İkincisi de:

el-Müsennâ ← İshâk ← İbn Ebî Ca'fer ← Ebûhu ← Katâde ... şeklindedir¹⁰⁹.

Vâhidî, Kurtubî, Suyûtî de Katâde'den bu rivayeti nakletmişlerdir¹¹⁰.

Temel hadis kitaplarında geçmeyen bu hadisin sadece birkaç tefsir kitabında zikredilmesi ayrıca isnadında irsâl olmasından ötürü *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

18. HADİS

Beğavî ayetin tefsirinde zikrettiği ikinci rivayette de İbn Abbas (r.a.) ve Enes b. Mâlik (r.a.)'ın şöyle dediklerini nakletmiştir: Allah Rasûlü (s.a.v.) Mekke'yi fethedince ümmetine, Pers ve Rum topraklarına Müslümanların hükümrân olacağını vâdetti. Münafıklar ve Yahudiler: “Ne kadar da uzak! Muhammed nerede, Pers ve Rum topraklarına egemen olmak nerede? Onlar, bu konuda daha güçlü ve daha korunaklıdır. Mekke ile Medine Muhammed'e yetmiyor mu ki kalkıp Pers ve Rum topraklarını ister” dediler. Allah (c.c) da bu ayeti indirdi. (II/23)

Rivayeti Vâhidî ve Kurtubî de İbn Abbas ve Enes b. Mâlik'ten isnatsız olarak nakletmiştir¹¹¹. *Merfû* olarak nakledilen bu rivayetin isnadını tespit edemedik.

Muhakkik Abdurrezzâk el-Mehdî, isnadının olmamasından ötürü rivayet için *leyse bi hüccce* demiştir¹¹².

Temel hadis kitaplarında geçmeyip sadece birkaç tefsir kitabında geçen bu hadisin isnadının olmaması ve mukakkikin de olumsuz kanaati sebebiyle *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

Âl-i İmrân/27

تُولِجُ اللَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَتُولِجُ النَّهَارَ فِي اللَّيْلِ وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَتَرْزُقُ مَنْ تَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ (27)

“Geceyi gündüze sokar, gündüzü de geceye sokarsın. Ölüden diriye çıkartır, diriden de ölüyü çıkartırsın. Dilediğine de hesapsız rızık verirsin.”

Müfessir zikrettiğimiz iki ayetin tilâvetinin faziletine dair şu rivayeti nakletmiştir.

¹⁰⁹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI/300.

¹¹⁰ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, I/62; Kurtubî, *el-Câmi'*, IV/54; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, II/171.

¹¹¹ Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, I/62; Kurtubî, *el-Câmi'*, IV/52.

¹¹² Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, I/425.

19. HADİS

Ebu'l-Kasım Abdullah b. Muhammed el-Hanefî ← Ebû Bekir Ahmed b. el-Hasan el-Hıyerî ← Ebû Ca'fer Abdullah b. İsmail b. İbrahim el-Hâşimî ← Muhammed b. Ali b. Zeyd es-Sâiğ ← Muhammed b. Ebi'l-Ezher ← el-Hâris b. Umeyr ← Ca'fer b. Muhammed ← Babası ← Dedesi ← Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) dedi ki Allah Rasûlü şöyle buyurmuştur: Fatiha sûresi, Âyete'l-Kürsî ve Âl-i İmrân sûresinin iki ayeti (şehidellâhu...) asılıdır. Bunlarla Allah (c.c.) arasında perde yoktur. Bu ayetler şöyle derler: “Ya Rabbi! Senin toprağına ve sana isyan edenlerin yanına indik. Bunun üzerine: Allah (c.c.) şöyle buyurur: “Zâtıma yemin olsun ki kullarımdan biri her namaz sonunda sizleri okursa -günahlarına rağmen- onu cennete koyar, onu mukaddes mekânda barındırırım. Ona her gün yetmiş defa manevî gözümle bakar, onun her gün en basiti mağfiret olan yetmiş ihtiyacını gidereririm. Onu her düşman ve hasetçiden korur ve onlara karşı ona yardım ederim. (II/25)

Kurtubî ve Suyûtî tefsirlerinde hadisi rivayet etmişlerdir¹¹³.

İbnü'l-Cevzî, bu hadisin *mevzu* ' olduğunu ve Hâris b. Umeyr'in *teferrüd* ettiğini belirtmiştir. İbnü'l-Cevzî, ayrıca Ebû Hâtim b. Hibbân'ın “*bu hadisin aslı yoktur*” sözünü nakletmiştir. Muhammed b. İshâk'ın da Hâris'in *yalancı* olduğu ve hadisin *aslı olmadığını* söylediğini nakletmiştir¹¹⁴. Suyûtî ve Fettenî de hadisin *mevzu* ' olduğunu, Hâris b. Umeyr'in *teferrüd* ettiğini nakletmiştir¹¹⁵.

Hadis kitaplarında mevcut olmayıp mevzûât kitaplarında geçen ve ravisi cerh edilen bu rivayetin *mevzû* olduğunu söylemek mümkündür.

Âl-i İmrân/31-32

قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (31) قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ
فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ (32)

“(Rasûlüm!) De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana tabi olun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı affetsin. Allah çok bağışlayan ve esirgeyendir. De ki Allah'a ve Peygamberine itaat edin. Eğer yüz çevirirlerse bilsinler ki Allah kâfirleri sevmez”

¹¹³ Kurtubî, *el-Câmi'*, I/111; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, II/165.

¹¹⁴ İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *el-Mevzuât*, I-III, Medine, 1386/1966, I/245.

¹¹⁵ Suyûtî, Abdurrahman b. Ebî Bekir, *el-Leâli'l-Masnû'a fi'l-Ehâdîsi'l-Mevzûa*, I-II, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, y.y., ts. I/208; Fettenî, Muhammed Tahir b. Ali el-Hindî, *Tezkîratü'l-Mevzûât*, İdâratü't-Tibâati'l-Münîriyye, y.y., ts., I/79.

Beğavî, bu ayetin bir görüşe göre Mekke Müşrikleri hakkında indiğini söylemiş, ardından şu rivayetleri nakletmiştir:

20. HADİS

Dahhâk, İbn Abbas (r.a.)'ın şöyle dediğini aktarır: Allah Rasûlü, Kureyşliler Kâbe'de putlarını dikmiş, üzerlerine deve kuşu yumurtalarını üzerlerine asmış, kulaklarına küpeler takmış, onlara secde ederken yanlarına girdi ve onlara şöyle dedi: “*Ey Kureyş topluluğu! Vallahi atanız İbrahim ve İsmail'in dinine aykırı davranıyorsunuz*”. Kureyşliler: “Biz putlara sadece Allah'a sevgimizden dolayı bizi Allah'a yaklaştırsın diye tapıyoruz” dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) da şöyle buyurdu: “Ey Muhammed de ki: Eğer Allah'ı seviyor, bundan dolayı sizi O'na yakınlaştırması için putlara tapıyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin. Zira ben O'nun size gönderilen elçisi ve hüccetiyim. Yani getirdiğim şeriata ve sünnetime uyun ki Allah da sizi sevsin. Müminlerin Allah'ı sevmesi; O'nun emrini yerine getirmeleri, O'na itaati her şeyin üstünde tutmaları ve O'nun rızasını kazanmayı istemeleridir. Allah'ın müminleri sevmesiye onları iyilikle anması, bağışlaması ve onlara sevap yazmasıdır. Allah (c.c.) şöyle buyurmaktadır: ...Allah sizi bağışlar. O, son derece bağışlayan ve esirgeyendir”. (II/27)

Beğavî'nin *Şerhu's-sünne* ve *Mesâbîhu's-sünne*'sinde bu hadis mevcut değildir. Ayrıca Kütüb-i Tis'a başta olmak üzere diğer hadis kitaplarında da yoktur.

Rivayeti nakleden Dahhâk, Dahhâk b. Müzâhim'dir. Münekkitletler, İbn Abbas'tan nakledilen tefsir tariklerini değerlendirirken bu tariki rivayet zincirinde yer alan Said b. Cübeyr'in zikredilmemesinden dolayı zayıf kabul etmişlerdir¹¹⁶.

Muhakkik Abdurrezâk el-Mehdî, İbn Abbas'tan nakledilen bu rivayetin aslının olmadığını, râvi Dahhâk'ın da İbn Abbas'a mülâki olmadığını belirtmiştir. O, ayrıca isnatsız gelen bu rivayetin hüccet olmadığını ve *münker hadis* olduğunu ifade etmiştir¹¹⁷.

Kütüb-i Tis'a başta olmak üzere diğer hadis kitaplarında da mevcut olmayan bu hadisin münekkitletlerin bu tariki zayıf kabul etmesi ve muhakkik Abdurrezâk el-Mehdî'nin de olumsuz kanaatlerine binaen *münker* dolayısıyla *zayıf* olduğunu söylemek mümkündür.

¹¹⁶ Çakan, İsmail Lütfü-Eroğlu, Muhammed, “Abdullah b. Abbas”, *DİA*, I/78.

¹¹⁷ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, I/429.

21. HADİS

Abdulvâhid el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail (Buhârî) ← Muhammed b. Sinan ← Fülejh ← Hilâl b. Ali ← Atâ b. Yesâr ← Ebû Hüreyre (r.a.)’nin naklettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Ümmetimin tamamı cennete girecektir. Ancak yüz çevirenler giremeyecektir*”. (Sahâbîler) “Yüz çevirenler kimdir” diye sordular. O da şöyle buyurdu: “*Bana itaat eden cennete girer. Bana karşı çıkan da yüz çevirmiş demektir*”. (II/27)

Beğavî, *Mesâbîhu’s-Sünne*’sinde bu *merfû* hadisi Ebû Hüreyre’den ta’likan zikretmiştir¹¹⁸.

İsnatta da görüldüğü üzere Beğavi bu rivayeti Buhârî tarikiyle ve aynı metinle tahriç etmiştir¹¹⁹.

Ahmed b. Hanbel ise hadisi Yûnus ← Süreyc ← Fülejh ← Hilâl b. Ali ← Atâ b. Yesâr ← Ebû Hüreyre (r.a.) isnadıyla nakletmiştir. Ancak hadisi *كل أمتي يدخل الجنة يوم القيامة* إلا من أبي şeklinde rivayet etmiştir¹²⁰.

Bezzâr, İbn Hibbân ve Taberânî de hadisi Ebû Saîd el-Hudrî’den nakletmişlerdir. Ancak metinde *إلا من أبي وشرد على الله شراد البعير* ziyadesi mevcuttur.¹²¹

Hâkim en-Neysâbûrî de bu hadisi Ebû Hüreyre’den naklederken, “Bu hadis, tahriç etmedikleri hâlde Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre *sahîhtir*. Ve bu hadisin o ikisinin şartlarına uyan Ebû Hüreyre’den gelen başka bir tariki de vardır” demiştir¹²².

Hadisin önemli muhaddislerce zikredilmesi, rivayet hakkında Hâkim en-Neysâbûrî’nin olumlu kanaati, ayrıca aleyhinde olumsuz bir eleştiri yapılmamış olması sebebiyle *sahîh* olduğunu söylemek mümkündür.

22. HADİS

Abdulvâhid el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail (Buhârî) ← Muhammed b. Ubâde ← Yezîd ← Süleym b. Hayyân ← Saîd b. Mînâ ← Câbir b. Abdullah (r.a.) dedi ki (veya şöyle dediğini işittim): “Rasûlullah (s.a.v.) uyurken yanına birtakım melekler geldi. Bir kısmı: “Uyuyor” dediler. Bir kısmı da: “Göz uykuda; ama kalp uyanıktır” dediler. Bunun üzerine melekler

¹¹⁸ Beğavî, *Mesâbîhu’s-Sünne*, I/151.

¹¹⁹ Buhârî, *el-Câmiu’s-Sahîh*, el-İ’tisam, 2, (IX/92, h. no: 7280).

¹²⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VIII/401, (h. no: 8713).

¹²¹ Bezzâr, *el-Müsned*, XV/273, (h.no: 8717); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, I/196, (h. no: 17); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-Evsat*, I/246, (h. no: 808).

¹²² Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek*, I/122, (h. no: 182)

(birbirlerine): “Bu arkadaşınızın durumunun bir misali var. Ona uygun bir darb-ı mesel söyleyin” dediler. Bir kısmı dedi ki: O’nun misali, bir ev inşa eden, bir ziyafet hazırlayarak insanları buraya davet edecek birini gönderen şahsa benzer. Davetçiye icâbet edenler eve girer ve bu ziyafetten yer. İcâbet etmeyenler ise eve giremez ve ziyafetten yiyemez”. Bazıları şöyle dedi: “Bunu izah edin ki iyi anlasın”. Onlar da şöyle karşılık verdiler: “Eve gelince o, Cennettir; davetçi olarak gönderilen şahıs Muhammed (s.a.v.)’dir. Muhammed (s.a.v.)’e itaat eden Allah (c.c.)’a itaat eder. O’na isyan eden ise Allah’a isyan eder. Muhammed, iyileri ve kötülerini birbirinden ayıran şahıstır” dediler.

(II/28)

Beğavî, *Şerhu’s-Sünne* adlı eserinde bu *merfû* hadisi aynı isnat ve metinle; *Mesâbîhu’s-Sünne* adlı eserindeyse Câbir b. Abdullah’dan ta’lik yapmak suretiyle zikretmiştir¹²³.

Beğavî, hadisi Buhârî tarikiyle zikretmiştir. Ayrıca Buhârî “Kuteybe’nin Leys’den onun da Hâlid’den onun da Saîd b. Ebî Hilâl’den onun da Câbir’den naklettiği tarik, bu rivayete *mutâba’at* etmiştir” demiştir¹²⁴.

Beğavî, bu hadisin *sahîh* olduğunu belirtmiştir¹²⁵.

Buhârî’nin hadisi tahriç etmesi, hadisin aleyhinde bir eleştirinin olmaması ayrıca Beğavî’nin de sıhhat değerlendirmesi dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğunu söylemek mümkündür.

Âl-i İmrân/36

فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَئِنِ الدُّكْرُ كَأَلْأُنثَىٰ وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيدُهَا بِنكِ وَدُرِّيَّتَهَا مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ (36)

“O’nu doğurunca Allah onun ne doğurduğunu bildiği halde: Yâ Rabbi! Ben onu kız çocuğu olarak doğurdum. Oysa erkek, kız gibi değildir. Onu Meryem olarak isimlendirdim. Onu ve neslini lanetlenmiş şeytana karşı, senin korumanı diliyorum, dedi”

Müfessir ayette geçtiği üzere Hanne (Hz. Meryem’in annesi)’nin yaptığı duanın ardından şu hadisleri nakletmiştir:

¹²³ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, I/192; a.mlf., *Mesâbîhu’s-Sünne*, I/151.

¹²⁴ Buhârî, *es-Sahîh*, İ’tisâm, 3, (IX/93, h. no: 7281).

¹²⁵ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, I/192.

23. HADİS

Abdulvâhid el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail (Buhârî) ← Ebu'l-Yemân ← Şuayb ← Zührî ← Said b. el-Müseyyeb ← Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki: Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*İnsanlardan hiç kimse yoktur ki, o doğarken şeytan ona dokunmasın. Çocuk şeytandan gelen bir çığlıkla ağlamaya başlar. Fakat Meryem ve oğlu bunun dışındadır*”. Sonra Ebû Hüreyre şu ayeti okudu: “**Onu ve neslini lanetlenmiş şeytana karşı, senin korumamı diliyorum,**” (II/30)

İsnatta geçen Ebu'l-Yemân, Hakem b. Nâfî el-Behrâmî'dir. Şuayb, Şuayb b. Ebî Hamza el-Emevî'dir. Zührî, Muhammed b. Şihâb ez-Zührî'dir. Muhammed b. İsmail, Buhârî'dir.

Beğavî, *Şerhu's-Sünne* adlı eserinde hadisi aynı isnatla zikretmiştir. Ancak metinde الصبي ifadesi yoktur¹²⁶.

Buhârî, Müslim, Ahmed b. Hanbel, Humeydî ve Bezzâr da bu hadisi Ebû Hüreyre'den benzer lafızlarla tahric etmiştir. Ayrıca Ebû Hüreyre'nin اقروا إن شئتم dediğini de nakletmişlerdir¹²⁷.

Muhakkik Şuayb el-Arnâvut, hadisin Şeyhaynın şartlarına göre *sahîh* olduğunu belirtmiştir¹²⁸.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, temel hadis kitaplarında zikredilmesi ayrıca muhakkikin de olumlu kanaatleri sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

24. HADİS

Abdulvâhid el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmâil ← Ebu'l-Yemân ← Şuayb ← Ebu'z-Zinâd ← el-A'rac ← Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *Şeytan, her insanı dünyaya geldiğinde parmağıyla yanından dürter. Ancak Meryem oğlu İsa müstesna. Şeytan onu dürtmeye gitti ve hicabda -ceninin içinde bulunduğu döl yatağında- dürttü.* (II/30)

Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne* adlı eserinde hadisi Ebû Hüreyre'den *ta'likan* zikretmiştir¹²⁹. Ayrıca Beğavî, bir önceki hadise anlamca çok yakın olan hadisi Buhârî

¹²⁶ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV/406.

¹²⁷ Buhârî, *es-Sahîh*, Enbiyâ, 45, (h. no: 3431, IV/164); Müslim, *es-Sahîh*, 146, (2366, IV/1838); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIII/136, (h. no: 7708); Humeydî, *el-Müsned*, II/233, (h. no: 1072); Bezzâr, *el-Müsned*, XIV/178, (h. no: 7724).

¹²⁸ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XIII/136.

¹²⁹ Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, IV/28.

tarikiyle nakletmiştir¹³⁰. Ahmed b. Hanbel, Humeydî ve Beyhakî de benzer lafızlarla bu *merfu hadisi* Ebû Hüreyre'den nakletmişlerdir¹³¹.

Muhakkik Şuayb el-Arnaut rivayet için *sahih hadis* hükmünü vermiştir. Ayrıca o isnatta geçen Ebu'z-Zinâd'ın Abdullah b. Zekvân, A'rec'in de Abdurrahmân b. Hürmüz olduğunu belirtmiştir¹³².

Buhârî ve diğer önemli muhaddislerce hadisin tahriç edilmesi ve muhakkikin sıhhat değerlendirmesi dikkate alındığında hadisin *sahih* olduğunu söylemek mümkündür.

Âl-i İmrân/39

هُنَالِكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً إِنَّكَ سَمِيعُ الدُّعَاءِ (38) فَنَادَتْهُ الْمَلَائِكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ أَنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكَ بِيحْيَى مُصَدِّقًا بِكَلِمَةٍ مِنَ اللَّهِ وَسَيِّدًا وَحَصُورًا وَنَبِيًّا مِنَ الصَّالِحِينَ (39)

“Zekeriyya mâbedde namaza dururken melekler ona şöyle seslendiler: Allah (c.c.) sana, kendisi tarafından gelen bir Kelime’yi (Hz. İsa’yı) tasdik edici, efendi, iffetli ve sâlihlerden bir nebi olarak Yahya’yı müjdeler”

Beğavî, ayetin tefsirinde meleklerin Hz. Zekeriyya’ya müjdelemiş oldukları Yahya peygamberin “seyyid” sıfatıyla ilgili farklı görüşleri zikretmiştir. “Seyyid”e son olarak da “çok cömert” manasını vermiş ve şu hadisi isnatsız olarak rivayet etmiştir:

25. HADİS

Allah Râsûlü (s.a.v.): “*Büyüğünüz kimdir ey Selemeoğulları*” dedi. Onlar da: “Cimri olmakla beraber İbn Kays’ın dedesi” dediler. O da: “*Cimrilikten daha kötü hastalık mı var; fakat büyüğünüz, Amr b. el-Cemûh’tur*” buyurdu. (II/34)

Beğavî, *Mesâbîh* ve *Şerhu’s-Sünne* adlı eserlerinde hadisi zikretmemiştir.

Buhârî, bu *merfu hadisi* Câbir (r.a.)’dan *ta’likan* nakletmiştir. Ayrıca rivayetin sonunda *وَكَانَ عَمْرُو عَلَى أَصْنَامِهِمْ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ يُؤْلَمُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا تَزَوَّجَ* ifadesi bulunmaktadır¹³³.

Ma’mer b. Râşid, hadisi Zührî’den o da Abdurrahmân b. Ka’b’dan nakletmiştir. Ancak metinde *«لَمْ سَوِّدْتُمْوهُ؟»* ، قَالُوا: إِنَّهُ أَكْثَرُنَا مَالًا، وَإِنَّا عَلَى ذَلِكَ لَنَزْنُهُ بِالْبُخْلِ ziyadesi vardır. Ayrıca

¹³⁰ Buhârî, *es-Sahih*, Bed’ül-Halk, 11, (IV/125, h. no: 3286)

¹³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVI/451, (h. no: 10773); Humeydî, *el-Müsned*, II/233, (h. no: 1072); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VI/657, (h. no: 12863).

¹³² Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XVI/451.

¹³³ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre, *el-Edebu’l-Müfred*, (thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî), Dâru’s-Siddîk, y.y., 1418/1997, I/125, (h. no: 296).

rivayette “seyyid” olarak nitelenen kişi olarak عمرو بن الجموح (Amr b. el-Cemûh) yerine بِشْرُ بْنُ الْبَرَاءِ بْنِ مَعْرُورٍ (Bişr b. el-Berâ b. Ma'rûr) zikredilmiştir¹³⁴.

Abdurrezzak b. Hemmâm da hocası Ma'mer'den rivayeti aynı metinle nakletmiştir¹³⁵.

Bezzâr ve Hâkim en-Neysâbûrî hadisi Ebû Hüreyre'den benzer lafızlarla rivayet etmiştir; ¹³⁶ Taberânî de Ebû Hüreyre ve Kâb b. Mâlik'ten iki ayrı tarikle hadisi zikretmiştir¹³⁷.

Hâkim hadis için “Tahriç etmediği halde Müslim'in şartına göre sahîhtir” demiştir¹³⁸.

Buhârî ve diğer önemli muhaddislerce hadisin tahriç edilmesi ve Hâkim'in sıhhat değerlendirmesi dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğunu söylemek mümkündür.

Âl-i İmrân/42

وَأُذِ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ (42)

“Hani melekler, ey Meryem! Allah seni seçti; seni tertemiz kıldı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı, demişlerdi:”

Beğavî, Âl-i İmrân/42. ayetin tefsirinde Hz. Meryem'in seçkin kılınma özellikleriyle ilgili görüşleri sıralamıştır. Kimine göre bu seçkinlik, onun günahlarından temizlenmesi, kimine göre babasız çocuk doğurması, kimine göreyse mescide adanması ve oranın hizmetçisi kılınması suretiyle tüm âlemlerin kadınlarına üstün kılınmıştır. Beğavî, görüşleri verdikten sonra bu bağlamdaki hadisleri zikretmiştir.

26. HADİS

Abdulvâhid el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Ahmed b. Recâ ← en-Nadr ← Hişâm ← Babası ← Abdullah b. Ca'fer ← Ali (r.a.) dedi ki: Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “ *Dünya kadınlarının en iyisi, İmrân'ın kızı Meryem'dir; (ümmetimin) kadınlarının en iyisi, Hatice bnt. Huveylid'dir*”. (II/36)

¹³⁴ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi*, XI/337, (h. no: 20705).

¹³⁵ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, XI/337, (h. no: 20705).

¹³⁶ Bezzâr, *el-Müsned*, XIV/333, (h. no: 8008); Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek*, IV/180, (h. no: 7293).

¹³⁷ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, II/35, (h. no: 1203); a.mlf., *el-Mu'cemu'l-Evsat*, IV/74, (h. no: 3650); a.mlf., *el-Mu'cemu's-Sağîr*, I/199, (h. no: 317)

¹³⁸ Hâkim en-Neysâbûrî, *a.g.e.*, IV/180.

Beğavî, naklettiği bu *merfu* hadisi *Şerhu's-Sünne'de* aynı isnatla *Mesâbîhu's-Sünne'de* de Hz. Ali'den ta'lik yapmak suretiyle zikretmiştir¹³⁹.

Beğavî, hadisi yine Buhârî tarikiyle zikretmiştir¹⁴⁰. Kütüb-i Tis'a müelliflerinden Müslim, Tirmizî, Nesâî ve Ahmed b. Hanbel de hadisi tahric etmişlerdir¹⁴¹. Hadisi ayrıca Abdurrezzâk b. Hemmâm, Bezzâr, Ebû Ya'la el-Mevsîlî, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî rivayet etmişlerdir¹⁴².

Tirmizî, hadis için için *hasen-sahîh* demiştir. Muhakkik Elbânî de hadis için *sahîh* hükmünü vermiştir¹⁴³.

Şeyhân (Buhârî ve Müslim) tarafından zikredilen bu hadisin temel hadis kitaplarında geçmesi, Tirmizî ve muhakkik Elbânî'nin sıhhat değerlendirmesi ayrıca hadis hakkında olumsuz bir kanaatin olmaması dikkate alındığında *sahîh* olduğunu söylemek mümkündür.

27. HADİS

Abdulvâhid el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Âdem ← Şu'be ← Amr b. Mürre ← Ebû Musâ el-Eşârî (r.a.) dedi ki Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Erkekler içerisinde birçok kişi mükemmelliğe ulaştı. Kadınlar arasında ise Meryem bnt. İmrân ve Firavun'un eşi Âsiye'den başka mükemmelliğe ulaşan olmadı. Âişe'nin diğer kadınlara olan üstünlüğü de tirit yemeğinin sair yemeklere olan üstünlüğü gibidir*” (II/37)

Beğavî, *Şerhu's-Sünne'de* Hz. Meryem'in üstün kılınmasıyla ilgili ayetin tefsirinde bir önceki hadisle benzer manadaki bu rivayetin isnadında Amr b. Mürre'nin hocası olarak Mürre isimli raviyi de zikretmiştir¹⁴⁴. *Mesâbîhu's-Sünne'de* ise hadisi doğrudan Ebû Mûsâ el-Eş'arî'den nakletmiştir¹⁴⁵.

¹³⁹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV/156; a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, IV/199.

¹⁴⁰ Buhârî, *es-Sahîh*, Enbiyâ, 45, (h. no: 3432, IV/164).

¹⁴¹ Müslim, *es-Sahîh*, Fedâilü's-Sahâbe, 69, (h. no: 2430, IV/1886); Tirmizî, *es-Sünen*, Menâkib, 62, (h. no: 3875, V//702); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V/93, (h. no: 8295); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II/70, (h. no: 640).

¹⁴² Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, VII/492, (h. no: 14006); Bezzâr, *el-Müsned*, II/114, (h. no: 468); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *el-Müsned*, I/399, (h. no: 522); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, 23/8, (h. no: 5); Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, II/539, (h. no: 3837); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI/367, (h. no: 13463).

¹⁴³ Tirmizî, *a.g.e.*, V/702.

¹⁴⁴ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV/163.

¹⁴⁵ a.mlf. *Mesâbîhu's-Sünne*, IV/28.

Beğavî'nin Buhârî tarikiyle tahriç ettiği hadisi Buhârî, Yahyâ b. Ca'fer ← Vekî' ← Şu'be ← Mürre ← Amr b. Mürre ← Ebû Musâ el-Eşârî (r.a.) isnadıyla zikretmiştir¹⁴⁶.

Ebû Musâ el-Eşârî (r.a.)'den gelen bu *merfû* hadisi ayrıca Müslim, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî ve İbn Hibbân¹⁴⁷ Mürre adlı raviyi de zikrederek benzer lafızlarla tahriç etmişlerdir. Muhakkik Şuayb el-Arnâvut, Mürre adlı ravinin İbn Şerâhil olduğunu söylemiştir¹⁴⁸. İsnatta geçen Adem adlı ravi de Âdem b. Ebî İyâs'tır¹⁴⁹.

Tirmizî hadis için *hasen-sahîh*, muhakkik Elbânî de *sahîh* hükmünü vermiştir¹⁵⁰.

Kütüb-i Tis'a'nın çoğunda ve diğer hadis kitaplarında geçen bu hadisin müttefekun aleyh olması, Tirmizî ve Elbânî'nin olumlu kanaatlerinin olması ayrıca rivayetin aleyhinde olumsuz bir değerlendirmenin olmaması sebebiyle sahîh olduğu kanaatindeyiz.

28. HADİS

Ebû Saîd Abdullah b. Ahmed et-Tâhirî ← (Dedesî) Abdurrahmân b. Abdussamed el-Bezzâr ← Muhammed b. Zekeriyâ el-Uzâfirî ← İshak ed-Deyrî ← Abdurrezzâk ← Ma'mer ← Katâde ← Enes (r.a.) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Dünya kadınlarından sana Meryem bnt. İmrân, Hatice bnt. Huveylid, Fâtıma bnt. Muhammed'in (s.a.v.) ve Firavun'un eşi Âsiye yeter*” (II/37)

Beğavî, *Şerhu's-Sünne*'de hadisi aynı metinle zikretmiş; ancak Abdurrahmân b. Abdussamed el-Bezzâr adlı ravinin nisbesini el-Bezzâz, İshak ed-Deyrî adlı ravinin nisbesini de ed-Deberî olarak vermiştir¹⁵¹. *Mesâbihu's-Sünne*'deyse Enes (r.a.)'den doğrudan nakletmiştir¹⁵².

¹⁴⁶ Buhârî, *es-Sahîh*, Enbiyâ, 32, (IV/158, h. no: 3411).

¹⁴⁷ Müslim, *es-Sahîh*, Fedâilü's-Sahâbe, 70, (h. no: 2431, IV/1886); Tirmizî, *es-Sünen*, Et'ime, 31, (h. no: 1834, IV/275); Nesâî, *es-Sünen*, V/93, (h. no: 8295); İbn Mâce, *es-Sünen*, Et'ime, 14, (h. no: 3280, IV/414); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXII/288 (h. no: 19523); Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, I/406, (h. no: 506); Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, XIII/219, (h. no: 7245); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XVI/51, (h. no: 7114).

¹⁴⁸ İbn Mâce, *a.g.e.*, IV/414.

¹⁴⁹ İbn Sa'd (ö. 230/844), Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd el-Basrî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, (thk., İhsan Abbâs), Dâru Sâdir, Beyrut, 1968, VII/490; Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I-XII, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, ts., III/343.

¹⁵⁰ Tirmizî, *a.g.e.*, IV/275.

¹⁵¹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV/157.

¹⁵² Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, IV/202.

Beğavî hadisi Ma'mer ve Abdurrezzâk tariyle Enes b. Mâlik'ten rivayet etmiştir¹⁵³. Hadisi ayrıca Bezzâr, Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, İbn Hibbân ve Hâkim en-Neysâbûrî, Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel nakletmiştir¹⁵⁴.

Tirmizî hadis için *hasen-sahîh* demiştir. Muhakkik Elbânî de *sahîh* hükmünü vermiştir¹⁵⁵.

Temel hadis kitaplarında geçen bu hadisin Tirmizî ve Elbânî'nin de olumlu kanaatleri dolayısıyla *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Âl-i İmrân/52

فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَىٰ مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَاشْهَدْ بِأَنَّا

مُسْلِمُونَ (52)

“İsa, onlardaki inkârcılığı: Allah yolunda bana yardımcı olacak kimlerdir? dedi. Havârilere: Biz Allah’ın yardımcılarıyız; Allah’a inandık, şahit ol ki bizler Müslümanlarız cevabını verdiler”

Beğavî, ayetin tefsirinde “havârî” kelimesini tefsir ederken Hasan el-Basrî'nin “yardımcı” anlamındaki görüşünü vermiş ve Arapça’da “havârî” kelimesinin özellikle “niyet ettiği bir konuda kendisinden yardım istediği kişi” anlamına geldiğini söylemiştir. Sonrasında şu hadisi zikretmiştir.

29. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melihî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Humeydî ← Süfyân ← Muhammed b. el-Münkedir ← Câbir b. Abdullah (r.a.) dedi ki: Allah Rasûlü (s.a.v.) hendek günü insanlara seslendi. Çağrısına Zübeyr karşılık verdi. Sonra yine seslendi. Yine Zübeyr karşılık verdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.): “*Her nebinin bir havarisi vardır. Benim havarimse Zübeyr'dir*” buyurdu. (II/43)

Beğavî, *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhu's-Sünne*'de hadisi şöyle rivayet etmiştir:

مَنْ يَأْتِي بِخَيْرِ الْقَوْمِ؟ يَوْمَ الْأَحْزَابِ قَالَ الرَّبِيزُ: أَنَا، ثُمَّ قَالَ: «مَنْ يَأْتِي بِخَيْرِ الْقَوْمِ؟» فَقَالَ الرَّبِيزُ: أَنَا، فَقَالَ

النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِكُلِّ نَبِيٍّ حَوَارِيًّا، وَحَوَارِيَّ الرَّبِيزُ¹⁵⁶

¹⁵³ Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi*, XI/430; Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, XI/430.

¹⁵⁴ Bezzâr, *el-Müsned*, XIII/468; Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, V/380; İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XV/464; Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek*, III/171; Tirmizî, *es-Sünen*, Menâkıb, 62, (h. no: 3878, V/703); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIX/383, (h. no: 12391).

¹⁵⁵ Tirmizî, *a.g.e.*, V/703.

¹⁵⁶ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV/122; a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, IV/177.

Beğavî hadisi Buhârî tarikiyle nakletmiştir. Buhârî'nin rivayet ettiği metinde قَالَ إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ خُذْ هَذِهِ الصَّلَاةَ مِنْ يَدَيْكَ وَارْتَدِّهَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَا حَتَّىٰ أَتِيكَ وَالْمُتَّبِعِينَ مِمَّنْ كَفَرُوا فَتَذَكِّرُنَ فِيهِ يَوْمَ تَوَلَّوْا أَظْهُنَّ يَوْمَ الْخُسُوفِ ziyadesi vardır¹⁵⁷. Müslim, Tirmizî, Nesâî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Bezzâr, Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî benzer lafızlarla nakletmişlerdir¹⁵⁸.

Tirmizî hadis için *hasen-sahih* demiştir. Muhakkik Elbânî de *hasen-sahih* hükmünü vermiştir¹⁵⁹.

Muttefekun aleyh olan hadisin önemli muhaddislerce zikredilmesi, aleyhinde bir eleştirinin olmaması ayrıca Tirmizî ve Elbânî'nin olumlu kanaatleri sebebiyle *sahih* olduğunu söylemek mümkündür.

Âl-i İmrân/55

إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ خُذْ هَذِهِ الصَّلَاةَ مِنْ يَدَيْكَ وَارْتَدِّهَا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَا حَتَّىٰ أَتِيكَ وَالْمُتَّبِعِينَ مِمَّنْ كَفَرُوا فَتَذَكِّرُنَ فِيهِ يَوْمَ تَوَلَّوْا أَظْهُنَّ يَوْمَ الْخُسُوفِ (55)

“Hani Allah şöyle buyurmuştu: Ey İsa! Seni vefat ettireceğim, seni katıma yükselteceğim, seni inkâr edenlerden temizleyeceğim ve sana tabi olanları kıyamete kadar inkarcılardan üstün kılacağım. Sonra dönüşünüz yalnızca banadır. Aykırılığa düştüğünüz konular hakkında ben hükmedeceğim”.

Beğavî nüzûl-i İsa konusuna esas teşkil eden bu ayeti iki ayrı te'ville açıklamıştır. Birinci te'vîl, Allah (c.c.)'ın İsa (a.s.)'yı gündüz üç saat süresince öldürdükten sonra onu diriltip göğe yükselttiği görüşünde olan Vehb ve Hristiyanların Allah (c.c.)'ın İsa (a.s.)'yı gündüz yedi saat süresince öldürdükten sonra diriltip göğe yükselttiği görüşünde olan Muhammed b. İshâk'ın te'vîlidir. İkinci te'vîl ise Dahhâk ve bir grup âlimin bu ayette takdim ve te'hirin olduğu yönündeki görüştür. Bu görüşe göre ayetin anlamı şöyledir: Ben seni kendime yükselteceğim, kâfirlerden temiz ve güvende tutacağım. Seni gökten yere tekrar inşinden sonra öldüreceğim. Müfessir sonrasında bu bağlamdaki hadisleri nakletmiştir.

¹⁵⁷ Buhârî, *es-Sahih*, Cihad, 41,(h. no: 2847, IV/27)

¹⁵⁸ Müslim, *es-Sahih*, Fedâilü's-Sahâbe, 48, (h.no: 2415, IV/1879); Tirmizî, *es-Sünen*, Menâkib, 24, (h. no: 3744, V/546); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V/60, (h. no: 8154), Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXII/200, (h. no: 14297); Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, I/137 (h. no: 158); Bezzâr, *el-Müsned*, II/79, (h. no: 556); Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, IV/63, (h. no: 2082); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, VII/130, ((h. no: 7072); Hâkim, *el-Müstedrek*, III/408, (h. no: 5558); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IX/148, (h. no: 18907)

¹⁵⁹ Tirmizî, *a.g.e.*, V/546.

Nüzûl-i İsa meselesi, tartışmalı bir konudur. Çalışmamız tahriç ve değerlendirme esaslı olduğu için burada nüzûl-i İsa tartışmalarına girmeyeceğiz¹⁶⁰.

30. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Abdurrahmân b. Ebî Şurayh ← Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Muhammed b. Abdülazîz el-Beğavî ← Ali b. el-Ca'd ← Abdülazîz b. Abdullah b. Ebî Seleme el-Mâceşûn ← İbn Şihâb ← Saîd b. el-Müseyyeb ← Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Muhammed (s.a.v.)'in canı elinde bulunan Allah'a and olsun ki, şüphesiz Meryem oğlu İsa'nın içinize adaletli bir hâkim olarak inmesi yakındır. Haçı kıracak, domuzu öldürecek ve cizyeyi kaldıracaktır. Mal o kadar artacak ki kimse onu kabul etmeyecektir*” (II/46).

Beğavî, *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhu's-Sünne*'de hadisi zikretmiştir¹⁶¹.

Hadisi Ma'mer b. Râşid, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Abdurrezzâk b. Hemmâm naklederken *إماما مقسطا* ibaresini de zikretmişlerdir¹⁶².

Buhârî, *Şerhu's-Sünne* ifadesi yerine *حَكَمًا مُقْسِطًا* ifadesini zikretmiştir¹⁶³. Hadisi Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Bezzâr, Ebû Ya'la el-Mevsîlî, İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî de bu *merfû'* hadisi Ebû Hüreyre'den tahriç etmişlerdir¹⁶⁴.

Tirmizî hadis için *hasen-sahîh* demiştir, muhakkik Elbânî de *sahîh* hükmünü vermiştir¹⁶⁵.

¹⁶⁰ Bu konudaki çalışmalar için bkz. Aydın, Mahmut, İsa-Masih'in Ölümünden Dirilmesi Hakikat mi Mitoloji mi? İsa'nın Ölümünden Dirilişi ve Taraftarlarına Görülmesiyle İlgili Rivayetlerin Tarihsel Açından Değerlendirilmesi, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, sayı: 24-25, s. 87-116; Aydın, Muhammed, Hz. İsa'nın Vefatı, Ref'i ve Nüzûlu Bağlamında M. Zahid Kevserî'nin İlgili Kur'an Ayetlerine Yaklaşımı, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, sayı: 16, s. 1-28; Çetinkaya, Ahmet, *Hadis Kaynaklarında Hz. İsa Hakkındaki Rivayetlerin İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2013; Yazıcı, İshak, Kur'an'a Göre Hz. İsa'nın Ref'i ve İlgili Ayetlerin Yorumlarının Tahlili, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, sayı: 20-21, s. 69-101.

¹⁶¹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XV/80; a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, III/515.

¹⁶² Ma'mer b. Râşid, *el-Musannef*, XI/399, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, IV/61; Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, XI/399.

¹⁶³ Buhârî, *es-Sahîh*, Buyu', 100, (h. no: 2222, III/82).

¹⁶⁴ Müslim, *es-Sahîh*, İman, 155, (h. no:242, I/35); Tirmizî, *es-Sünen*, Fiten, 54, (h. no: 2233, IV/506); İbn Mâce, *es-Sünen*, Fiten, 33, (h. no: 4078, V/205); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XII/210, (h. no: 7269); ; Bezzâr, *el-Müsned*, XIV/385; Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *el-Müsned*, X/279, (h. no: 5877); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XV/227, (h.no: 6818); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, II/79, (h. no: 1309); a.mlf., *el-Mu'cemu's-Sağîr*, I/69, (h. no: 84); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I/244, (h. no: 1198).

¹⁶⁵ Tirmizî, *a.g.e.*, IV/506.

Muttefekun aleyh olan hadisin önemli muhaddislerce zikredilmesi, aleyhinde bir eleştirinin olmaması ayrıca Tirmizî ve Elbânî'nin olumlu kanaatleri sebebiyle *sahih* olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

31. HADİS

Ebû Hüreyre (r.a.)nin Hz. İsa'nın nüzûlü hakkında Allah Rasûlünden şöyle naklettiği rivayet edilmiştir: “*Onun döneminde İslam dışındaki tüm dinler ortadan kalkacak. Deccâl da yok olacak. Yeryüzünde kırk yıl kalacak sonra vefat edecek. Müslümanlar cenaze namazını kılacaklar*”. (II/46)

Deccâl'in yeryüzüne inmesi ve kim olduğu meselesi, tartışmalı bir konudur. Çalışmamız tahriç ve değerlendirme esaslı olduğu için burada söz konusu tartışmalara ve konunun detaylarına girmeyeceğiz¹⁶⁶.

Beğavî, Şerhu's-Sünne'de hadisi nakletmiştir¹⁶⁷. Beğavî'nin isnatsız rivayet ettiği bu merfû hadise en yakın olan rivayet Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin rivayetidir. Şu isnatla nakletmiştir: Yunus ← Ebû Dâvud ← Hişâm ← Katâde ← Abdurrahmân b. Âdem ← Ebû Hüreyre (r.a.). Rivayetin metni de *يَمُكْتُ عَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الْأَرْضِ بَعْدَمَا يَنْزِلُ أَرْبَعِينَ* ← Ebû Hüreyre (r.a.). Rivayetin metni de *يَمُكْتُ عَيْسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الْأَرْضِ بَعْدَمَا يَنْزِلُ أَرْبَعِينَ* şeklindedir¹⁶⁸. Ayrıca Ebû Hüreyre'den nakledilen bu hadisi Ebû Davud, Ahmed b. Hanbel, İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, İbn Hibbân ve Hâkim isnatlı ve daha uzun bir şekilde rivayet etmişlerdir¹⁶⁹.

Muhakkik Şuayb el-Arnaut, “Müslim'in şartına göre hadisin isnadı *sahîhtir*”¹⁷⁰ demiştir. Hâkim'e göre de hadisin isnadı *sahîhtir*¹⁷¹. Muhakkik Kâmil Karabelli ise hadisin *فيصلي عليه المسلمون* kısmı dışında *sahîh* olduğunu isnadında *inkıta'* olduğunu

¹⁶⁶Bu konudaki bazı çalışmalar için bkz. Bıyık, Mustafa, Hristiyan Teolojisinde Deccâl ve Ye'cüc-Me'cüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/I, c:VI, sayı: 11, s. 53-79; Sarıtoprak, Zeki, el-Mesihü'd-Deccâl fi'l-akîdetil-İslâmiyye, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1995, sayı: 1, s. 121-132; Bodur, Osman, *Buhârî Şerhlerinde Deccal Yorumları*, Marmara Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010; Yeğen, İhsan, Deccal İle İlgili Hadisler ve Değerlendirilmesi, Erciyes Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2002; Sarıtoprak, Zeki, İslam İnancı Açısından Deccal, Marmara Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1991.

¹⁶⁷ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XV/81.

¹⁶⁸ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, IV/273, (h. no: 2664)

¹⁶⁹ Ebû Davud, *es-Sünen*, Melâhim, 14, (h. no: 4324, VI/378); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XV/153, (h. no: 9270); İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XV/159, (h. no: 3868); Bezzâr, *el-Müsned*, XVII/54, (h. no: 9574); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XV/233, (h. no: 6821); Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, II/651, (h. no: 4163).

¹⁷⁰ İbn Hibbân, *a.g.e.*, XV/233.

¹⁷¹ Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, II/651.

belirtmiştir. Zira Karabelli, isnatta geçen Katâde'nin İbn Diâme es-Südûsi olup Abdurrahman b. Âdem'den hadis işitmediğini İbn Maîn'in de onu cerh ettiğini zikretmiş, İbn Ebî Hâtim'in de *el-Merâsîl* adlı eserinde bu ravinin ismini naklettiğini söylemiştir. Ayrıca İbn Hacer'in de bu isnadı *Fethu'l-Bârî* adlı eserinde *sahîh* olarak zikrettiğini İbn Kesîr'in de *en-Nihâye* adlı eserinde *ceyyid* ve *kavî* olarak nitelediğini belirtmiştir¹⁷².

Hadisin Ebû Dâvud, Ahmed b. Hanbel gibi önemli muhaddislerce zikredilmesi, muhakkik Şuayb el-Arnâvut'un olumlu kanaati ayrıca hadisin aleyhinde olumsuz bir eleştirinin olmaması sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Âl-i İmrân/59

إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (59)

“Muhakkak Allah katında İsa'nın hali, Âdem'in hali gibidir. Allah (c.c.) onu topaktan yarattı. Sonra ona “ol” dedi o da oluverdi”

Beğavî, ayette vurgulandığı üzere Hz. İsa'nın durumunun babasız ve anasız doğma yönüyle Hz. Adem'e benzediğini belirtmiştir. Ayrıca bu ayetin Necrân delegesi hakkında indiğini söylemiştir:

32. HADİS

Necrân delegesi Allah Rasûlüne (s.a.v.): “Niye arkadaşımıza (Hz. İsa'ya) sövüyorsun” dediler. Allah Rasûlü (s.a.v.): “*Ne söylemişim ki*” dedi. Onlar: “O'nun Allah'ın kulu olduğunu söylüyorsun” dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Evet, O Allah'ın kulu, elçisi, bâkire ve iffetli olan Meryem'e söylediği kelimesidir*” buyurdu. Onlar buna kızdılar ve “Hiç babasız bir insan gördün mü” dediler. Allah (c.c.) da bu ayeti indirdi.

(II/47)

Taberânî, Habeşistan'a hicret eden Müslümanlarla Necaşî arasındaki diyalogda Hz. İsa için Nebi (s.a.v.)'nin şu sözünü nakletmiştir: ¹⁷³هو روح الله وكلمته ألقاها إلى العذراء البتول

Rivayet ayrıca bazı tefsir kitaplarında zikredilmiştir. Taberî, tefsirinde bu ayetin Hz. İsa hakkında Hz. Muhammed (s.a.v.) ile tartışan bir grup Necrân Hristiyanlarına karşı Nebi için bir hüccet olarak indiğini söylemiş, ardından birkaç rivayeti zikretmiştir. Beğavî'nin isnatsız zikrettiği bu hadise en yakın olan rivayeti Taberî şu isnatla vermiştir: Muhammed b. el-Hüseyn ← Ahmed b. el-Mufaddal ← Esbât ← Süddî. Necrân Hristiyanlarından dört kişinin Hz. Peygambere gelip Hz. İsa hakkında tartıştıklarını

¹⁷² Ebû Dâvud, *es-Sünen*, IV/378.

¹⁷³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, II/110, (h. no: 1478).

benzer lafızlarla zikretmiştir¹⁷⁴. Vâhidî, rivayeti aynı lafızlarla tahriç etmiştir¹⁷⁵. Suyutî de rivayeti tahriç etmese de ayetin tefsirinde Hz. İsa hakkında tartışan Negrân Hristiyanlarından bahsetmiştir¹⁷⁶.

Muhakkik Abdurrezzâk el-Mehdî, Taberî'nin rivayeti için "isnadı zayıftır" demiştir.

Temel hadis kaynaklarında geçmeyen bu hadisin sadece muhakkikin olumsuz kanaatine binâen zayıf olduğu kanaatindeyiz.

Âl-i İmrân/61

فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا
وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِنَ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ (61)

"Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dâhil olmak üzere siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı biz de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim de Allah'tan yalancılar üzerine lanet dileyelim"

Beğavî'ye göre ayette geçen "senle çekişenler" ifadesinden maksat, Hz. İsa'nın durumu hakkında veya Hz. İsa'nın Allah'ın kulu ve elçisi olduğu bilgisi Hz. Peygambere geldikten sonra onunla tartışanlardır. "Çocuklarımız"dan kastın, "Hz. Hasan ve Hüseyin", "kadınlarımızdan" kastın "Hz. Fâtıma", "kendimiz"den kastın da "din kardeşleri" olduğu yönündeki görüşleri zikretmiş, ardından da "ibtihâl" kelimesinin "lanetleşme" manasına geldiğini söylemiştir. Ardından şu rivayeti nakletmiştir:

33. HADİS

Allah Rasûlü bu ayeti Negrân heyetine okuyup onları lanetleşmeye çağırdığında onlar şöyle dediler: "Dönüp işimize bakalım, yarın sana geliriz."Başbaşa kaldıklarında sözüne kıymet verdikleri biri olan Âkîb'a: "Ya Abdülmesih! (Bu konuda) Ne düşünüyorsun" dediler. Âkîb şöyle karşılık verdi: "Ey Hristiyanlar! Şüphesiz Muhammed (s.a.v.) gönderilmiş bir Peygamberdir. Allah'a yemin olsun ki peygamberle lanetlenen bir topluluğun ne büyükleri yaşar ne de küçükleri büyür. Eğer bunu yaparsanız kesinlikle mahvoluruz. Şayet dininizde sebat etmek istiyorsanız bu kimseyle vedalaşın ve

¹⁷⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI/470.

¹⁷⁵ Vahidî, *Esbâbu'n-Nüzul*, s. 98.

¹⁷⁶ Suyutî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, II/232.

yurdunuza dönün. Ertesi gün Allah Rasûlünün yanına geldiler. O, Hüseyin'i kucağına almış, Hasan'ın elinden tutmuş, arkasından Fatıma onun da arkasından Ali (r.a.) yürüyorlardı. Onlara şöyle buyurdu: “*Dua ettiğim zaman âmîn deyiniz*”. Necran piskoposu: Ey Hristiyanlar! Allah'tan bir dağın yok edilmesini isterse, Allah'ın onu yok edeceği simalar görüyorum. Lanetleşmeyin, yoksa mahvolursunuz ve kıyamete kadar yeryüzünde hiçbir Hristiyan kalmaz. Bunun üzerine onlar gelip: “Yâ Ebe'l-Kâsım! Biz seninle lanetleşmemeye, seni dinin üzerine bırakmaya ve dinimiz üzere kalmaya karar verdik” dediler. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.): “*Lanetleşmeyi kabul etmiyorsanız Müslüman olun ki onların haklarına sahip olup yükümlülükleriyle mes'ûl olasınız*” dedi. Bunu kabul etmediler. Hz. Peygamber (s.a.v.)'de: “*Öyleyse sizinle antlaşmayı bozuyorum*” dedi. Onlar: “Araplarla savaşacak takatimiz yok. Fakat bizimle savaş yapmamanız, bizi korkutmamanız ve bizi dinimizden döndürmemenize karşı seninle her sene bin tanesi Safer, bin tanesi de Recep ayında olacak şekilde iki bin elbise üzerine sulh yapalım” dediler. Allah Rasûlü de bu şartla onlarla barış antlaşması yaptı ve şöyle dedi: “*Nefsım elinde olana yemin olsun ki, azap Negrân kabilesi üzerine sarktı. Eğer lanetleşselerdi maymun ve domuzlara dönüşecek, vadi üzerlerine ateş püskürtecek, Allah (c.c.) Negrân kabilesinin, ağaçtaki kuş da dahil kökünü kazıyacak ve üzerinden bir yıl geçmeden bütün Hristiyanlar yok olacaktı*” (II/48)

Rivayeti temel hadis kitaplarında tespit edemedik. Ancak Taberî, Zemahşerî, Râzî, Kurtubî ve Suyûtî tefsirlerinde bu rivayete benzer lafızlarla yer vermişlerdir¹⁷⁷.

Rivayetin tefsir kaynaklarında isnatsız zikredilmesi sebebiyle haber kabilinden ve tarihen sabit bir olay kabul edip hadis ilmi açısından değerlendirme yapamadık ve bu sebeple rivayet üzerinde tevakkuf ettik.

Âl-i İmrân/64

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُولُوا اشْهَدُوا بِأَنَّا مُسْلِمُونَ (64)

“(Rasûlüm!) De ki: Ey Ehli Kitap! Sizinle bizim aramızda müşterek olan bir söze geliniz. Allah'tan başkasına tapmayalım. Ona hiçbir şeyi eş tutmayalım ve

¹⁷⁷ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI/478; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/368; Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, I/1167; Kurtubî, *el-Câmi*, IV/103; Suyûtî, *ed-Dürri'l-Mensûr*, II/230.

Allah'ı bırakıp da kimimiz kimimizi ilahlaştırmasın. Eğer onlar yüz çevirirlerse işte o zaman: Şahit olun ki biz Müslümanlarız, deyiniz”

Beğavî, ayette geçen Ehli Kitapla aramızdaki müşterek (ortak) sözün tevhid olması bağlamındaki hadisleri nakletmiştir:

34. HADİS

Müfessirler şöyle dediler: Necrân'dan bir grup Medine'ye geldi. Yahudiler'le karşılaştıklarında İbrahim (a.s.) hakkında tartışmaya başladılar. Hristiyanlar onun Hristiyan olduğunu, kendilerinin de onun dini üzere olup ona en yakın kişiler olduklarını iddia ettiler. Yahudiler, aksine onun Yahudi olduğunu, kendilerinin de onun dini üzere olup ona en yakın kişiler olduklarını söylediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) *“İki grup da İbrahim ve onun dininden uzaktırlar. Bilakis İbrahim hanîf ve Müslüman idi. Ben de O'nun dinine tabiyim. O halde O'nun dinine İslâm'a uyun”* buyurdu. Yahudiler *“Ey Muhammed! Hristiyanların İsa (a.s.)'yı ilah edindikleri gibi bizim de seni ilah edinmemizden başka bir şey istemiyorsun”* dediler. Hristiyanlar ise: *“Ey Muhammed! Yahudilerin Üzeyr konusunda söylediklerini, senin hakkında söylememizden başka bir şey istemiyorsun”* dediler. Bunun üzerine Allah (c.c.) bu ayeti indirdi. (II/49)

Beğavî'nin ayetin tefsirinde müfessirlerin görüşleri olarak zikrettiği bu rivayeti hadis kitaplarında tespit edemedik. Ancak bazı tefsirlerde geçmektedir. Taberî, ayetin kimler hakkında indiği konusunda farklı görüşlerin olduğunu zikretmiş, ilk olarak da Medine'de yaşayan ve Hz. İbrahim hakkında Nebi (s.a.v.) ile tartışan Yahudiler olduğu yönündeki te'vile yer vermiştir. Taberî'nin nüzûl sebebi olarak zikrettiği rivayetin isnadı şöyledir: Bişr ← Yezîd ← Saîd ← Katâde¹⁷⁸. Zemahşerî, rivayet şeklinde değil de ayetin tefsiri mahiyetinde bu açıklamayı zikretmiştir¹⁷⁹.

Rivayetin yalnızca tefsir kaynaklarında zikredilmesi sebebiyle haber kabilinden ve tarihen sabit bir olay kabul edip hadis ilmi açısından değerlendirme yapamadık ve bu sebeple rivayet üzerinde tevakkuf ettik.

35. HADİS

Abdulvahid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Na'îmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Ebu'l-Yemân Hakem b. Nafi' ← Şuayb ← Zührî ←

¹⁷⁸ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VI/483.

¹⁷⁹ Zemahşerî, *Keşşâf*, I/370.

Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ud ← İbn Abbâs (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre Harb'ın oğlu Ebû Süfyân şöyle demiştir: “Şam'da ticaret yapmak için bulunan bir kabile içerisindeyken Heraklius, beni yanına çağırdı. Hz. Peygamberin, Ebû Süfyân ve Mekke müşrikleriyle antlaşma yaptığı dönemdi. İliyâ denen yerde, meclisinde, huzuruna vardık. Çevresinde Rumların büyükleri vardı. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Dihye b. Halîfe el-Kelbî aracılığıyla Busrâ emirine yolladığı mektubu getirmelerini istedi ve onu okudu. İçinde şunlar yazılıydı. “*Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Allah'ın kulu ve rasulü Muhammed (s.a.v.)'den Rum imparatoru Heraklius'a! Selâm hidayete uyanlara olsun. İmdi ben seni İslam'a davet ediyorum. Müslüman ol ki emniyette kalasın. Müslüman ol ki Allah (c.c.) sana iki kat sevap versin. Eğer yüz çevirirsen Hristiyanların günahları senin boynuna olur: “De ki ey kendilerine kitap verilenler! Aramızdaki ortak kelimeye gelin. O da Allah (c.c.)'tan başkasına tapmamamız, O'na hiçbir şeyi şirk koşmamamız ve birbirimizi Allah (c.c.) dışında ilahlar edinmememizdir. Eğer yüz çevirirlerse, “tanık olun biz Müslümanlarız” deyin. (II/50)*

Beğavî, *Şerhu's-Sünne* adlı eserinde bu *merfû* rivayeti aynı senet ve metinle tahric etmiştir. O, ayrıca bu hadisin kâfire mektup yazılabileceğine dair bir delil olduğunu belirtmiştir¹⁸⁰. *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde ise hadisi doğrudan İbn Abbas'tan ve benzer lafızlarla rivayet etmiştir¹⁸¹.

Buhârî, Müslim, Nesâî, Ahmed b. Hanbel, Abdurrezzâk b. Hemmâm, İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî hadisi daha uzun bir rivayetle Ebû Süfyân'dan nakletmişlerdir¹⁸². Ayrıca hadisi Ebû Dâvud ve Tirmizî de tahric etmişlerdir¹⁸³.

Tirmizî hadisi için “*hasen-sahîh*”tir, Elbânî de “*sahîh*”tir demiştir¹⁸⁴. Muhakkik Şuayb el-Arnâvut da “Hadisin isnadı şeyhayna göre sahîhtir” demiştir¹⁸⁵.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

¹⁸⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XII/276.

¹⁸¹ Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, III/71.

¹⁸² Buhârî, *es-Sahîh*, Bedu'l-Vahiy, 1, (h. no: 7, I/8); Müslim, *es-Sahîh*, el-Cihâd ve's-Siyer, 74, (h. no: 1773); Nesâî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X/43, (h. no: 10998); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV/198, (h. no: 2370); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, (h. no: 9724, V/343); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XIV/492, (h. no: 6555); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, VIII/14, (h.no: 7269); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X/221, (h. no: 20431)

¹⁸³ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb127, (h.no: 5136, VII/452); Tirmizî, *es-Sünen*, İsti'zân, 24, (h. no: 2717, V/69).

¹⁸⁴ Tirmizî, *a.g.e.*, V/69.

¹⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, IV/202.

Âl-i İmrân/67-68

مَا كَانَ إِبْرَاهِيمَ يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا وَلَكِنْ كَانَ حَنِيفًا مُسْلِمًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ (67) إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ
بِإِبْرَاهِيمَ لَلَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَهَذَا النَّبِيُّ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُؤْمِنِينَ (68)

“İbrahim ne Yahudi ne de Hristiyandı; fakat O, Allah’ı bir tanıyan dosdoğru bir Müslümandı. Müşriklerden de değildi. İnsanların İbrahim’e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah, müminlerin dostudur”

Beğavî’ye göre ayette geçen hanif kavramı, bütün dinlerden doğru dine yönelen kimse anlamına gelir. Müfessir, Hz. İbrahim’in hizbinin ne olduğunu açıklama bağlamında Kelbî b. Ebî Sâlih’in İbn Abbas (r.a.)’tan Habeşistan’a hicret olayını şöyle nakletmiştir. (Bunu aynı zamanda Muhammed b. İshak, İbn Şihâb isnadıyla nakletmiştir)

36. HADİS

Ca’fer b. Ebî Talib ve ashabdan bazı kişiler Habeşistan’a hicret etmiş ve oraya yerleşmişler, Hz. Peygamber (s.a.v) de Medine’ye hicret etmiş ve Bedir Savaşı geride kalmıştı. Kureyşliler Dâru’n-Nedve’de bir araya gelip şöyle dediler: Necâşî’nin yanında bulunan Muhammed (s.a.v.)’in ashabı içerisinde, Bedir’de öldürülenlerin öcünü alabileceğimiz şahıslar var. Bunun için mal toplayın ve Necâşî’ye hediye olarak verin. Umulur ki yanındakileri size geri verir. Bu görev için içinizden seçkin iki kişiyi elçi olarak görevlendirin. Kureyşliler Amr b. el-Âs ve ‘Umâre b. el-Velid’i, deri ve başka hediyelerle yolladılar. Bu ikisi deniz yoluyla Habeşistan’a vardılar. Necâşî’nin huzuruna vardıklarında ona secde edip onu selamladılar ve ona şöyle dediler: “Kavmimiz size muhabbet duyuyor, teşekkür ediyor ve iyi olmanızı istiyorlar. Onlar bizi, sizin yanınıza gelen bu kişiler konusunda sizi ikaz etmemiz için yolladılar. Çünkü onlar, aramızdan çıkmış, peygamberlik iddiasında bulunan yalancı bir kişinin taraftarlarıdır. Ayrıca ona beyinsiz insanlardan başkası da uymadı. Biz onları köşeye sıkıştırmış, yurdumuzda bir grup içerisinde mahsur bırakmıştık. Onların yanına kimse gidemiyor, onların arasından kimse çıkamıyordu. Açlık ve susuzluk onları ölecek duruma getirmişti. Vaziyet daha da kötüye gidince bu adam, sana amcazâdesini, senin dinini, mülkünü ve tebanı bozmak maksadıyla gönderdi. Onlardan sakın ve onların hakkından gelmemiz için bize teslim et. Sözlerine şöyle devam ettiler: Anlattıklarımızın delili onlar huzuruza girdiklerinde size secde etmez ve insanların selamladığı gibi sizi selamlamazlar. Zira sizden ve dininizden

hoşlanmazlar. Olayı anlatan kişi dedi ki: Necâşî onları çağırdı. Huzura vardıklarında Cafer b. Ebî Tâlib kapıda: “Allah (c.c.)’ın taraftarları sizden izin istiyorlar” diyerek bağırdı. Necâşî “Şu bağırana söyleyin, sözünü tekrarlasın dedi. Ca’fer de sözünü tekrarladi. Necâşî, Allah (c.c.)’ın emânı ve garantisiyle girsinler” dedi. Amr b. el-Âs arkadaşına dönerek, “Allah’ın taraftarları diye saçmalamalarını ve Necâşî’nin onlara verdiği karşılığı duydun mu” dedi. Bu durum onların hoşuna gitmedi. Sonra sahabeler “Necâşî’nin huzuruna geldiler ve ona secde etmediler. Amr b. el-Âs “Görmüyor musunuz? Kibirlerinden size secde etmiyorlar” dedi. Necâşî onlara “Bana secde etmenize ve beni farklı bölgelerden gelen kişilerin selamlamaları gibi selamlamanıza mani nedir” diye sordu. Onlar da “Biz seni yaratan ve seni hükümdar kılan Allah (c.c.)’a secde ederiz. Bu selamlama, biz putlara taptığımızda vardı. Allah (c.c.) bize doğru sözlü bir peygamber gönderdi. O da bize Allah (c.c.)’ın hoşnut olduğu selamlama ile selamlaşmamızı buyurdu. O da cennetliklerin selamlaşması olan “es-selâm”dır. Necâşî bunun doğruluğuna ve İncil ile Tevrat’ta da olduğuna kanaat getirdi. Necâşî “Allah (c.c.)’ın taraftarları sizden izin istiyor diye bağıran kimdi” diye sorunca Ca’fer “Bendim” dedi. Necâşî “Konuş” dedi. Ca’fer de şöyle dedi: “Siz dünyadaki krallardan birisiniz ve ehl-i kitaptansınız. Huzurunuzda çok konuşmak ve haddi aşmak uygun değildir. Ben arkadaşlarım namına cevap vermek istiyorum. Bu iki adama söyle, birisi konuşsun öbürü dinlesin ki tartışmamızı duyabilesiniz”. Amr, Ca’fer’e “Konuş” dedi. Ca’fer, Necâşî’ye “Şu iki adama sor biz köle miyiz yoksa hür mü? Eğer köle isek sahiplerimizden kaçmışız demektir. O zaman bizi onlara geri ver” dedi. Necâşî “Bunlar köle mi, hür mü” dedi. Amr “Bilakis saygın hürlerdir” diye karşılık verdi. Necâşî “Kölelikten kurtuldular” dedi. Sonra Ca’fer “Onlara sor, biz nâhak yere kan mı döktük ki bizden kısâs alacaklar” dedi. Necâşî “Yüklerle mal olsa bile ödemesi bana ait” dedi. Amr “Hayır, bir kırât kadar bile değil” dedi. Necâşî “Madem öyle onlardan ne istiyorsunuz” dedi. Amr “Biz ve onlar aynı din ve vaziyet üzere atalarımızın dini üzerindeydik; fakat onlar, bunu bırakıp başkasını istediler. Onların kavmi de bizi, onları geri vermeniz için size gönderdiler” dedi. Bunun üzerine Necâşî “Doğru söyle, önceki dininiz ve tabi olduğunuz din nedir” dedi. Ca’fer “Önceden tabi olduğumuz, sonra da bıraktığımız din, şeytanın dinidir. Allah (c.c.)’ı inkâr eder ve taşlara tapardık. Benimsediğimiz din ise Allah (c.c.)’ın dini olan İslâm’dır. Allah’ın katından bize bir Peygamber ve Meryem oğlu İsa (a.s.)’ın kitabı gibi, ona uygun bir kitap geldi”. Necâşî “Ey Ca’fer! Büyük bir söz söyledin, sakın ol” dedi. Sonra onun emriyle çan çalındı. Bütün patrik ve rahipler onun yanına geldi. Hepsini toplanınca Necâşî “İsa

(a.s.)'ya İncil'i gönderen Allah aşkına! İsa ile kıyâmet arasında gönderilecek bir peygamber biliyor musunuz?" dedi. Onlar, "Evet İsa, bize onu müjdeledi ve ona inananın kendisine inanmış, onu inkâr edenin, kendisini inkâr etmiş olacağını söyledi" dediler. Necâşî, Ca'fer'e: "Bu adam (Hz. Peygamber) size ne diyor, size neyi emredip neyi yasaklıyor" dedi. Ca'fer, "O (s.a.v.) bize Allah (c.c.)'ın kitabını okuyor. İyiliği emredip kötülükten sakındırıyor. Komşuya iyi davranmayı, akrabalarla iyi geçinmeyi, yetime iyilik yapmayı ve yalnızca ortağı olmayan Allah (c.c.)'a ibadet etmeyi emrediyor" dedi. Necâşî, "Size okuduğundan bana da oku" dedi. Ca'fer, Ankebût ve Rûm sûrelerini okuyunca Necâşî ile arkadaşları gözyaşlarına boğuldular ve "Bu güzel kelâmdan biraz daha oku" dediler. Ca'fer, onlara bu sefer Kehf sûresini okudu. Amr, Necâşî'yi sinirlendirmek istedi ve "Onlar İsa (a.s.) ve annesi hakkında kötü söz söylüyorlar" dedi. Necâşî "İsa ve annesi hususunda ne diyorsunuz" dedi. Ca'fer onlara Meryem sûresini okudu. Meryem ile İsa bahsine gelince, Necâşî elindeki misvağı görünecek şekilde kaldırarak şöyle dedi: "Allah'a yemin ederim ki Mesîh bu söylediğinizin dışında bir şey dememiştir. Sonra Ca'fer ve arkadaşlarına dönerek "Gidin, devletimde güvendesiniz. Size kem söz söyleyen veya eziyet eden vebalini çeker. Size müjdelersun, korkmayın. Bu gün İbrahim'in taraftarlarına endişe yok" dedi. Amr, "İbrahim'in taraftarları kimler" dedi. Necâşî, "Bu grup, yanlarından geldikleri arkadaşları (Hz. Peygamber) ve onlara tabi olanlar" dedi. Müşrikler bunu kabul etmediler ve İbrahim (a.s.)'in dini üzerinde hak iddia ettiler. Ardından Necâşî, Amr ve arkadaşına getirdikleri malı geri verdi ve "Bana ancak rüşvet vermişsiniz, onu alın. Zira Allah bana mülk verirken benden rüşvet almadı" dedi. Ca'fer dedi ki "Oradan ayrıldık. Artık en güzel yurttta ve en iyi komşuylaydık. O gün Allah, Medine'de Hz. Peygamber'e onların İbrahim hususundaki tartışmaları hakkında: "İbrahim'e en layık insanlar..." Âl-i İmrân Sûresi 67. ayetini indirdi. (II/51)

Beğavî'nin İbn Abbas (r.a.)'tan naklettiği Habeşistan'a hicret hadisini Ahmed b. Hanbel benzer lafızlarla daha kısa bir metinle tahriç etmiştir. Ancak Hz. İbrahim'le alakalı bölüm rivayetinde mevcut değildir. İsnadı şöyledir: Hasan b. Musa ← Hudeyc (Züheyr b. Muâviye'nin kardeşi) ← Ebû İshak ← Abdullah b. Utbe ← İbn Mes'ud (r.a.)¹⁸⁶.

İbn Ebî Şeybe'nin sahabi ravisi Ebû Musa el-Eş'arî'dir. O da hicret olayını naklederken Hz. İbrahim'le alakalı bölümü zikretmemiştir¹⁸⁷.

¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VII/408.

¹⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XX/293.

Sadece Ahmed b. Hanbel ve İbn Ebî Şeybe'nin naklettiği bu *mevkûf* hadisin, Beğavî'nin naklettiği İbn Abbas tarikini tespit edemediğimizden ötürü rivayet hakkında sıhhat değerlendirmesinde bulunamadık ve bu sebeple rivayet üzerinde tevakkuf ettik.

Âl-i İmrân/76-77

بَلَىٰ مَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ وَاتَّقَىٰ فَإِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ (76) إِنَّ الَّذِينَ يَشْتُرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَٰئِكَ لَا خَلَاقَ لَهُمْ فِي الْآخِرَةِ وَلَا يُكَلِّمُهُمُ اللَّهُ وَلَا يَنْظُرُ إِلَيْهِمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَا يُزَكِّيهِمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ (77)

“Hayır! (Gerçek onların dediği değil.) Her kim sözünü yerine getirir ve kötülükten sakınırsa bilsin ki Allah sakınanları sever. Allah’a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenlere gelince işte bunların ahirette bir payı yoktur. Kıyamet günü Allah onlarla konuşmayacak, onlara bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Onlar için acı bir azap vardır.”

Müfessir, “Allah’a karşı verdikleri sözü ve yeminlerini az bir bedelle değiştirenler...” ayetinin muhataplarının kimler olduğu ve Allah’ın onlara azabı bağlamında şu hadisleri nakletmiştir:

37. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmâil ← Kabîsa b. Ukbe ← Süfyan ← A‘meş ← Abdullah b. Mürre ← Mesrûk ← Abdullah b. Amr¹⁸⁸ (r.a.) dedi ki Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Dört şey vardır ki kimde bulunursa o kişi saf münaфіktir. Kimde de bunlardan biri bulunursa onu bırakana kadar onda nifaktan bir özellik vardır: Kendisine emanet verildiği zaman ona ihanet eder, konuştuğu zaman yalan söyler, söz verdiğinde sözünde durmaz, biriyle tartıştığında düşmanca tavır takınır” (II/57)

Hadisin “*münaфіğın alameti üçtür*” şeklinde gelen tarikleri de mevcuttur. Ancak burada Beğavî'nin rivayetlerini esas aldığımız için o tür rivayetlerin üzerinde durmayacağız.

¹⁸⁸ Her ne kadar Beğavî'nin rivayetinde sahabî ravi, Abdullah b. Ömer olarak zikredilse de tahririni yaptığımız eserlerde ravinin Abdullah b. Amr olduğunu tespit ettik. Bunun yazım hatasından kaynaklanması muhtemeldir.

Abdullah b. Amr'dan gelen bu *merfû* ' hadisi Buhârî, Müslim, Ebû Davud, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân ve Beyhakî benzer lafızlarla tahriç etmişlerdir¹⁸⁹.

Müslim'in rivayetinde إِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ yerine إِذَا اتُّمِّنَ خَانَ ibaresi yer almaktadır¹⁹⁰.

Buhârî, rivayetinde Şu'be'nin A'meş'e *mütâbaât* ettiğini zikretmiştir¹⁹¹.

Tirmizî'ye göre hadis "*hasen-sahîh*"tir¹⁹². Muhakkik Şuayb el-Arnâvut "Hadis Buhârî ve Müslim'in şartına göre *sahîhtir*" demiş; ayrıca isnatta geçen Mesrûk'un İbnu'l-Ecda' olduğunu belirtmiştir¹⁹³. Yine muhakkik Şuayb el-Arnâvut "hadis *sahîhtir*" demiştir¹⁹⁴.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

38. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Nâimî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Musa b. İsmail ← Ebû Avâne ← A'meş ← Ebû Vâil ← Abdullah (İbn Mes'ud) (r.a.)'ın naklettiğine göre Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "*Kim bir Müslüman'ın malını almak için yalan yere and içerse kıyamet günü Allah (c.c.)'la, kendisine kızmış bir vaziyette karşılaşır*". Bunun üzerine Allah "**Allah'a olan antlaşmalarını ve yeminlerini az bir paraya satanlar...**" ayetini indirdi. O esnada Eş'as b. Kays girdi ve "Ebû Abdırâhman size ne söylüyor" dedi. Onlar "bunu bunu" dediler. O da "(bu ayet) benim hakkımda indi. Amcazâdemim tarlasında bir kuyum vardı. Hz. Peygamber'e gelerek vaziyeti anlattım. O (s.a.v.) da: "*(kuyunun senin olduğuna dair) delilini getir veya o (amcaoglun kuyunun kendisine ait olduğuna dair) yemin eder*" dedi. Ben de "eğer yemin ederse ne olacak yâ Rasulallah dedim. O (s.a.v.) da şöyle buyurdu: "*Kim bir Müslüman'ın malını almak için yalan yere and içerse kıyamet günü Allah (c.c.)'la, kendisine kızmış bir vaziyette karşılaşır.*" **(II/57)**

¹⁸⁹ Buhârî, *es-Sahîh*, İman, 24, (h. no: 34, I/16); Müslim, *es-Sahîh*, İman, 58, (h. no: 106, I/78); Ebû Davud, *es-Sünen*, Sünnat, 16, (h. no: 4688, VII/74); Tirmizî, *es-Sünen*, İman, 14, (h. no: 2632, V/19); Nesâî, *es-Sünen*, İman, 20, (h. no: 5020, VIII/116), Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XI/380, (h. no: 6768); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, (h. no: 254, I/488); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (h. no: 18625, IX/230).

¹⁹⁰ Müslim, *a.g.e.*, İman, 58, (h. no: 106, I/78).

¹⁹¹ Buhârî, *a.g.e.*, İman, 24, (h. no: 34, I/16).

¹⁹² Tirmizî, *a.g.e.*, İman, 14, (h. no: 2632, V/19).

¹⁹³ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XI/380.

¹⁹⁴ İbn Hibbân, *a.g.e.*, I/488).

Beğavî, *Şerhu's-Sünne*'de bu *merfû* hadisi aynı isnat ve metinle tahriç etmiştir¹⁹⁵. *Mesâbihu's-Sünne* adlı eserindeyse hadisi ta'lik yapmak suretiyle nakletmiş ve sadece son kısmını zikretmiştir¹⁹⁶.

Beğavî, Buhârî tarihiyle hadisi nakletmiştir¹⁹⁷. Müslim'in rivayetinde *كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَ* Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Ya'la el-Mevsîlî'nin rivayetlerinde *عَشْرَ* as b. Kays'ın *لِي بَرٌّ فِي أَرْضِ ابْنِ عَمِّ لِي* yerine *كَانَ* ibaresi mevcuttur. Ayrıca rivayette Hz. Peygamber Eş'as'a delilinin olup olmadığını sormuş, “hayır” deyince de Yahudiden yemin etmesini istemiştir¹⁹⁹.

Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Bezzâr, İbn Hibbân Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet etmiştir²⁰⁰. Taberânî, Abdullah b. Mes'ud (r.a.) ve Câbir b. Abdullah (r.a.)'tan iki farklı tarikte hadisi rivayet etmiştir²⁰¹. Hâkim de Ma'kil b. Yesâr'dan ve Eş'as b. Kays'tan iki ayrı isnatla nakletmiştir²⁰².

Tirmizî, “İbn Mes'ud'un hadisi *hasen-sahîhtir*” demiş, muhakkik Elbânî²⁰³ ve Hâkim de hadise “*sahîhtir*” demiştir²⁰⁴.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce tahriç edilmiş olması, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

39. HADİS

İsmail b. Abdülkâhir ← Abdulğâfir b. Muhammed el-Fârisî ← Muhammed b. İsa el-Cülûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. el-Haccâc ← Kuteybe b. Saîd ← Ebu'l-Ahvas ← Semmâk b. Harb ← Alkame b. Vâil b. Hacer babasından şöyle nakletmiştir: Allah Rasûlünün yanına biri Hadramevt'ten, diğeri Kinde'den iki şahıs geldiler. Hadramevt'ten olan “Yâ Rasulallah! Bu (Kindeli), babamdan kalan bir tarlamı

¹⁹⁵ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X/99.

¹⁹⁶ Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, III/28.

¹⁹⁷ Buhârî, *es-Sahîh*, Eymân ve'n-Nüzûr, 17, (h. no: 6676, VIII/137).

¹⁹⁸ Müslim, *es-Sahîh*, İman, 138, (h. no:220, I/122).

¹⁹⁹ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Eymân ve'n-Nüzûr, 2, (h. no: 3243, V/148); Tirmizî, *es-Sünen*, Buyû', 42, (h. no: 1269, III/569); İbn Mâce, *es-Sünen*, Ahkâm, 8, (h. no: 2322, III/417); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI/81, (h. no: 3597); Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *el-Müsned*, IX/125, (h. no: 5197);

²⁰⁰ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, I/210, (h. no: 260); Bezzâr, *el-Müsned*, V/87, (h. no: 1661); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XI/478, (h. no: 5084);

²⁰¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, X/107, (h. no: 10113); a.mlf., *el-Mu'cemu's-Sağîr*, I/375, (h. no: 627)

²⁰² Hâkim, *el-Müstedrek*, IV/327 (h. no: 7801); a.mlf., *a.g.e.*, IV/328, (h.no: 7805).

²⁰³ Tirmizî, *a.g.e.*, III/569.

²⁰⁴ Hâkim, *a.g.e.*, IV/328.

zorla elimden aldı” dedi. Kindeli: “Bu, elimde olan, ektiğim bir tarladır, onun bunda hiçbir hakkı yoktur” diye karşılık verdi. Hz. Peygamber Hadramevtliye: “*Delilin var mı*” diye sordu. O da “Hayır” dedi. Hz. Peygamber “*O zaman ona yemin ettirebilirsin*” dedi. Hadramevtli “Bu adam kötü biri, neye yemin ettiğine aldırılmaz” dedi. Hz. Peygamber “*Ona yemin ettirmekten başka hakkın yok*” buyurdu. Adam yemin etmek için gitti. Oradan ayrılınca Hz. Peygamber (s.a.v.) “*Eğer Hadramevtlinin malını haksız yere yemek için yemin ederse Allah (c.c.)’la, kendisinden yüz çevirmiş bir durumda karşılaşır*” buyurdu. **(II/57)**

Beğavî bir önceki hadisle benzer olan bu rivayeti Müslim tarikiyle zikretmiştir²⁰⁵. Şerhu’s-Sünne’inde hadisi zikretmemiş, Mesâbîhu’s-Sünne adlı eserindeyse doğrudan As b. Vâil O’nun da Vâil b. Hucr (babası)’dan nakletmiştir.²⁰⁶ Hadisi ayrıca Ebû Dâvud, Tirmizî, Bezzâr, İbn Hibbân, Beyhakî de Vâil b. Hucr’dan benzer lafızlarla tahriç etmişlerdir²⁰⁷.

Tirmizî “Vâil b. Hucr’un hadisi *hasen-sahîhtir*” derken, muhakkik Elbânî de “*Sahîhtir*” demiştir²⁰⁸.

Muhakkik Şuayb el-Arnâvut, “İsnad, Semmâk sebebiyle *hasendir*. Zira O, İbn Harb’tir. Ebu’l-Ahves de Sellâm b. Süleym’dür” demiştir²⁰⁹.

Önemli muhaddislerce zikredilen bu hadisin hakkında yapılan sıhhat değerlendirmelerine istinaden *hasen* olduğunu söylemek mümkündür.

40. HADİS

Ebu’l-Hasan Muhammed b. Muhammed es-Serahsî ← Zâhir b. Ahmed es-Serahsî ← Ebû Mus‘ab ← Mâlik ← Alâ b. Abdurrahman ← Saîd b. Ka‘b ← Abdullah b. Ka‘b b. Mâlik ← Ebû Ümâme (r.a.)’nin rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur “*Kim Müslüman birinin hakkını yemin ederek alırsa, Allah (c.c.) onun cennete girmesini engeller ve onun cehenneme girmesini vacip kılar*”. (Sahâbîler) “Değersiz bir şey olsa da mı yâ Rasulallah” diye sorunca O (s.a.v.) “*Erâk ağacından bir dal olsa bile*” buyurdu. Ve bunu üç defa tekrarladı. **(II/57)**

²⁰⁵ Müslim, *es-Sahîh*, İman, 139, (h. no: 223, I/123).

²⁰⁶ Beğavî, *Mesâbîhu’s-Sünne*, III/29.

²⁰⁷ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Eymân ve’n-Nüzûr, 3, (h. no: 3246, V/149); Tirmizî, *es-Sünen*, Ahkâm, 12, (h. no: 1340, III/625); Bezzâr, *el-Müsned*, X/345, (h. no: 4477); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XI/463, (h. no: 5074); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X/143, (h. no: 21008);

²⁰⁸ Tirmizî, *a.g.e.*, III/625.

²⁰⁹ Ebû Dâvud, *a.g.e.*, V/149.

Beğavî, *Şerhu's-Sünne*'de bu *merfû* hadisi doğrudan Ebû Ümâme'den *Mesâbîhu's-Sünne*'deyze *muallak* olarak zikretmiştir²¹⁰.

Ebû Ümâme'den rivayet edilen bu hadisi Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî, İmam Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve Taberânî benzer lafızlarla tahriç etmişlerdir²¹¹.

Muhakkik Şuayb el-Arnâvut isnatta geçen Ebû Ümâme'nin el-Belevî olup, Bâhilî olmadığını zikretmiş, isnadının *sahîh* olduğunu belirtmiştir²¹².

Elbânî'ye göre hadis, *sahîhtir*²¹³.

Önemli muhaddislerce zikredilen bu hadisin hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri dikkate alındığında ayrıca aleyhinde olumsuz bir kanaatin olmaması sebebiyle *sahîh* olduğunu söylemek mümkündür.

41. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Amr b. Muhammed ← Huşeym b. Muhammed ← Avvâm b. Havşeb ← İbrahim b. Abdurrahman ← Abdullah b. Ebî Evfâ şöyle nakletmiştir: “Bir kişi Müslümanlardan birini kandırıp malını istediği fiyattan satmak için yalan yere “şu fiyata aldım” diye yemin etti. Bunun üzerine Allah (c.c.) “**Allah’a olan antlaşmalarını ve yeminlerini az bir paraya satanlar...**” ayetini indirdi.”

Beğavî'nin Buhârî isnadıyla zikrettiği *hükmen merfû* bu hadisi²¹⁴. Bezzâr, Hâkim ve Beyhakî de Abdullah b. Ebî Evfâ'dan rivayet etmişlerdir²¹⁵.

Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhu's-Sünne* adlı eserlerinde bu rivayete rastlayamadık.

Hâkim, “hadisin isnadı *sahîh* olmakla beraber Buhârî ve Müslim tahriç etmemiştir” demiştir²¹⁶. Ancak hadisin Buhârî tarihiyle tahriç edildiğini daha önceden zikretmiştik. Bezzâr da “İbn Ebî Evfâ vechinden başka bu hadisi bilmeyiz” demiştir²¹⁷.

²¹⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X/113; a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, III/28

²¹¹ Müslim, *es-Sahîh*, 137, (h.no: 218, I/122); İbn Mâce, *es-Sünen*, Ahkâm, 8, (h. no: 2324, III/418); Dârimî, *es-Sünen*, Buyû', 62, (h. no: 2645, III/1696); Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Akdiye, 11, (II/728); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVI/576, (h. no: 22239); Nesâî, *es-Sünen*, Âdâbu'l-Kadât, 30, (h. no: 5419, VIII/246) ; a.mlf., *es-Sünenü'l-Kübrâ*, III/481, (h. no: 5939); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, VII/137, (h. no: 7394).

²¹² Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XXXVI/576

²¹³ Nesâî, *a.g.e.*, VIII/246.

²¹⁴ Buhârî, *es-Sahîh*, Buyû', 27, (h. no: 2088, III/60).

²¹⁵ Bezzâr, *el-Müsned*, VIII/282, (h. no: 3348); Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, II/10, (h. no: 2151); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V/330, (h. no: 11111).

²¹⁶ Hâkim en-Neysâbü'rî, *a.g.e.*, II/10.

²¹⁷ Bezzâr, *a.g.e.*, VIII/282.

Önemli muhaddislerce zikredilen ve uydurma hadis kitaplarında da rastlamadığımız bu hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

42. HADİS

İsmail b. Abdülkâhir ← Abdulgâfir b. Muhammed el-Fârisî ← Muhammed b. İsa el-Cülûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyan ← Müslim b. el-Haccâc ← Muhammed b. Ca'fer ← Şu'be ← Ali b. Müdrîk ← Ebû Zür'a ← Haraşe b. el-Hurr ← Ebû Zerr (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir “*Allah (c.c.) kıyamet günü üç grup insanla konuşmayacak, onlara (rahmet nazarıyla) bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Ayrıca onlar için elem dolu bir azap vardır*”. (Ebû Zerr) Dedi ki: Allah Rasûlü bunu üç kez okudu. (Haraşe dedi ki) Bunun üzerine Ebû Zerr “zarar ettiler, hüsrana uğradılar. Bunlar kimdir yâ Rasulallah!” diye sordu. O (s.a.v.) da “*Elbisesini yerde süren (uzun elbise giyip böbürlenene), yaptığı iyiliği başa kakan, malını yalan yemin ederek satan*” buyurdu. (II/59)

Bu hadisi *Mesâbîhu's-Sünne* adlı eserinde de nakleden Beğavî²¹⁸, *Meâlimu't-Tenzîl*'de Müslim tarihiyle zikretmiştir²¹⁹.

Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Bezzâr, İbn Hibbân ve Beyhakî hadisi Ebû Zerr (r.a.)'den benzer lafızlarla rivayet etmişlerdir²²⁰.

Tirmizî'ye göre hadis *hasen-sahîhtir*. Elbânî'ye göre ise *sahîhtir*²²¹.

Temel hadis kitaplarında geçen bu hadisin Tirmizî ve Elbânî'nin de olumlu kanaatleri dolayısıyla *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

43. HADİS

Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed el-Kâdî ← Üseyd Ebu'l-Hasan Muhammed b. el-Hüseyin el-Alevî ← Ebû Nasr Muhammed b. Hamdeveyh el-Mervezî ← Süfyan b. Uyeyne ← Amr b. Dînâr ← Ebû Sâlih ← Ebû Hüreyre (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre Hz.

²¹⁸ Beğavî *Mesâbîhu's-Sünne*, II/314, (h. no: 2041)

²¹⁹ Müslim, *es-Sahîh*, İman, 106, (h. no: 171).

²²⁰ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Libâs, 28, (h. no: 4087, VI/184); Tirmizî, *es-Sünen*, Buyû', 5, (h. no: 1211, III/516); Nesâî, *es-Sünen*, Zekât, 69, (h. no: 2562, V/81); İbn Mâce, *es-Sünen*, Ticârât, 30, (h. no: 2208, III/326); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXV/344, (h. no: 21481); Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, I/374, (h. no: 469); Bezzâr, *el-Müsned*, IX/417, (h. no: 4024); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XI/272, (h. no: 4907); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV/191, (h. no: 8093).

²²¹ Tirmizî, *a.g.e.*, III/516.

Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah (c.c.) kıyamet günü üç grup insanla konuşmayacak, onlara (rahmet nazarıyla) bakmayacak ve onları temize çıkarmayacaktır. Ayrıca onlar için elem dolu bir azap vardır”. Bunlar: Müslümanın malını yalan yere yemin ederek ondan koparan kişi, ikindi namazından sonra satacağı malı daha fazla fiyata aldığına yalan yere yemin eden kişi ve artan suyunu dahi insanlara vermeyen kişi. Allah (c.c.) da ona “bugün de ben, seni işlemediğin amellerin karşılığında mahrum edeceğim” buyurur. (II/59)

Beğavî, bir önceki hadisle benzer olan bu hadisi Buhârî tarikiyle zikretmiş²²², ayrıca *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhu's-Sünne* adlı eserlerinde de nakletmiştir²²³. Ebû Dâvud'un rivayetinde *ورجل بايع إماماً فإن أعطاه وقي له* yerine *رجل حلف يمينا على مال مسلم فاقتطعه* ibaresi yer almaktadır. Ayrıca hadisinde *فإن الله تعالى يقول: اليوم أمنعك فضل ما* kısmı yoktur²²⁴. Tirmizî ve Ahmed b. Hanbel de hadisi Ebû Dâvud'un rivayetine benzer şekilde nakletmiştir²²⁵. Ebû Hüreyre'den nakledilen bu hadisi ayrıca Bezzâr, Taberânî ve Beyhakî de rivayet etmiştir²²⁶.

Tirmizî “hadis bu hâl üzere ihtilafsız bir şekilde *hasen-sahîhtir*” demiştir. Elbânî de “*sahîhtir*” demiştir²²⁷.

Temel hadis kitaplarında geçen bu hadisin Tirmizî ve Elbânî'nin de olumlu kanaatleri dolayısıyla *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Âl-i İmrân/ 91-93

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَمَاتُوا وَهُمْ كُفَّارًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْ أَحَدِهِمْ مِلءُ الْأَرْضِ ذَهَبًا وَلَوْ افْتَدَىٰ بِهِ أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ (91) لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّىٰ تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ (92) كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حِلاَّبِيْنِي إِسْرَائِيلَ إِلَّا مَا حَرَّمَ إِسْرَائِيلُ عَلَىٰ نَفْسِهِ مِنْ قَبْلِ أَنْ تُنزَلَ التَّوْرَةُ فَلَنْ فَاثُوا بِالتَّوْرَةِ فَاثُوا إِنَّ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (93)

“Gerçekten inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya onların hiçbirinden -fidye olarak dünya dolusu altın verecek olsa dahi- kabul edilmeyecektir. Onlar için acı bir azap vardır; hiç yardımcıları da yoktur. Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda)

²²² Buhârî, *es-Sahîh*, Şurb ve'l-Musâkât, 10, (h. no: 2369, III/112); a.mlf., *a.g.e.*, Ahkâm, 38, (h. no: 7212, IX/79).

²²³ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X/142, (h. no: 2516); a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, II/366, (h. no: 2207).

²²⁴ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Buyû', 62, (h. no: 3474V/343).

²²⁵ Tirmizî, *es-Sünen*, Siyer, 35, (h. no: 1595, IV/150); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVI/167, (h. no: 10227).

²²⁶ Bezzâr, *el-Müsned*, II/82, (h. no: 821); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, II/241, (h. no: 1863); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI/152, (h. no: 12191);

²²⁷ Tirmizî, *a.g.e.*, IV/150.

harcamadıkça iyiye eremezsiniz. Her ne harcarsanız Allah onu hakkıyla bilir. Tevrat'ın indirilmesinden önce İsrail'in (Yakub'un) kendisine haram kıldıkları dışında yiyeceğin her türlü İsrailoğullarına helâl idi. De ki: Eğer doğru sözlüyseniz o zaman Tevrat'ı getirip onu okuyun”.

Müfessir, ayette geçtiği üzere inkâr edenlerin düçâr olacağı azap ve iyiliğe götüren vasıtaların ne olacağı konusunda ilgili hadisleri nakletmiştir.

44. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Muhammed b. Beşşâr ← Ğunder ← Şu'be ← Ebû İmrân ← Enes b. Mâlik (r.a.)'ın naklettiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Allah kıyamet günü, cehennem ehlinde en az azap görene şöyle der: “Yeryüzündeki her şey senin olsaydı onları (bu azaba karşılık) fîdye olarak verir miydin?” O da “evet” der. Allah “sen Âdem'in sulbündeyken ben senden daha kolayımı, bana hiçbir şeyi şirk koşmamamı istedim. Fakat sen inat edip bana ortak koştun” buyurur.” (II/66)

Beğavî, Buhârî isnadiyla²²⁸ tahriç ettiği bu *merfû'* hadisi *Şerhu's-Sünne*'de aynı isnat ve metinle, *Mesâbîhu's-Sünne*'deyse doğrudan Enes b. Mâlik'ten ta'lîkan nakletmiştir²²⁹.

Müslim ve Ebû Ya 'lâ el-Mevsîlî'nin rivayetinin sonunda «وَلَا أُدْخِلُكَ النَّارَ، أَحْسَبُهُ قَالَ: «ظَهَرَ آدَمُ صَلْبَ آدَمَ يَرِينَهُ إِلَى الشَّرِّكَ» ziyadesi vardır²³⁰. Ahmed b. Hanbel'in hadisinde ظهر آدم yerine صلب آدم ibaresi vardır²³¹. Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen bu hadisi Bezzâr da nakletmiştir²³².

Muttefekun aleyh olup önemli muhaddislerce tahriç edilen bu hadisin hakkında olumsuz bir kanaatin de olmaması sebebiyle *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

45. HADİS

Muhammed b. Abdullah es-Sâlihî ← Ebû Bekir Ahmed b. el-Hasan el-Himyerî ← Hâcib b. Ahmed et-Tûsî ← Muhammed b. Hammâd ← Ebû Muaviye ← A'meş ← Şerîk ← Abdullah b. Mesud (r.a.) dedi ki Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Doğruluktan

²²⁸ Buhârî, *es-Sahîh*, Rikâk, 51, (h.no: 6557, VIII/115).

²²⁹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XV/242, (h. no: 4403); a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, IV/6.

²³⁰ Müslim, *es-Sahîh*, Sıfâtu'l-Münâfikîn ve Ahkâmuhum, 51, (h. no: 2805,); Ebû Ya 'lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, VII/199, (h. no: 4186).

²³¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIX/302, (h. no: 12289);

²³² Bezzâr, *el-Müsned*, XIV/7, (h. no: 7386).

ayrılmayın. Zira doğruluk, iyiliğe; iyilik de cennete götürür. Kişi sürekli doğru söyler ve onun için gayret eder. Ta ki Allah (c.c) katında “sıddık” olarak kaydedilir. Yalandan sakının. Zira yalan, günahlara; günahlar da cehenneme götürür. Kişi sürekli yalan söyler ve onun için gayret eder. Ta ki Allah (c.c) katında “kezzâb” olarak kaydedilir”. (II/66)

Beğavî, *Şerhu’-Sünne* ve *Mesâbîhu’s-Sünne*’de hadisi aynı lafızlarla nakletmiştir²³³.

Buhârî ve Müslim’in hadislerinde *بالصدق وإياكم والكذب* ve *عليكم بالصدق* ibareleri yoktur. Metnin diğer kısmı benzer lafızlarla zikredilmiştir²³⁴. Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî, Mâlik b. Enes, Ahmed b. Hanbel, Ma ‘mer b. Râşid, Abdurrezzâk b. Hemmâm, Ebû Ya ‘lâ el-Mevsîlî, İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim ve Beyhakî de Abdullah b. Mes’ud’dan bu merfû‘ hadisi tahric etmişlerdir²³⁵. Beğavî’nin rivayetine en yakın olan hadis, Tirmizî’nin rivayetidir. Sadece *الرجل يصدق* yerine *العبد يكذب* ibaresi vardır²³⁶.

Tirmizî’ye göre hadis, *hasen-sahîhtir*. Elbânî’ye göre ise *sahîhtir*²³⁷.

Kütüb-i Tis‘a’nın neredeyse tamamında geçen ve önemli muhaddislerce zikredilen bu hadisin hakkındaki sıhhat değerlendirmelerine de binâen *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

46. HADİS

Ebu’l-Hasan es-Serahsî ← Zâhir b. Ahmed ← Ebû İshak el-Hâşimî ← Ebû Mus’ab ← Mâlik ← İshak b. Abdullah b. Ebî Talha ← Enes b. Mâlik (r.a.) şöyle anlatmıştır: “Ebû Talha el-Ensârî Medine’de Ensâr’ın en zenginiydi. En çok sevdiği malı ise Mescidin karşısında bulunan Beyruhâ adlı bahçesiydi. Hz. Peygamber (s.a.v.) buraya arasına girer ve güzel suyundan içerdi. Enes dedi ki: “**Sevdiğiniz şeylerden harcamadıkça iyiliğe ulaşamazsınız**” ayeti inince Ebû Talha (r.a.) Hz. Peygamber’in huzuruna geldi ve şöyle dedi: “Yâ Rasulallah! Allah (c.c.) kitabında “**Sevdiğiniz**

²³³ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIII/152, (h. no: 3574); a.mlf., *Mesâbîhu’s-Sünne*, III/320, (h.no: 3753).

²³⁴ Buhârî, *es-Sahîh*, Edeb, 69, (h. no: 6094, VIII/25); Müslim, *es-Sahîh*, Birr ve Sıla, 103, (h. no: 2607, IV/2012).

²³⁵ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 87, (h. no: 4989, VII/341); Tirmizî, *es-Sünen*, Birr ve Sıla, (h. no: 1971, IV/347); İbn Mâce, *es-Sünen*, Sünnet, 7, (h. no: 46, I/61), Dârimî, *es-Sünen*, Rikâk, 7, (h. no: 2757, III/1783); Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Kelâm, 16, (II/989); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI/147, (h. no: 3638); Ma ‘mer b. Râşid, *el-Câmi*, XI/116, (h. no: 20076); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, XI/116, (h. no: 20076); Ebû Ya ‘lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, IX/71, (h. no: 5138); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, I/508, (h. no: 274); Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, VIII/31, (h. no: 7871); Hâkim, *el-Müstedrek*, I/217, (h. no: 440); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X/195, (h. no: 21338).

²³⁶ Tirmizî, *a.g.e.*, Birr ve Sıla, (h. no: 1971, IV/347).

²³⁷ Tirmizî, *a.g.e.*, IV/347.

şeylerden harcamadıkça iyiliğe ulaşamazsınız” buyuruyor. En sevdiğim malım, Beyruhâdır. Onun sevabını umarak ve Allah (c.c.) katında bir yatırım olarak, Allah rızası için sadaka olarak veriyorum. İstedğin gibi harca yâ Rasulallah. Bunun üzerine Allah Rasûlü: “Çok iyi, çok iyi! Bu, kârlı bir mal” buyurdu. Başka bir rivayete göre ise: “Bu, kârlı bir mal. Onun hakkında söylediklerini duydum. Ben onu, yakınlarına harcamanı tavsiye ediyorum” buyurdu. Ebû Talha “tamam yâ Rasulallah” dedi. Onu akrabaları ve amcaoğulları arasında taksim etti. **(II/67)**

Beğavî, *Şerhu’s-Sünne* adlı eserinde bu *merfû* hadisi nakletmiştir²³⁸. *Mesâbîhu’s-Sünne’deyse* rivayeti tespit edemedik.

Buhârî, Müslim, Tirmizî, Ebû Dâvud, Dârimî, Mâlik b. Enes, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân ve Beyhakî bu *merfû* hadisi Enes b. Mâlik’ten benzer lafızlarla rivayet etmişlerdir²³⁹.

Tirmizî’ye göre hadis, *hasen-sahîhtir*. Elbânî’ye göre de *sahîhtir*²⁴⁰.

Kütüb-i Tis’a’nın neredeyse tamamında geçen ve önemli muhaddislerce zikredilen bu hadisin hakkındaki sıhhat değerlendirmelerine de binâen *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

47. HADİS

Bu ayetin iniş sebebi şudur: Yahudiler Allah Rasûlüne “sen İbrahim’in dini üzerinde olduğunu iddia ediyorsun. Fakat İbrahim, deve etini ve sütünü tüketmezdi. Sen ise tüketiyorsun. Dolayısıyla onun dini üzere değilsin” dediler. Allah Rasûlü (s.a.v.): “Bu, İbrahim’e helâldi” dedi. Onlar: “Bize bugün haram olan tüm şeyler, Nuh ve İbrahim zamanından şu ana kadar da haramdı” dediler. Allah (c.c.) da bu ayeti indirdi. **(II/67)**

Beğavî’nin 92. ayetin nüzûl sebebi olarak zikrettiği bu *merfû* rivayeti temel hadis kitaplarında tespit edemedik. Ancak rivayet, bazı tefsir kitaplarında mevcuttur. Neseî ve

²³⁸ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, VI/189, (h. no: 1683).

²³⁹ Buhârî, *es-Sahîh*, Zekât, 45, (h. no: 1461, II/120); a. mlf., *es-Sahîh*, Vekâlet, 12, (h. no: 2318, III/102); Müslim, *es-Sahîh*, Zekât, 42, (h. no: 998, II/693); Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Zekât, 45, (h. no: 1689, III/115); Tirmizî, *es-Sünen*, Tefsîru’l-Kur’ân, 4, (h. no: 2997, V/224); Nesâî, *es-Sünen*, Ahbâs, 2, (h. no: 3602, VI/231); Dârimî, *es-Sünen*, (h. no: 1695, II/1029); Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Sadaka, 2, (II/995); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIX/427, (h. no: 12438); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, VIII/129, (h. no: 3340); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübra*, VI/164, (h. no: 12270).

²⁴⁰ Tirmizî, *a.g.e.*, V/224.

Ebû Hayyân ilgili ayetin tefsirinde bu rivayeti isnatsız rivayet etmiştir²⁴¹. Vâhidî de ayetin nüzûl sebebi olarak bu rivayeti Kelbî ve Ebû Varka'dan rivayet etmiştir²⁴².

Muhakkik Abdurrezzâk el-Mehdî “Rivayet hiçbir konuda hüccet değildir, *ğayr-ı sahihtir*” demiştir²⁴³.

Temel hadis kitaplarında zikredilmeyip ancak uydurma hadis kitaplarında da yer almayan bu rivayetin muhakkikin kanaatine binâen *sahîh* olmadığı kanaatindeyiz. Uydurma olduğuna dair yeterli bilgiye sahip olmadığımız için de *zayıf* olabileceğini düşünüyoruz.

Âl-i İmrân/ 96-97

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ (96) فِيهِ آيَاتٌ بَيِّنَاتٌ مَّقَامُ إِبْرَاهِيمَ وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ (97)

“Şüphesiz âlemlere bereket ve hidayet kaynağı olarak insanlar için kurulan ilk ev, Mekke'deki Kâbe'dir. Orada apaçık nişâneler, (ayrıca) İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Yoluna gücü yetenlerin o evi hacetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim inkâr ederse bilmelidir ki Allah bütün âlemlerden müstağnidir”

Beğavî, bu ayetin iniş sebebi olarak Yahudilerin Mescid-i Aksa'nın üstünlüğünü Müslümanlarınsa Kâbe'nin üstünlüğünü savunup bu konudaki tartışmalarını zikretmiştir. Müfessir bu sebab-i nüzûlün ardından Kâbe'nin ilk ev olduğu ve haccın farzietini belirten hadisleri nakletmiştir.

48. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail (Buhârî) ← Musa b. İsmail ← Abdulvâhid ← A'meş ← İbrahim b. Yezîd et-Teymî ← O babasından. Babası dedi ki, ben Ebû Zerr'in şöyle dediğini işittim: (Ebû Zerr) Ben, “Ey Allah'ın Rasûlü! Yeryüzünde inşa edilen ilk mescit hangisidir” diye sordum. O (s.a.v.): “*Mescid-i Haram'dır*” buyurdu. Ben: “Ondan sonra hangisidir” dedim. O (s.a.v.): “*Mescid-i Aksa*” buyurdu. “İkisi arasında ne kadar süre var”

²⁴¹ Nesefî, *el-Medârikü't-Tenzil*, I/169; Ebû Hayyân, *el-Bahru'l-Muhît*, III/3.

²⁴² Vâhidî, *Esbâbu'n-Nüzûl*, s. 110.

²⁴³ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, I/469.

diye sorunca da O da (s.a.v.): “*Kırk yıl. Sonra namaz vakti geldiğinde nerede isen orada kıl. Çünkü asıl fazilet bundadır*” buyurdu. (II/70)

Beğavî, Buhârî tarikiyle bu *merfû* hadisi nakletmiştir²⁴⁴. Ebû Zerr’den rivayet edilen bu *merfû* hadisi Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Abdurrezzâk, Bezzâr, İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve Beyhakî tahriç etmişlerdir²⁴⁵.

İsnatta geçen İbrahim b. Yezid et-Teymî’nin babası, Yezîd b. Şerîk b. Târik’tır.

Bezzâr bu rivayetin Ebû Zerr (r.a.) ve A‘meş tarikinden başkasını bilmediğini belirtmiştir²⁴⁶.

Müslim’in rivayetinde *فَإِنَّ الْفَضْلَ فِيهِ* yerine *فَهُوَ مَسْجِدٌ* ibaresi vardır²⁴⁷.

Bu rivayet hakkında Şuayb el-Arnâvut, “Şeyhânın şartına göre isnadı sahîhtir” derken²⁴⁸. Elbânî ise *sahîhtir*²⁴⁹, demiştir

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

49. HADİS

Abdulvâhid el-Melîhî ← Ebû Muhammed el-Hasan b. Ahmed el-Mahledî ← Ebu’l-Abbâs Muhammed b. İshak es-Serrâc ← Ebû Mus‘ab Ahmed b. Ebî Bekir ez-Zührî ← Mâlik b. Enes ← Zeyd b. Rabâh ← Ubeydullah b. Ebî Abdullah ← Ebû Abdullah el-Eğar ← Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki Allah Rasûlü (s.a.v.) buyurdu ki: “*Mescid-i Haram dışında bu mescidimde kılınan (Mescid-i Nebevî) bir namaz diğer mescitlerde kılınan bin namazdan daha efdaldir*” (II/71).

Beğavî, bu *merfû* hadisi Mâlik b. Enes tarikiyle nakletmiştir. Ancak Mâlik b. Enes’in rivayetinde *أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ* yerine *مِنْ أَلْفِ صَلَاةٍ* ibaresi vardır²⁵⁰.

²⁴⁴ Buhârî, *es-Sahîh*, Ehâdîsu’l-Enbiyâ, 10, (h. no: 3366, IV/146)

²⁴⁵ Müslim, *es-Sahîh*, Mesâcid, 1, (h. no: 520, I/370); Nesâî, *es-Sünen*, Mesâcid, 3, (h. no: 690, II/32); İbn Mâce, *es-Sünen*, Mesâcid, 7, (h. no: 753, I/484); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXV/261, (21333); Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, I/370, (h. no: 464); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, I/403, (h. no: 1578); Bezzâr, *el-Müsned*, IX/410, (h. no: 4015); İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, II/5, (h. no: 787); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, IV/475, (h. no: 1598); Beyhakî, *es-Sünen*, II/433, (h. no: 4436).

²⁴⁶ Bezzâr, *a.g.e.*, IX/410.

²⁴⁷ Müslim, *a.g.e.*, Mesâcid, 1, (h. no: 520, I/370).

²⁴⁸ İbn Hibbân, *a.g.e.*, IV/475.

²⁴⁹ Nesâî, *a.g.e.*, II/32.

²⁵⁰ Mâlik b. Enes, Muvatta, Kible, 9, (I/196).

Beğavî, *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbihu's-Sünne*'de hadisi nakletmiştir²⁵¹. Merfû olan bu hadisi ayrıca Buhârî, Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Dârimî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Abdurrezzâk b. Hemmâm, Bezzâr, Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Taberânî, Hâkim en-Neysâbûrî ve Beyhakî tahriç etmişlerdir²⁵². Nesâî'nin rivayetinde *إلا المسجد الكعبة إلا المساجد* yerine *إلا المسجد الحرام* ibaresi vardır²⁵³. Ebû Dâvud et-Tayâlisî'nin rivayetinde de *الْحَرَامُ تَفْضُلُ بِمِائَةِ صَلَاةٍ فِي الْمَسْجِدِ* ziyadesi vardır²⁵⁴.

Tirmizî'ye göre hadis, *hasen-sahîhtir*²⁵⁵, Hâkim ise “*sahîhtir*” demiştir²⁵⁶. Muhakkik Elbânî'ye göre de hadis “*sahîhtir*”²⁵⁷.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında *sahîh* olduğunu söylemek mümkündür.

50. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Abdullah b. Musa ← Hanzala b. Ebî Süfyân ← İkrime b. Hâlid ← İbn Ömer (r.a.)'ın naklettiğine göre Allah Rasûlü (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*İslâm şu beş şey üzerine bina edilmiştir: Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacca gitmek ve Ramazan orucunu tutmaktır*” (II/72)

Beğavî, bu *merfû* hadisi hem *Şerhu's-Sünne* hem de *Mesâbihu's-Sünne*'sinde zikretmiştir²⁵⁸.

²⁵¹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, II/335, (h. no: 449); a.mlf., *Mesâbihu's-Sünne*, I/280, (h. no: 480).

²⁵² Buhârî, *es-Sahîh*, Fazlu's-Salât fî Mescidi Mekke ve'l-Medine, I, (h. no: 1190, II/60); Müslim, *es-Sahîh*, Hacc, 505, (h. no: 1394, II/1012); Tirmizî, *es-Sünen*, Salât, 243, (h. no: 325, II/147); Nesâî, *es-Sünen*, Menâsikü'l-Hacc, 124, (h. no: 2898, V/213); İbn Mâce, *es-Sünen*, İkâmetü's-Salavât, 195, (h. no: 1405, II/412); Dârimî, *es-Sünen*, Salât, 131, (h. no: 1459, II/889); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VIII/451, (h. no: 4838); Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, II/707, (h. no: 1464); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, V/123, (h. no: 9142); Bezzâr, *el-Müsned*, IV/59, (h. no: 1225); Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, *el-Müsned*, X/163, (h. no: 5787); İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, III/94, (h. no: 1688); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, IV/499, (h. no: 1620); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, II/328, (h. no: 2126); Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek*, IV/554, (h. no: 8553); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, V/246, (h. no: 10576).

²⁵³ Nesâî, *a.g.e.*, Menâsikü'l-Hacc, 124, (h. no: 2898, V/213).

²⁵⁴ Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *a.g.e.*, II/707, (h. no: 1464).

²⁵⁵ Tirmizî, *a.g.e.*, Salât, 243, (h. no: 325, II/147).

²⁵⁶ Hâkim en-Neysâbûrî, *a.g.e.*, IV/554, (h. no: 8553).

²⁵⁷ Nesâî, *a.g.e.*, V/213.

²⁵⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, I/17, (h. no: 6); a.mlf., *Mesâbihu's-Sünne*, I/113, (h. no: 2).

Beğavî, Buhârî tarikiyle hadisi zikretmiştir²⁵⁹. Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen bu merfû' hadisi Müslim, Tirmizî, Nesâî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'îlâ el-Mevsîlî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî rivayet etmişlerdir²⁶⁰.

Tirmizî'nin rivayetinde الحج والبيت yerine حج البيت ibaresi bulunmaktadır²⁶¹. Nesâî'nin rivayetinde de صيام رمضان yerine صوم رمضان ifadesi vardır²⁶².

Tirmizî'ye göre hadis, *hasen-sahîhtir*. Muhakkik Elbânî'ye göre de *sahîhtir*²⁶³.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğunu söylemek mümkündür.

51. HADİS

Abdulvâhid b. Muhammed el-Kisâî el-Hatîb ← Abdülazîz b. Ahmed el-Hilâl ← Ebu'l-Abbas el-Esam ← Rabî b. Süleyman ← eş-Şafîî ← Saîd b. Sâlim ← İbrahim b. Yezîd ← Muhammed b. Abbâd b. Ca'fer dedi ki: Abdullah b. Ömer (r.a.)' in yanında oturmuştuk ve onu dinliyordum. Şöyle anlatıyordu: Bir adam Allah Rasûlüne “Gerçek manada hacı kimdir” diye sordu. O (s.a.v.): “*Saçı dağınık, gösterişten uzak kuldur*” buyurdu. Sonra başka bir adam kalkarak: “Ya Rasûlallah! Hangi hac daha faziletlidir” diye sordu. O da (s.a.v.): “Telbiye ve tekbir seslerinin yükseldiği hacdır” buyurdu. Ardından başka bir adam da kalkarak: “Haccın farz olması için yola güç yetirilmesi şartı nedir” diye sordu. Allah Rasûlü de: “*Azık ve binektir*” buyurdu. (II/72)

Beğavî, *hem Şerhu's-Sünne* hem de *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde bu merfû hadisi nakletmiştir²⁶⁴.

²⁵⁹ Buhârî, *es-Sahîh*, İman, 1, (h. no: 8, I/11).

²⁶⁰ Müslim, *es-Sahîh*, İman, 19, (h. no: 16, I/45); Tirmizî, *es-Sünen*, İman, 3, (h. no: 2609, V/4); Nesâî, *es-Sünen*, İman, 13, (h. no: 5001, VIII/107); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VIII/417, (h. no: 4798); Ebû Ya'îlâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, X/164, (h. no: 5788); İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, I/159, (h. no: 308); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, IV/294, (h. no: 1446); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, III/204, (h. no: 2930); a.mlf., *el-Mu'cemu's-Sagîr*, II/60, (h. no: 782); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV/81, (h. no: 7472).

²⁶¹ Tirmizî, *a.g.e.*, İman, 3, (h. no: 2609, V/4).

²⁶² Nesâî, *a.g.e.*, İman, 13, (h. no: 5001, VIII/107).

²⁶³ Tirmizî, *a.g.e.*, VIII/107.

²⁶⁴ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII/14, (h. no: 1822); a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, II/230, (h. no: 1822).

Hadisi Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî, Taberânî Abdullah b. Ömer'den benzer lafızlarla rivayet etmiştir²⁶⁵. Bezzâr, Ebû Ya'la el-Mevsîlî ve Hâkim ise Ebû Bekir (r.a.)'den rivayet etmiştir²⁶⁶. Bezzâr'ın rivayeti şöyledir: ²⁶⁷«الْعَجُّ وَالنَّجُّ» قَالَ: «مَا بَرُّ الْحَجِّ؟ قَالَ: مَا بَرُّ الْحَجِّ؟ قَالَ: «الْعَجُّ وَالنَّجُّ»²⁶⁷.

Tirmizî, “İbn Ömer'den gelen bu hadisi İbrahim b. Yezîd tarikinden başkasını bilmiyoruz. Ancak İbrahim b. Yezid'in hıfzı konusunda hadis ehlinden bazı kimseler (olumsuz) konuşmuşlardır” demiştir²⁶⁸. Elbânî “Gerçekten çok *zayıf*tır. Ancak العج والنج ibaresi başka bir hadiste de sabittir” demiştir²⁶⁹. Şuayb el-Arnâvut da “Hadisin isnadı *zayıf*tır. Zira İbrahim b. Yezîd, *metrûku'l-hadîstir*” demiştir²⁷⁰.

Tirmizî ve muhakkiklerin kanaatlerine binâen hadisin isnadında geçen İbrahim b. Yezîd'in cerhi sebebiyle rivayetin *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

52. HADİS

Ebu'l-Hasan es-Serahsî ← Zâhir b. Ahmed ← Ebû İshak el-Hâşimî ← Ebû Mus'ab ← Mâlik ← İbn Şihâb ← Süleyman b. Yesâr ← Abdullah b. Abbas (r.a.) şöyle anlattı: Fadl b. Abbas binek üzerinde Rasûlullâhın arkasındaydı. O sırada O'na (s.a.v.) Has'am kabilesinden bir kadın geldi. Fadl ve kadın bakışmaya başladılar. Allah Rasûlü (s.a.v.) Fadl'ın yüzünü öteki yana çevirdi. Kadın: “Ya Rasûlullâh! Allah'ın kullar üzerinde hac farîzası var. (Ancak) Babam, binek üzerinde duramayacak kadar ihtiyardır. Onun adına hacc görevini yerine getirebilir miyim” diye sordu. Allah Rasûlü de: “*Evet, yapabilirsin*” buyurdu. (II/74)

Beğavî, *Şerhu's-Sünne*'de bu *merfû* hadisi nakletmiştir²⁷¹.

Beğavî hadisi Mâlik b. Enes tarihiyle zikretmiştir²⁷². Ancak Mâlik'in rivayetinde فجعل الفضل ينظر إليها وتنتظر إليه، فجعل ziyadesi vardır. Buhârî'nin rivayetinde رسول الله صلى الله عليه وسلم يصرف وجه الفضل إلى الشق الآخر ibareleri mevcut değildir²⁷³. Abdullah b. Abbas'tan nakledilen bu *merfû* hadisi ayrıca Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî, Dârimî, İbn

²⁶⁵ Tirmizî, *es-Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (h. no: 2998, V/225); İbn Mâce, *es-Sünen*, Menâsik, 6, (h. no: 2896, IV/143); Dârimî, *es-Sünen*, Menâsik, 8, (h. no: 1838, II/1130); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, V/190, (h. no: 5041)

²⁶⁶ Bezzâr, *el-Müsned*, I/142, (h. no: 72); , Ebû Ya'la el-Mevsîlî, *el-Müsned*, I/108, (h. no: 117); Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, I/620, (h. no: 1655); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, IV/330, (h. no: 8899).

²⁶⁷ Bezzâr, *a.g.e.*, I/142, (h. no: 72).

²⁶⁸ Tirmizî, *a.g.e.*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (h. no: 2998, V/225).

²⁶⁹ Tirmizî, *a.g.e.*, V/225.

²⁷⁰ İbn Mâce, *a.g.e.*, IV/143.

²⁷¹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VII/25.

²⁷² Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Hacc, 97, (I/359).

²⁷³ Buhârî, *es-Sahih*, (h. no: 4399, V/176)

Huzeyme, İbn Hibbân ve Beyhakî rivayet etmişlerdir²⁷⁴. Rivayette geçen konuşmanın Veda Haccı esnasında gerçekleştiği Dârimî dışındaki rivayetlerde mevcuttur.

Elbânî hadis için “*sahîhtir*” demiştir²⁷⁵. Şuayb el-Arnâvut da “Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre *sahîhtir*” demiştir²⁷⁶.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

53. HADİS

Ebû Saîd Ahmed b. İbrahim eş-Şurayhî ← Ebû İshak es-Sa’lebî ← Ebu’l-Hasan el-Kelemâtî ← Ebû Bekir Muhammed b. Ömer ← Sehl b. Ammâr ← Yezîd b. Hârûn ← Şerîk ← Leys ← Abdurrahmân b. Sâbit ← Ebû Ümâme dedi ki Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Bir kimseyi belirgin bir ihtiyaç veya kendisine mani olan bir hastalık veya zalim bir padişah alıkoymadığı halde haccetmezse artık ister Yahudi olarak ölsün isterse Hristiyan*”.

Beğavî’nin rivayet ettiği bu *merfû* hadisi Kütüb-i Tis’a’dan yalnızca Dârimî’nin *es-Sünen* adlı eserinde tespit ettik. Darimî’nin rivayeti şöyledir:

”مَنْ لَمْ يَمْتَعَهُ عَنِ الْحَجِّ حَاجَةٌ ظَاهِرَةٌ، أَوْ سُلْطَانٌ جَائِرٌ، أَوْ مَرَضٌ حَابِسٌ فَمَاتَ وَلَمْ يَحْجَّ، فَلَيَمُتْ إِنْ شَاءَ

يَهُودِيًّا، وَإِنْ شَاءَ نَصْرَانِيًّا“²⁷⁷

İsnatta geçen Leys, Leys b. Sa’d b. Abdurrahmân’dır.

İbnü’l-Cevzî’ye göre Ebû Ümâme’den iki tarikle gelen bu hadis *sahîh değildir*. Ayrıca isnatta geçen Leys için İbn Uyeyne’nin onu zayıflıkla suçladığını Yahyâ b. Kattân, Yahyâ b. Maîn, İbn Mehdî’nin de onun hadislerini terk ettiklerini belirtmiştir²⁷⁸. Suyûtî’ye göre Leys, *metrûk bir ravidir*²⁷⁹.

²⁷⁴ Müslim, *es-Sahîh*, Hacc, 407, (h. no: 1334, II/973); Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Menâsik, 25, (h. no: 1809, III/215); Nesâî, *es-Sünen*, Menâsikü’l-Hacc, 12, (h. no: 2641, V/118); Dârimî, *es-Sünen*, (h. no: 1875, II/1155); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV/125, (h. no: 2266); İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, IV/324, (h. no: 3031); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, IX/301, (h. no: 3989); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, IV/328, (h. no: 8887);

²⁷⁵ Nesâî, *a.g.e.*, V/118.

²⁷⁶ İbn Hibbân, *a.g.e.*, IX/301.

²⁷⁷ Dârimî, *es-Sünen*, Menâsik, 2, (h. no: 1826, II/1122)

²⁷⁸ İbnü’l-Cevzî, *el-Mevzûât*, II/209.

²⁷⁹ Suyûtî, *el-Leâli’l-Masnû’a*, II/200.

Muhakkiklerden Hüseyin Selim Esed “hadisin isnadı Leys sebebiyle *zayıftır*. O, İbn Ebî Selîm’dir” demiştir. Abdurrezzâk el-Mehdî de isnadın zayıf olduğunu *vâhi* isnatlarla metnin *münker* olduğunu belirtmiştir²⁸⁰.

Dârimî dışında Kütüb-i Tis’a’da geçmeyip uydurma hadis kitaplarında mevcut olan bu hadisin, muhakkiklerin de isnattaki Leys adlı raviyi cerh etmeleri sebebiyle uydurma olduğu kanaatindeyiz.

Âl-i İmrân/98-100

قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَكْفُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ وَاللَّهُ شَهِيدٌ عَلَىٰ مَا تَعْمَلُونَ (98) قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ مَنْ آمَنَ تَبْغُونَهَا عِوَجًا وَأَنْتُمْ شُهَدَاءُ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (99) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ (100)

“De ki: Ey ehl-i kitap! Allah yaptıklarınızı görüp dururken niçin Allah’ın ayetlerini inkâr edersiniz? De ki: Ey ehl-i kitap (Gerçeği) görüp bildiğiniz halde niçin Allah’ın yolunu eğri göstermeye yeltenerek müminleri Allah yolundan çevirmeye kalkışıyorsunuz. Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir gruba uyarsanız imanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevkederler”

Müfessir ayetin iniş sebebi olarak şu rivayeti zikretmiştir:

54. HADİS

Zeyd b. Eslem şöyle nakletmiştir: “Evs ve Hazrec kabilelerinden bir grup Müslüman sohbet ederken azılı bir kâfir olan ve müslümanlara dil uzatan ihtiyar bir Yahudi Şâs b. Kays onların yanlarından geçti. Cahiliye döneminde birbirlerine olan düşmanlıktan sonra İslâmla beraber aralarındaki güzel ilişkileri ve muhabbetleri onu öfkelenirdi. O şöyle dedi: “Vallahi Kayle’nin oğulları bu beldede bir araya gelirse bize yer kalmaz”. Yanındaki Yahudi gence şöyle emretti. “Yanlarına git, onlarla birlikte otur. Sonra onlara Buâs savaşını ve daha öncesini hatırlat. Önceden bu günler için okudukları şiirleri onlara oku. Buâs harbi, Evs ve Hazrec’in savaştığı ve Evs’in galip geldiği bir savaştı. O genç de söylenenleri yaptı. Genç konuştu, o konuştuğu topluluk da onun anlattıkları hakkında konuşmaya, tartışmaya her biri kendi kabilesiyle övünmeye başladılar. Evs kabilesinden Hâriseoğullarından Evs b. Kıbtî, Hazrec kabilesinden Selemeoğullarından da Cebbâr b. Sahr adında iki kişi atlarının üzerine atıldı. Orada da bir

²⁸⁰ Beğavî, *Meâlimu’t-Tenzil*, I/477.

süre tartıştılar. Onlardan biri diğere: “İsterseniz vallahi bu meseleyi başına kadar götürüp kan davasını tekrar başlatırım” dedi. Her iki grup da bu söylenene öfkeleniler. “Artık bunu yapacağız, silaha sarılın, buluşmamız Harre denen yerde olsun” dediler ve orada toplandılar. Cahiliye dönemi kan davaları üzerine Evs ve Hazreç kabileleri birbirlerine girmişlerdi. Bu durum, Allah Rasûlüne ulaştı. Beraberindeki muhacirlerle birlikte onların yanına varınca şöyle dedi: “*Ey Müslüman topluluğu! Cahiliye davası mı? Ben aranızdayken Allah sizi İslamla şereflendirdikten ve cahiliye durumundan kurtardıktan ve aranızı muhabbetle birleştirdikten sonra önceki kâfirlik halinize mi dönüyorsunuz? Allah Allah!*” Onlar da bunun şeytanın bir aldatması ve düşmanlarının bir tuzağı olduğunun farkına vardılar. Elleriindeki silahları bırakıp ağladılar ve birbirlerine sarıldılar. Sonra Allah Rasûlüyle birlikte işitip itaat edenler olarak oradan ayrıldılar. Allah (c.c.) da onlar hakkında bu ayeti indirdi. (II/75)

Bu *merfû* hadisi temel hadis kitaplarında tespit edemedik. Ancak bazı müfessirler eserlerinde rivayet etmiştir. Taberî 99. ayetin tefsiri bağlamında rivayeti isnadlı zikretmiştir. İsnadı şöyledir: İbn Humeyd ← Seleme ← Muhammed b. İshak ← es-Sika (İsmi bilinmeyen ancak güvenilir olduğuna inanılan bir ravi kastedilmiş olmalı) ← Zeyd b. Eslem²⁸¹.

Zemahşerî, Râzî, Neseî, Ebû Hayyân el-Endelüsî ve Suyûtî de ilgili ayetin tefsirinde bu rivayete yer vermişlerdir²⁸².

Rivayetin yalnızca tefsir kaynaklarında zikredilmesi sebebiyle haber kabilinden ve tarihen sabit bir olay kabul edip hadis ilmi açısından değerlendirme yapamadık ve bu sebeple rivayet üzerinde tevakkuf ettik.

Âl-i İmrân/101-102

وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ وَمَنْ يَعْتَصِمِ بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

(101) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ حَقَّ تَقَاتِهِ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنْتُمْ مُسْلِمُونَ (102)

“Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir gruba uyarsanız imanınızdan sonra sizi yeniden inkârcılığa sevkederler. Size Allah’ın ayetleri okunurken üstelik Allah Rasûlü de aranızdayken nasıl inkâra saparsınız? Her kim

²⁸¹ Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, VI/55.

²⁸² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I/393; Râzî, *Mefâtihu’l-Gayb*, I/1213; Neseî, *Medârikü’t-Tenzil*, I/171; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *el-Bahru’l-Muhît*, III/15; Suyûtî, *ed-Dürrü’l-Mensûr*, II/278.

Allah’a bağlanırsa kesinlikle doğru yola iletilmiştir. Ey iman edenler! Allah’tan O’na yaraşır şekilde korkun ve ancak Müslümanlar olarak can verin”

Beğavî, ayetin tefsirinde Katâde’nin şu görüşünü nakletmiştir: “Bu ayette iki açık isim vardır. Bunlar: Allah’ın kitabı ve Rasûlullah’ın elçisi. O’nun elçisi göçüp gitti. Kitabına gelince kendinden bir rahmet ve nimet olarak onu aranızda bıraktı”. Sonrasında bu bağlamdaki hadisleri nakletmiştir.

55. HADİS

Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. el-Abbas el-Humeydî ← Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâfız ← Ebu’l-Fadl el-Hasan b. Yakub b. Yusuf el-Adl ← Ebû Ahmed Muhammed b. Abdulvehhâb el-Abdî ← Ebû Ca’fer b. Avf ← Ebû Hayyân Yahyâ b. Saîd b. Hibbân (Ona Yezîd b. Hayyân) dedi ki Zeyd b. Erkam’ı şöyle söylerken işittim: “Allah Rasûlü (s.a.v.) bir gün bizimle birlikteyken hitap etmek üzere kalktı. Allah’a hamd u senâdan sonra şöyle dedi: “*Ey insanlar! Ben ancak bir beşerim. Rabbimin elçisinin gelip benim de ona icâbet etmem (vefatım) yakındır ve ben size iki değerli şey bırakıyorum. Bunlardan birincisi içinde hidayet ve aydınlık olan Allah (c.c.)’ın Kitabı’dır. Allah (c.c.)’ın Kitabına tutunun ve bırakmayın*” buyurdu. Hz. Peygamber, Allah’ın Kitabını teşvik etti ve sonra “*Ehl-i Beytim! Ehl-i Beytim hakkında size Allah’ı hatırlatıyorum(ondan korkun)*” buyurdu.(II/76)

Beğavî, bu *merfû* hadisi *Şerhu’s-Sünne*’de aynı isnat ve metinle²⁸³, *Mesâbîhu’s-Sünne*’de isnatsız ve benzer lafızlarla tahriç etmiştir²⁸⁴. Müslim, Zeyd b. Erkam’dan nakledilen bu hadisi uzunca rivayet etmiş²⁸⁵, Dârimî’nin rivayetinde «وَأَهْلَ بَيْتِي أَذْكَرُكُمْ اللَّهُ» ibaresi vardır²⁸⁶. Hadisi ayrıca Ahmed b. Hanbel, Bezzâr, Beyhakî nakletmiştir²⁸⁷.

Muhakkiklerden Hüseyin Selim Esed “İsnadı *sahîhtir*” demiştir²⁸⁸. Şuayb el-Arnaut da “İsnadı Müslim’in şartına göre *sahîhtir*. Yezîd b. Hayyân, Müslim’in ricalindendir. Geriye kalan raviler de Şeyhâyn’ın *sikâ* ravilerindendir”²⁸⁹ demiştir.

²⁸³ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIV/118.

²⁸⁴ Beğavî, *Mesâbîhu’s-Sünne*, IV/185.

²⁸⁵ Müslim, *es-Sahîh*, Fedâilü’s-Sahâbe, 36, (h. no: 2408, IV/1873).

²⁸⁶ Dârimî, *es-Sünen*, Fedâilü’l-Kur’ân, 1, (h. no: 3359, IV/2090).

²⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXII/11, (h. no: 19265); Bezzâr, *el-Müsned*, X/240, (h. no: 4336); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, II/148, (h. no: 2971).

²⁸⁸ Dârimî, *a.g.e.*, IV/2090.

²⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XXXII/11.

Önemli muhaddislerce nakledilen bu hadisin aleyhinde sıhhat değerlendirmesine rastlamadığımızdan ayrıca muhakkiklerin de olumlu kanaatlerine binâen *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

56. HADİS

Mukâtil b. Hayyân şöyle demiştir: “Câhiliye döneminde Evs ile Hazreç kabileleri arasında düşmanlık ve savaş vardı. Rasûlullah (s.a.v.) Medine’ye hicret edince bunların aralarını düzeltti. Daha sonra onlardan iki kişi Evs’ten Sa‘lebe b. Ğanem, Hazreç’ten ise Es’ad b. Zürâre kendi kabileleriyle övündüler. Evs kabilesinden olan: “Şâhitliği iki kişinin şâhitliğine bedel olan Hüzeyme b. Sâbit bizden, meleklerin yıkadığı Hanzala bizden, ölümüne Rahmân’ın arşının titrediği ve Kureyzaoğulları arasındaki verdiği hükme Allah’ın râzı olduğu Sa’d b. Muâz bizden” dedi. Hazreçli ise şöyle dedi: “Kur’ân’ın hükümlerini mükemmelen bilen dört kişi; Übey b. Ka‘b, Muâz b. Cebel, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Zeyd bizdendir. Ensâr’ın hatîbi ve reisi Sa’d b. Ubâde bizdendir”. Aralarındaki söz düellosu böylece devam etti. Birbirlerine öfkeleniler, şiirler okudular ve övündüler. Evs ve Hazreç kabilesi silahlı bir şekilde orada toplandılar. Bunun üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.) geldi. Allah (c.c.) da şu ayeti indirdi: (Ey iman edenler, Allah’tan hakkıyla sakının). (II/77)

Hadisi temel hadis ve tefsir kitaplarında tespit edemedik.

Temel hadis kitaplarında geçmeyen bu hadisin lehinde ve aleyhinde sıhhat değerlendirmesine rastlamadığımızdan sıhhati hakkında da bir kanaate varamadık ve bu sebeple tevakkuf ettik.

57. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ebû Bekir el-Abdûsî ← Ebû Bekir b. Muhammed b. Hamdûn b. Hâlid b. Yezîd ← Süleyman b. Seyf ← Vehb b. Cerîr ← Şu‘be ← A‘meş ← Mücâhid ← Abdullah b. Abbas (r.a.)’tan nakledildiğine göre Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Ey insanlar! Allah (c.c.)’tan hakkıyla sakının. Zira (cehennem yiyeceği olan) zakkumdan yeryüzüne bir damla damlatılsaydı tüm insanların yaşantısını alt üst ederdi. Hal böyleyken zakkumdan başka yiyeceği olmayan kişinin hali nasıl olur?*” (II/77)

Beğavî, hem *Şerhu's-Sünne* hem de *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde bu *merfû* hadisi nakletmiştir²⁹⁰. Tirmizî, İbn Mâce, Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Bezzâr, İbn Hibbân, Taberânî ve Hâkim hadisi İbn Abbas'tan benzer lafızlarla rivayet etmişlerdir²⁹¹.

Tirmizî'nin rivayetinde *فَطَرْتُ عَلَى الْأَرْضِ لِأَمْرَتٍ* yerine *فَطَرْتُ عَلَى الدُّنْيَا لِأَفْسَدَتِ* ibaresi vardır. Yine Tirmizî'ye göre hadis, *hasen-sahîh*, muhakkik Elbânî'ye göre ise *zayıftır*²⁹².

Hâkim, “bu hadis, tahrîç etmemelerine rağmen Şeyhaynın şartlarına göre *sahîhtir*” demiştir²⁹³.

Muhakkik Şuayb el-Arnâvut da “Şeyhaynın şartlarına göre hadisin isnadı *sahîhtir*” demiştir²⁹⁴.

Önemli muhaddislerce nakledilen bu hadisin aleyhinde sıhhat değerlendirmesine rastlamadığımızdan ayrıca muhakkiklerin de olumlu kanaatlerine binâen (Elbânî'nin görüşü dışında) *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Âl-i İmrân/103

وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا وَاذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ
بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا وَكُنْتُمْ عَلَى شَفَا حُفْرَةٍ مِنَ النَّارِ فَأَنْقَذَكُمْ مِنْهَا كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ (103)

“Hep birlikte Allah’ın ipine (İslâm’a) sımsıkı yapışın; parçalanmayın. Allah’ın size olan nimetini hatırlayın: Hani siz birbirinize düşman kişilerdiniz de O, gönüllerinizi birleştirmişti ve O’nun nimeti sayesinde kardeş kimseler olmuştunuz. Yine siz bir ateş çukurunun tam kenarındayken oradan da sizi O kurtarmıştı. İşte Allah size ayetlerini böyle açıklar ki doğru yolu bulasınız”

Beğavî, ayette geçen “habl” kelimesinin hedefe ulaştırın sebep ve vesile olduğunu belirtmiştir. Habl (ip) konusunda farklı görüşleri vermiş son olarak da Süddî'nin bu kelime için Kur'an görüşünü zikretmiş, ardından bu bağlamdaki hadisleri nakletmiştir.

²⁹⁰ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XV/246, (h. no: 4408); Beğavî, *Mesâbîhu's-Sünne*, IV/11, (h. no: 4411).

²⁹¹ Tirmizî, *es-Sünen*, Sıfatu Cehennem, 4, (h. no: 2585, IV/706); İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühd, 38, (h. no: 4325, V/376); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IV/467, (h. no: 2735) Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, IV/367, (h. no: 2765); Bezzâr, *el-Müsned*, XI/189, (h. no: 4934); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XVI/511, (h. no: 7470); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, VII/291, (h. no: 7525); a.mlf., *el-Mu'cemu's-Sagîr*, II/133, (h. no: 911); Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, II/322, (h. no: 3158);

²⁹² Tirmizî, *a.g.e.*, Sıfatu Cehennem, 4, (h. no: 2585, IV/706).

²⁹³ Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, II/322

²⁹⁴ İbn Hibbân, *a.g.e.*, XVI/511.

58. HADİS

İbn Mes‘ud (r.a.), Nebi (s.a.v.)’den şöyle nakilde bulunmuştur: “*Muhakkak ki bu Kur‘ân, Allah‘ın ipidir. O apaçık bir nûr, faydalı bir şifa, ona tutunan için bir koruyucu, ona tâbi olan için de bir kurtuluştur.*” (II/78)

Beğavî‘nin isnatsız zikrettiği bu *merfû* hadisi Dârimî, Abdurrezâk, İbn Ebî Şeybe, Taberânî ve Hâkim isnatlı olarak zikretmişlerdir²⁹⁵. Dârimî‘nin isnadı şöyledir: Ca‘fer b. Avn ← İbrahim el-Hicrî ← Ebu‘l-Ahves ← Abdullah b. Mes‘ud²⁹⁶.

Muhakkik Hüseyin Selim Esed, isnattaki İbrahim el-Hicrî‘nin zayıflığı sebebiyle isnadın *zayıf* olduğunu belirtmiştir²⁹⁷.

Muhakkikin olumsuz kanaatine binâen hadisin *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

59. HADİS

Ebu‘l-Hasan es-Serahsî ← Zâhir b. Ahmed ← Ebû İshak el-Hâşimî ← Ebû Mus‘ab ← Mâlik ← Süheyl b. Ebî Sâlih ← Ebû Sâlih (babası) ← Ebû Hüreyre (r.a.) Rasûlullah‘tan şöyle nakilde bulunmuştur: “*Allah sizin için üç şeyden razı olur, üç şey için kızar: O‘na kulluk edip hiçbir şeyi ortak koşmamanızdan, hep birlikte onun ipine sarılışınızdan ve yönetiminizi bıraktığı ulu‘l-emre itaat etmenizden razı olur. Dedikoduya, malı ziyan etmeye ve insanlardan çok istemenize (sormanıza) kızar.*” (II/79)

Beğavî, Mâlik b. Enes tarikiyle bu *merfû‘* hadisi zikretmiştir²⁹⁸. Beğavî, *Şerhu‘s-Sünne‘*de de hadisi nakletmiştir²⁹⁹. Müslim‘in rivayetinde *وَيُكْرَهُ لَكُمْ وَيَسْخَطُ لَكُمْ* ibaresi vardır. *وَأَنْ تُنَاصِحُوا مِنْ وَلى اللَّهِ أَمْرًا* lafzı da yoktur. Ayrıca metinde *وَلَا تَفَرَّقُوا* ziyadesi vardır³⁰⁰.

Ebû Hüreyre‘den nakledilen bu hadisi Buhârî, Ahmed b. Hanbel, İbn Hibbân ve Beyhakî de benzer lafızlarla tahric etmişlerdir³⁰¹.

Muhakkik Şuayb el-Arnaut‘a göre hadisin isnadı *sahîhtir*³⁰².

²⁹⁵ Dârimî, *es-Sünen*, Fezâilü‘l-Kur‘ân, 1, (h. no: 3315, II/523); Abdurrezâk b. Hemmâm, *el-Musanef*, III/375, (h. no: 6017); İbn Ebî Şeybe, *el-Musanef*, VI/125, (h. no: 30008); Taberânî, *el-Mu‘cemu‘l-Kebîr*, IX/130, (h. no: 8646); Hâkim en-Neysâbüri, *el-Müstedrek*, I/741, (h. no: 2040);

²⁹⁶ Dârimî, *a.g.e.*, Fezâilü‘l-Kur‘ân, 1, (h. no: 3315, II/523).

²⁹⁷ Dârimî, *a.g.e.*, II/523.

²⁹⁸ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Kelâm, 20, (II/990).

²⁹⁹ Beğavî, *Şerhu‘s-Sünne*, I/202, (h. no: 101).

³⁰⁰ Müslim, *es-Sahîh*, Akdiye, 10, (h. no: 1715, III/1340)

³⁰¹ Buhârî, *el-Edebü‘l-Müfred*, I/170, (h. no: 441); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIV/399, (h. no: 8799); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, VIII/182, (h. no: 3388); Beyhakî, *es-Sünen*, VIII/163, (h. no: 17099).

³⁰² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIV/399.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmesi de dikkate alındığında hadisin *sahih* olduğu kanaatindeyiz.

60. HADİS

Muhammed b. İshak b. Yesâr ve diğer tarihçiler şöyle nakletmişlerdir: “Evs ve Hazrec aynı anne babanın oğulları idiler. Bir öldürme hadisesi sebebiyle aralarında düşmanlık vaki oldu. Allah (c.c.) İslâm’la söndürene kadar bu düşmanlık ve savaş yüz yirmi yıl boyunca devam etti. Allah onların arasını Rasûlü Muhammed (s.a.v) aracılığıyla birleştirdi. Onların barışma sebepleri şudur: Benî Amr b. Avf’ın kardeşi Süveyd b. es-Sâmit, asalet sahibi birisiydi. Kavmi onu, cesur oluşu ve nesebi sebebiyle “kâmil” olarak isimlendiriyordu. Hac veya umre yapmak için Mekke’ye geldi. Rasûlüllah (s.a.v) ise peygamberlik ile görevlendirilmiş ve davetle emr olunmuştu. Süveyd’den haberdar olunca onun yanına gitti. Onu Allah’a inanmaya ve İslâm’a çağırdı. Süveyd, O’na, “belki sende olan bende olan gibidir” dedi. Allah Rasûlü (s.a.v.) ona: “*sende olan nedir?*” dedi. O: “Lokmân’ın mecellesi yani hikmetidir” dedi. Allah Rasûlü (s.a.v.): “*Göstersene onu bana*” dedi ve o da gösterdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü: “*Muhakkak ki bu güzel bir sözdür, bende daha güzeli var. O da Kur’ân’dır ki Allah onu bana bir nûr ve hidayet olarak indirmiştir*” dedi. Sonra ona Kur’an tilavet edip İslâm’a davet etti. O da ondan uzak durmadı ve “hakikaten bu güzel bir sözmüş” dedi, sonra da Medine’ye döndü. Ne var ki çok geçmeden Yevm-i Buâs’tan önce Hazreç kabilesi tarafından öldürüldü. Kavmi onun Müslüman olarak öldürüldüğünü söyler. (II/79)

Rivayeti temel hadis kitaplarında tespit edemedik. İbn Hişâm bu *merfû* rivayeti İbn İshak’tan uzunca nakletmiştir³⁰³. Taberî de ayetin tefsiri bağlamında isnatlı olarak rivayeti tahriç etmiştir. İsnadı şöyledir: İbn Humeyd ← Seleme ← İbn İshak ← Âsım b. Amr Katâde el-Medenî ← Kavminden bazı hocaları.³⁰⁴

Temel hadis kitaplarında geçmeyen bu hadisin isnadındaki *mübhem raviler* sebebiyle *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

³⁰³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I/427.

³⁰⁴ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, VII/87.

Âl-i İmrân/104

وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (104)

“Sizden hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü men eden bir topluluk bulunsun. İşte onlar, kurtuluşa erenlerdir.”

Beğavî, ayette emredilen emr-i bi'l-ma'rûf nehy-i ani'l-münker ilkesi doğrultusundaki hadisleri nakletmiştir.

61. HADİS

İsmail b. Abdulkâhir ← Abdulğâfir b. Muhammed ← Muhammed b. İsa el-Celûdî ← İbrahim b. Muhammed b. Süfyân ← Müslim b. el-Haccâc ← Ebû Bekir Muhammed b. Ebî Şeybe ← Veki' ← Süfyân ← Kays b. Müslim ← Târik b. Şihâb ← Ebû Saîd (r.a.) Allah Rasûlünün şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “Sizden birisi bir kötülük gördüğü zaman onu eliyle düzeltsin. Buna gücü yetmezse diliyle düzeltsin. Buna da gücü yetmezse kalben buğzetsin. Bu ise îmânın en zayıf derecesidir.” (II/85)

Beğavî, bu *merfû* hadisi isnatta da görüldüğü gibi Müslim tarikiyle zikretmiştir³⁰⁵.

Beğavî, hem *Şerhu's-Sünne* hem de *Mesâbîhu's-Sünne'sinde* hadisi *ta'likan* nakletmiştir³⁰⁶. Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet edilen bu hadisi Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Abdurrezzâk b. Hemmâm, İbn Hibbân ve Beyhakî tahriç etmişlerdir³⁰⁷.

İbn Mâce'nin rivayetinde فَاَسْتَطَاعَ أَنْ يُعَيِّرَهُ بِيَدِهِ ibaresi vardır³⁰⁸. Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde ise فَاِنْ اسْتَطَاعَ أَنْ يَغْيِرَهُ بِيَدِهِ فليُفَعَلْ ibaresi vardır³⁰⁹.

Tirmizî'ye göre hadis, *hasen-sahîhtir*³¹⁰. Şuayb el-Arnâvut'a göre hadisin isnadı Şeyhayn'ın şartına göre *sahîhtir*³¹¹. Elbânî'ye göre de hadis *sahîhtir*³¹².

Önemli muhaddislerin eserlerine aldığı bu hadisin, hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında, *sahîh* olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

³⁰⁵ Müslim, *es-Sahîh*, İman, 78, (h. no: 49, I/69).

³⁰⁶ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV/349, (h. no: 4157); a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, III/407, (h. no: 3983).

³⁰⁷ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Salât, 247, (h. no: 1140, II/349); Tirmizî, *es-Sünen*, Fiten, 11, (h. no: 2172, IV/469); Nesâî, *es-Sünen*, İman, 17, (h. no: 5009, VIII/111); İbn Mâce, *es-Sünen*, Fiten, 20, (h. no: 4013, V/145); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVII/127, (h. no: 110731); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, III/285, (h. no: 56491); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, I/541, (h. no: 307); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI/94, (h. no: 11847).

³⁰⁸ İbn Mâce, *a.g.e.*, Fiten, 20, (h. no: 4013, V/145).

³⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XVII/127.

³¹⁰ Tirmizî, *a.g.e.*, Fiten, 11, (h. no: 2172, IV/469).

³¹¹ İbn Hibbân, *a.g.e.*, I/541.

³¹² Nesâî, *a.g.e.*, VIII/111.

62. HADİS

Ebû Abdullah b. el-Fadl el-Harakî ← Ebu'l-Hasan et-Taysefûnî ← Abdullah b. Ömer el-Cevherî ← Ahmed b. Ali el-Küşmîhenî ← Ali b. Hacer ← İsmail b. Ca'fer ← Amr b. Ebî Amr ← Abdullah b. Abdurrahman el-Eşhelî ← Huzeyfe (r.a.), Rasûlullah'tan şöyle nakletmiştir: “*Nefsim elinde olana yemin olsun ki, ya mutlak surette iyiliği emredip kötülükten sakındırırsınız ya da mutlaka Allah çok yakın bir zamanda üzerinize katından bir azap gönderir de sonra duâ edersiniz, fakat duânıza icabet edilmez.*” (II/85)

Beğavî, bu *merfû hadisi* hem *Şerhu's-Sünne* hem de *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde zikretmiştir³¹³. Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî ve Taberânî de hadisi nakletmişlerdir³¹⁴

Tirmizî'nin rivayetinde عقابا منه ثم تدعونه عذابًا من عنده ثم لتدعنه yerine

Aişe (r.a.)'den rivayet eden İbn Mâce'nin rivayeti de şöyledir: *أؤمروا بالمعروف،³¹⁶ وأنهو عن المنكر قبل أن تدعوا فلا يستجاب لكم*

Tirmizî, hadis için “hasen” demiştir. Yine muhakkik Elbânî de “hasen” demiştir³¹⁷. Muhakkik Şuayb el-Arnaut'a göre hadis, *hasen li ğayrihidir. Zira isnadı zayıftır*³¹⁸.

Önemli muhaddislerce nakledilen bu hadisin muhakkiklerin kanaatlerine binâen hadisin *hasen* olduğu kanaatindeyiz.

63. HADİS

Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed el-Kâdî ← Ebû Tâhir Muhammed b. Muhammed b. Mahmiş ez-Ziyadî ← Ebû Bekir Muhammed b. el-Hüseyin el-Kattân ← Ali b. el-Hüseyin ed-Derâverdî ← Ebu'n-Nu'mân ← Abdülazîz b. Müslim el-Kısmelî ← İsmail b. Ebî Hâlid ← Kays b. Ebî Hâzim, Ebû Bekir es-Sıddîk (r.a.)'ın şöyle dediğini anlatmıştır: “Ey insanlar! Siz şu ayeti okumaktasınız: “**Ey insanlar! Siz kendi nefislerinize bakınız. Siz hidayete erdikten sonra, dalâlette olanlar size zarar vermez.**” Ben de Rasûlullah'ın şöyle dediğini işittim: “*İnsanlar bir kötülüğü gördükleri*

³¹³ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV/345, (h. no: 4154); a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, III/408, (h. no: 3986).

³¹⁴ Tirmizî, *es-Sünen*, Fiten, 9, (h. no: 2169, IV/468); İbn Mâce, *es-Sünen*, V/139, (h. no: 4004); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVIII/332, (h. no: 23301); Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, VIII/313, (h. no: 4914); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, II/99, (h. no: 1379); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X/93, (h. no: 20694).

³¹⁵ Tirmizî, *a.g.e.*, Fiten, 9, (h. no: 2169, IV/468).

³¹⁶ İbn Mâce, *es-Sünen*, Fiten, 20, (h. no: 4004, V/139).

³¹⁷ Tirmizî, *a.g.e.*, IV/468.

³¹⁸ İbn Mâce, *a.g.e.*, V/139.

halde onu değiştirmezerse Allah'ın onları çepeçevre saran bir azapla cezalandırması pek yakındır.” (II/85)

Beğavî, bu *merfû hadisi* hem *Şerhu's-Sünne* hem de *Mesâbihu's-Sünne*'sinde zikretmiştir³¹⁹. Ebû Dâvud, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, Bezzâr, Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, İbn Hibbân, Taberânî ve Beyhakî de hadisi nakletmiştir³²⁰.

Ebû Dâvud'un rivayeti *ما من قوم يُعْمَلُ فيهم بالمعاصي، ثم يَقْدِرُونَ على أن يُعَيَّرُوا، ثم لا يُغَيَّرُوا إلا يوشِكُ أن يعُمَّهُمُ اللهُ منه بعقاب* şeklindedir³²¹.

Tirmizî'nin rivayeti de *إن الناس إذا رأوا الظالم فلم يأخذوا على يديه أوشك أن يعمهم الله بعقاب منه* şeklindedir³²².

Tirmizî'ye göre hadis, *hasen-sahîhtir*. Elbânî'ye göre *sahîhtir*³²³. Muhakkik Hüseyin Selim Esed'e göre ise isnad *sahîhtir*³²⁴. Muhakkik Şuayb el-Arnâvut'a göre hadisin isnadı Şeyhâynın şartlarına göre *sahîhtir*³²⁵.

Hadisin önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

64. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Amr b. Hafs b. Ğıyâs ← Hafs b. Ğıyâs (babası) ← A'meş ← Şa'bî ← Nu'mân b. Beşîr (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)'ın şöyle buyurduğunu nakletmiştir: “*Hudûdullah'a (Allah'ın, cezâsını had cezâsı olarak belirlemiş olduğu hırsızlık ve zina gibi büyük günahlara) karşı gevşek davranan ve onları irtikab edenin durumu şunun gibidir: Bir gemide bulunan yolcular kura ekerler de bazılarına alt, bazılarına ise üst kat çıkar. Alt kattakiler, üst kattakilere su atar, üst kattakiler de bundan rahatsız olur. Alt kattaki birisi eline baltayı alır ve geminin tabanını yontarak bir delik açmaya koyulur. (Diğerleri) ona gelerek, “sana ne oluyor?” derler. O da, “siz benden*

³¹⁹ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XIV/344, (h. no: 4153); a.mlf., *Mesâbihu's-Sünne*, III/409, (h. no: 3988).

³²⁰ Ebû Dâvud, *es-Sünen*, Melâhim, 17, (h. no: 4338, VI/394); Tirmizî, *es-Sünen*, Tefsîru'l-Kur'ân, (h. no: 3057, V/256); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I/221, (h. no: 53); Bezzâr, *el-Müsned*, I/135, (h. no: 65); Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, I/118, (h. no: 128); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, I/540, (h. no: 305); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, III/70, (h. no: 2511); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X/91, (h. no: 20687)

³²¹ Ebû Dâvud, *a.g.e.*, Melâhim, 17, (h. no: 4338, VI/394).

³²² Tirmizî, *a.g.e.*, Tefsîru'l-Kur'ân, (h. no: 3057, V/256).

³²³ Tirmizî, *a.g.e.*, V/256.

³²⁴ Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *a.g.e.*, I/118.

³²⁵ İbn Hibbân, *a.g.e.*, I/540.

rahatsız oldunuz. Bana ise su gerekli". Şayet onlar bunu engellerse onu da kendilerini de kurtarmış olurlar. Şayet onu kendi haline bırakırlarsa hem onun hem de kendilerinin helâk olmasına yol açarlar" dedi."(II/86)

Beğavî, bu merfû hadisi Buhârî tarikiyle zikretmiştir³²⁶. O, *Mesâbîhu 's-Sünne* adlı eserinde hadisi ta'lik yapmak suretiyle zikretmiştir³²⁷. Nu'mân b. Beşîr (r.a.)'den rivayet edilen bu hadisi Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, Bezzâr, İbn Hibbân ve Beyhakî benzer lafızlarla tahriç etmişlerdir³²⁸.

Tirmizî'ye göre hadis, *hasen-sahîhtir*. Elbânî'ye göre ise *sahîhtir*³²⁹. Muhakkik Şuayb el-Arnâvut'a göre hadisin isnadı Şeyhâyın şartlarına göre *sahîhtir*³³⁰.

Hadisin önemli muhaddislerce eserlerinde zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

Âl-i İmrân/105-106

وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (105) يَوْمَ تَبْيَضُّ وُجُوهٌ وَتَسْوَدُّ وُجُوهٌ فَأَمَّا الَّذِينَ اسْوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ (106)

“Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler gibi olmayın. İşte bunlar için büyük bir azap vardır. Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı günü (düşünün). İmdi yüzleri kararanlara: İnanmanızdan sonra kâfir mi oldunuz? Öyleyse inkâr etmiş olmanız yüzünden tadın azabı! (denilir)”

Beğavî, çoğu müfessirlere göre **“Kendilerine apaçık deliller geldikten sonra parçalanıp ayrılığa düşenler”**den kastın Yahudi ve Hristiyanlar olduğunu, bazılarına göre de bu ümmetin bidatçıları olduğunu söylemiş, ardından ilgili hadisleri nakletmiştir.

65. HADİS

Ahmed b. Abdullah es-Sâlihî ← Ebu'l-Hasan b. Bişrân ← İsmail b. Muhammed es-Saffâr ← Ahmed b. Mansûr er-Ramâdî ← Abdurrezzâk ← Ma'mer ← Abdülmelik b. Umeyr ← Abdullah b. Zübeyr ← Ömer b. el-Hattâb (r.a.) dedi ki Allah Rasûlü (s.a.v.)

³²⁶ Buhârî, *es-Sahih*, Şerike 6, (h. no: 2493, III/139).

³²⁷ Beğavî, *Mesâbîhu 's-Sünne*, III/408, (h. no: 3984)

³²⁸ Tirmizî, *es-Sünen*, Fiten, 12, (h. no: 2173, IV/470); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXX/310, (h. no: 18361); Bezzâr, *el-Müsned*, VIII/237, (h. no: 3298); İbn Hibbân, *es-Sahih*, I/533, (h. no: 298); Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X/91, (h. no: 20683);

³²⁹ Tirmizî, *a.g.e.*, IV/470).

³³⁰ İbn Hibbân, *a.g.e.*, I/533.

şöyle buyurdu: “*Cennet’in orta yerinde mutlu olmak isteyen kişi cemaate tutunsun. Zira şeytan, tek başına olanla beraberdir. O, iki kişiden çok daha uzaktır.*” (II/86)

Beğavî, bu *merfû hadisi* Abdurrezzâk b. Hemmâm ← Ma’mer tarikiyle zikretmiştir³³¹. Beğavî, hadisi hem *Şerhu’s-Sünne* hem de *Mesâbîhu’s-Sünne*’sinde isnatsız olarak ve benzer lafızlarla zikretmiştir³³². Bu rivayeti Beğavî’nin yanısıra Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Bezzâr, Ebû Ya’lâ el-Mevsîlî, İbn Hibbân, Taberânî ve Hâkim de tahriç etmişlerdir³³³.

Tirmizî’nin isnadı şöyledir: Ahmed b. Menî’ ← Nadr b. İsmail ← Ebu’l-Muğîra Muhammed b. Sûka ← Abdullah b. Dînâr ← İbn Ömer (r.a.) ← Hz. Peygamber (s.a.v): عليكم بالجماعة وإياكم والفرقة فإن الشيطان مع الواحد وهو من الاثنين أبعد من أراد بحبوحه الجنة فيلزم الجماعة من سرتة حسنته وساءته سيئته فذلك المؤمن³³⁴.

Tirmizî hadisin bu tarikle *hasen-sahîh-garib* olduğunu belirtmiştir. Elbânî’ye göre hadis, *sahîhtir*³³⁵. Hâkim’e göre de hadis, *sahîhtir*³³⁶.

Hadisin önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

66. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ahmed b. Abdullah en-Naîmî ← Muhammed b. Yusuf ← Muhammed b. İsmail ← Saîd b. Ebî Meryem ← Nafî b. Ömer ← İbn Ebî Müleyke ← Esmâ bnt. Ebû Bekir (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.)’den şöyle nakletmiştir: “*Ben Havz’ın başında durur ve sizden kimler gelecek diye bakarım. Benimle insanlardan bazılarının arasına girilir ve o insanlar götürülürler. Ben de: “Ya Rabbi bu benim ümmetimdendir” derim. Bana şöyle denilir: “Senden sonra neler yaptıklarının farkında mısın? Vallahi hiç beklemeden hemen topukları üzerine geri döndüler.”* (II/88)

³³¹ Ma’mer b. Râşid, *el-Cami’*, XI/341, (h. no: 20710); Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, XI/341, (h. no: 20710)

³³² Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XI/22, (h. no: 2675); a.mlf., *Mesâbîhu’s-Sünne*, IV/145, (h. no: 4703)

³³³ Tirmizî, *es-Sünen*, Fiten, 7, (h. no: 2165, IV/465); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I/269, (h. no: 114); Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, I/34, (h. no: 31); Bezzâr, *el-Müsned*, IX/271, (h. no: 3817); Ebû Ya’lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, I/131, (h. no: 141); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, X/436, (h. no: 4576); Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, II/184, (h. no: 1659); Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek*, I/199, (h. no: 390); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, VII/91, (h. no: 13904).

³³⁴ Tirmizî, *a.g.e.*, Fiten, 7, (h. no: 2165, IV/465)

³³⁵ Tirmizî, *a.g.e.*, IV/465.

³³⁶ Hâkim en-Neysâbûrî, *a.g.e.*, I/199, (h. no: 390).

Beğavî, bu *merfû hadisi* Buhârî tarikiyle nakletmiştir³³⁷. O, hadisi *Şerhu's-Sünne* ile *Mesâbîhu's-Sünne* adlı eserlerinde farklı bir metinle zikretmiştir³³⁸. Hadisi Müslim, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Ma'mer, Abdurrezzâk, Bezzâr, Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, İbn Huzeyme, İbn Hibbân, Taberânî ve Hâkim en-Neysâbûrî tahriç etmişlerdir³³⁹.

Müslim'in rivayeti şöyledir: *أَنَا فَرَطُكُمْ عَلَى الْحَوْضِ، وَأَنَا زَعَنَ أَقْوَامًا تَمَّ لِأَعْلَبِنَ عَلَيْهِمْ، فَأَقُولُ: يَا رَبَّ أَصْحَابِي، أَصْحَابِي، فَيُقَالُ: إِنَّكَ لَا تَدْرِي مَا أَخَذُوا بَعْدَكَ*³⁴⁰.

Muhakkik Şuayb el-Arnâvut'a göre hadis *sahîhtir*³⁴¹. Muhakkik Hüseyin Selim Esed'e göre de isnad, *sahîhtir*³⁴².

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında *sahîh* olduğunu söylemek mümkündür.

67. HADİS

Ebû Abdullah Muhammed b. el-Fadl el-Hirakî ← Ebu'l-Hasan et-Taysefûnî ← Abdullah b. Ömer el-Cevherî ← Ahmed b. Ali el-Küşmîhenî ← Ali b. Hucr ← İsmail b. Ca'fer ← Alâ b. Abdurrahmân ← Abdurrahmân (babası) ← Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Kapkaralık gecenin parçaları gibi olan fitneler ortaya çıkmadan amelleri işlemede acele edin. Öyle ki mü'min olarak sabahlayan bir kimse akşama kâfir olur. O kişi mü'min olarak akşamlar da sabaha kâfir olur. Dinini, dünyalık bir meta karşılığı satar.*” (II/88)

Beğavî, bu *merfû hadisi* hem *Şerhu's-Sünne* hem de *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde aynı metinle zikretmiştir³⁴³.

Hadisi başta Müslim olmak üzere Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, İbn Hibbân ve Taberânî Ebû Hüreyre'den rivayet etmişlerdir³⁴⁴. İbn Mâce, hadisi

³³⁷ Buhârî, *es-Sahîh*, Rikâk, 51, (h. no: 6576, VIII/119);

³³⁸ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XV/171, (h. no: 3344); a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, III/537, (h. no: 4315).

³³⁹ Müslim, *es-Sahîh*, Fezâil, 32, (h. no: 2297, IV/1796); İbn Mâce, *es-Sünen*, Menâsik, 76, (h. no: 3057, IV/245); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, VI/148, (h. no: 3639); Ma'mer b. Râşid, *el-Cami'*, XI/59, (h. no: 19908); Abdurrezzâk b. Hemâm, *el-Musannef*, XI/59, (h. no:19908); Bezzâr, *el-Müsned*, XV/70, (h. no: 8300); Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, VII/433, (h. no: 4455); İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, I/7, (h. no: 6); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, III/321, (h. no: 1046); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, III/185, (h. no: 2874); Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek*, IV/84, (h. no: 6958).

³⁴⁰ Müslim, *a.g.e.*, Fezâil, 32, (h. no: 2297, IV/1796).

³⁴¹ İbn Mâce, *a.g.e.*, IV/245.

³⁴² Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *a.g.e.*, VII/433.

³⁴³ Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, XV/15, (h. no: 4223); a.mlf., *Mesâbîhu's-Sünne*, III/467, (h. no: 4145).

³⁴⁴ Müslim, *es-Sahîh*, İman, 182, (h. no: 118, I/110);Tirmizî, *es-Sünen*, Fiten, 30, (h. no: 2195, IV/487); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XIII/400, (h. no: 8030); Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, XI/396, (h. no:

Ebû Ümâme'den; Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Hâkim de Nu'mân b. Beşîr'den nakletmiştir³⁴⁵.

Müslim, hadisi Ali b. Hucr tarikiyle bu isnatla zikretmiştir³⁴⁶. İbn Mâce'nin diğerlerinden farklı olan metni şöyledir: "سَتَكُونُ فِتْنٌ، يُصْبِحُ الرَّجُلُ فِيهَا مُؤْمِنًا وَيُمْسِي كَافِرًا، إِلَّا مَنْ أَحْيَاهُ اللَّهُ بِالْعِلْمِ"³⁴⁷.

Tirmizî'ye göre hadis, *hasen-sahîhtir*. Elbânî'ye göre de *sahîhtir*³⁴⁸. Muhakkik Hüseyin Selim Esed'e göre de isnad, *sahîhtir*³⁴⁹.

Hadisin önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında *sahîh* olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

Âl-i İmrân/109-110

وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (109) كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَوْ آمَنَ أَهْلَ الْكِتَابِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ مِنْهُمُ الْمُؤْمِنُونَ وَأَكْثَرُهُمُ الْفَاسِقُونَ (110)

“Göklerde ve yerde ne varsa Allah’ındır. İşler, dönüp dolaşıp Allah’a varır. Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten men eder ve Allah’a inanırsınız. Ehl-i Kitap da inansaydı, elbet bu, kendileri için çok iyi olurdu. (Gerçi) İçlerinde iman edenler var; (fakat) çoğu yoldan çıkmışlardır.”

Beğavî, ayetin tefsirinde İbn Abbas (r.a.)’ın “İnsanlar içinden çıkarılmış en hayırlı ümmet, Hz. Peygamberle Medine’ye hicret edenlerdir” sözünü, Ömer b. Hattab (r.a.)’ın da “İnsanlar içinden çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz, ayeti başımız için geçerli olup, sonumuz için değildir” sözünü zikrettikten sonra bu bağlamdaki hadisleri nakletmiştir.

68. HADİS

Abdülvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Ebî Şüreyh ← Ebu'l-Kâsım el-Beğavî ← Ali b. el-Ca'd ← Şu'be ← Ebû Hamza ← Zehdem b. Mudarrib b. İmrân b. Husayn (r.a.), Nebi (s.a.v.)’den şöyle rivayet etmiştir: “*Sizin*

6515); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XV/96, (h. no: 6704); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, VIII/334, (h. no: 8789).

³⁴⁵ İbn Mâce, *es-Sünen*, Fiten, 9, (h. no: 3954, IV/245); Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, II/149, (h. no: 840); Hâkim en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek*, III/611, (h. no: 6263).

³⁴⁶ Müslim, *a.g.e.*, İman, 182, (h. no: 118, I/110).

³⁴⁷ İbn Mâce, *a.g.e.*, Fiten, 9, (h. no: 3954, IV/245).

³⁴⁸ Tirmizî, *a.g.e.*, IV/487.

³⁴⁹ Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *a.g.e.*, XI/396.

hayırlılarınız benim asrımdakiler, sonra onların ardından gelenlerdir. Sonra da bunların ardından gelenlerdir.” İmran, “Nebi (s.a.v.) kendi asrıdan sonra iki asır mı söyledi yoksa üç asır mı söyledi, bilmiyorum” demiş ve Nebi (s.a.v.)’in şöyle devam ettiğini söylemiştir: “Sizden sonra öyle bir asır gelecek ki kendilerine bir şey emanet edilmeden hıyanet edecekler, kendilerinin şahitlik yapmaları istenmeden şahitlik yapacaklar, adak adadıkları halde yerine getirmeyecekler ve onlarda şişmanlık yaygın olacak.” (II/89)

Beğavî, bu merfû hadisi *Şerhu’s-Sünne*’de aynı isnat ve metinle tahriç etmiştir³⁵⁰.

İmrân b. Husayn’dan nakledilen bu hadisi Buhârî, Müslim, Nesâî, Ahmed b. Hanbel ve Beyhakî tahriç etmiştir³⁵¹.

Buhârî’nin rivayetinde *ولا يُوفون بعد قرنه مرتين أو ثلاثا* yerine *بَعْدُ قَرْنَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً* ibaresi; *ولا يُوفون* yerine de *ولا يُفون* ibaresi yer almaktadır³⁵².

Muhakkik Elbânî’ye göre hadis, *sahîhtir*³⁵³. Muhakkik Şuayb el-Arnaut’a göre de hadis, Şeyhainin şartlarına göre *sahîhtir*³⁵⁴.

Hadisin *muttefekun aleyh* olması, önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

69. HADİS

Aynı isnatla Ali b. el-Ca’d ← Şu’be ve Ebû Muaviye ← A’miş ← Zekvân ← Ebû Said, Nebi (s.a.v.)’den şöyle nakletmiştir: “*Sahabeme sövmeyiniz. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah’a yemin olsun ki sizden birisi Uhud dağı ağırlığında altın infak etse onlardan birinin bir müd (iki avuç dolusu) veya yarım müd miktarı altını infak etmek suretiyle ulaştığı sevaba ulaşamaz.*”(II/89)

Beğavî, bu merfû hadisi *Şerhu’s-Sünne*’de aynı isnat ve metinle tahriç etmiştir³⁵⁵. *Mesâbîhu’s-Sünne* adlı eserinde ise, aynı metinle talikan zikretmiştir³⁵⁶. Buhârî, Ebû Dâvud, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Ebû Ya’lâ el-Mevsîlî, İbn

³⁵⁰ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIV/66, (h. no: 3857).

³⁵¹ Buhârî, *es-Sahîh*, Şehâdât, 9, (h. no: 2651, III/171); Müslim, *es-Sahîh*, Fezâilü’s-sahâbe, 214, (h. no: 2535, IV/1964); Nesâî, *es-Sünen*, Eymân ve’n-Nüzûr, 29, (h. no: 3809, VII/17); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXIII/70, (h. no: 19835); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X/74, (h. no: 20582);

³⁵² Buhârî, *a.g.e.*, Şehâdât, 9, (h. no: 2651, III/171).

³⁵³ Nesâî, *a.g.e.*, VII/17.

³⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XXXIII/70.

³⁵⁵ Beğavî, *Şerhu’s-Sünne*, XIV/69, (h. no: 3859).

³⁵⁶ Beğavî, *Mesâbîhu’s-Sünne*, IV/143, (h. no: 4699).

Hibbân, Taberânî ve Beyhakî hadisi Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)’den rivayet etmiştir³⁵⁷. Müslim ve İbn Mâce de Ebû Hüreyre (r.a.)’den tahriç etmiştir³⁵⁸.

Buhârî’nin rivayetinde *فوالذي نفسي* ibaresi yoktur³⁵⁹. Müslim’in rivayetinde *ما بلغ* yerine *مَا أَدْرَكَ* ibaresi bulunmaktadır. *لَا تَسْبُوا أَصْحَابِي* lafzı da iki kez tekrarlanmıştır³⁶⁰.

Tirmizî’ye göre hadis, *hasen-sahîhtir*³⁶¹. Şuayb el-Arnâvut’a göre hadisin isnadı *sahîhtir*³⁶².

Kütüb-i Tis’a’nın neredeyse tamamında geçen bu hadisin, *muttefekun aleyh* olması ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığı zaman *sahîh* olduğunu söylemek mümkündür.

70. HADİS

Ebû Saîd eş-Şüreyhî ← Ebû İshak es-Sa’lebî ← Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed el-Hâfız ← Ebû Ali el-Hüseyin b. Muhammed b. Hubeyş el-Mukrî ← Ali b. Zenceveyh ← Seleme b. Şebîb ← Abdurrezzâk ← Ma’mer ← Behz b. Hakîm ← Babası (Hakîm) ← Dedesi (Muaviye), Nebi (s.a.v.)’in bu ayet hakkında şöyle dediğini nakletmiştir: “*Siz ümmetlerin yetmişincisi olarak geliyorsunuz. Allah katında en hayırlı ve en mükerrem ümmet sizsiniz. (II/90)*

Bu *merfû* hadisi Tirmizî, İbn Mâce, Ahmed b. Hanbel, Hâkim ve Beyhakî tahriç etmiştir³⁶³.

İsnatta geçen Behz b. Hakîm’in babası, Hakîm b. Muâviye’dir. Dedesi, Muâviye b. Hayde el-Kuşeyrî’dir.

³⁵⁷ Buhârî, *es-Sahîh*, Fezâilü Ashâbi’n-Nebi, (h. no: 3673, V/8); Ebû Dâvud, *es-Sünen*, (h. no: 4658, VII/53); Tirmizî, *es-Sünen*, Menâkıb, 59, (h. no: 3681, V/695); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XVII/138, (h. no: 11079); Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, III/637, (h. no: 2297); Ebû Ya’lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, II/342, (h. no: 1087); İbn Hibbân, *es-Sahîh*, XVI/238, (h. no: 7253); Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, I/212, (h. no: 687); ; a.mlf., *el-Mu’cemu’s-Sağîr*, II/176, (h. no: 982). Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, X/209, (h. no: 21435).

³⁵⁸ Müslim, *es-Sahîh*, Fezâilü’s-Sahâbe, 221(h. no: 2540, IV/1967); İbn Mâce, *es-Sünen*, Fezâilü’s-Sahâbe, 1, (h. no: 161, I/111).

³⁵⁹ Buhârî, *a.g.e.*, Fezâilü Ashâbi’n-Nebi, (h. no: 3673, V/8).

³⁶⁰ Müslim, *a.g.e.*, Fezâilü’s-Sahâbe, 221, (h. no: 2540, IV/1967).

³⁶¹ Tirmizî, *a.g.e.*, V/695.

³⁶² Ebû Dâvud, *a.g.e.*, VII/53.

³⁶³ Tirmizî, *es-Sünen*, Tefsîru’l-Kur’ân, 4, (h. no: 3001, V/226); İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühd, 34, (h. no: 4288, V/349); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXIII/219, (h. no: 20015); Hâkim en-Neysâbüri, *el-Müstedrek*, IV/94, (h. no: 6987); Beyhakî, *es-Sünenü’l-Kübrâ*, IX/5, (h. no: 18172).

Tirmizî, hadisi aynı lafızlarla nakletmiştir³⁶⁴, İbn Mâce'nin rivayetinde إنکم تتمون yerine إنکم تتمون و فینکم و فینکم ibaresi mevcuttur³⁶⁵. Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde de إنکم تتمون yerine إنکم تتمون فون³⁶⁶.

Tirmizî'ye göre hadis, *hasendir*. Elbâni'ye göre de *hasendir*³⁶⁷. Hâkim, “Buhârî ve Müslim tahric etmedikleri halde hadisin isnadı *sahîhtir*” demiştir³⁶⁸. Muhakkik Şuayb el-Arnâvut'a göre de hadisin isnadı *hasendir*. Zira isnatta geçen Hakîm, *sadûk* bir râvidir³⁶⁹.

Hadisin önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmelerinin çoğunluğu dikkate alındığında (Hâkim'in görüşü hariç) hadisin *hasen* olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

71. HADİS

Abdulvâhid b. Ahmed el-Melîhî ← Ebû Ma'ser İbrahim b. Muhammed el-Fîrakî ← Ebû Abdullah Muhammed b. Zekeriyâ b. Yahyâ ← Ebu's-Salt ← Hammâd b. Zeyd ← Ali b. Zeyd ← Ebû Nadra ← Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.) demiştir ki Nebi (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Dikkat edin! Bu ümmet, ümmetlerin yetmişincisini tamamlamıştır. Bu onların, Allah katında en hayırlısı ve en mükerremidir.*” (II/90)

Bir önceki hadisle benzer lafızlarla zikredilen bu *merfû* hadisin tekrardan tahririni yapmadık³⁷⁰. Ancak Muhakkik Abdurrezâk el-Mehdî'ye göre hadisin isnadı zayıftır ve bu zayıflığa sebep olan iki illet vardır: Birincisi, ravi Ebu's-Salt el-Herevî'nin zayıflığından, ikincisi de ravi Ali b. Zeyd'den kaynaklanmaktadır³⁷¹. Ebu's-Salt, Abdusselam b. Salih'tir. İbnü'l-Cevzî, İbn Adıyy'in bu ravi hakkında onun yalanla itham edildiğini İbn Hibbân'ın da ravi için *lâ yuhteccu bih* dediğini nakletmiştir³⁷². Zehebî'ye göre de ravi yalanla itham edilmiştir³⁷³. İbnü'l-Cevzî, ravi Ali b. Zeyd hakkında da Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn'in *leyse bi şey*' dediklerini nakletmiştir³⁷⁴.

³⁶⁴Tirmizî, *a.g.e.*, Tefsîru'l-Kur'ân, 4, (h. no: 3001, V/226).

³⁶⁵İbn Mâce, *a.g.e.*, Zühd, 34, (h. no: 4288, V/349).

³⁶⁶Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, XXXIII/219, (h. no: 20015).

³⁶⁷Tirmizî, *a.g.e.*, V/226.

³⁶⁸Hâkim en-Neysâbü'rî, *a.g.e.*, IV/94.

³⁶⁹İbn Mâce, *a.g.e.*, V/349.

³⁷⁰bkz. 70 nolu hadis.

³⁷¹Beğavî, *Meâlimu't-Tenzîl*, I/493.

³⁷²İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I/129.

³⁷³Zehebî, *Mizânu'l-İ'tidâl*, III/158.

³⁷⁴İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, I/240.

Hadisin isnadındaki iki ravi (Ebu's-Salt ve Ali b. Zeyd) aleyhindeki cerh ayrıca muhakkikin de olumsuz kanaati sebebiyle hadisin bu tarikten *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

72. HADİS

Ebû Saîd eş-Şüreyhî ← Ebû İshâk es-Sa'lebî ← Ebû Abdullah el-Hüseyin b. Muhammed ← el-Fadl b. el-Fadl ← Ebû Halîfe Fadl b. el-Habbâb ← Abdurrahmân (İbn Mübârek) ← Hammâd b. Yahya el-Ebeh ← Sâbit el-Bünânî ← Enes (r.a.)'in naklettiğine göre, Rasûlullah buyurmuşlardır: “*Benim ümmetimin durumu, yağmurun durumuna benzer. Başının mı yoksa sonunun mu hayırlı olduğu bilinmez.*” (II/91)

Beğavî, bu merfû hadisi *Mesâbihu's-Sünne* adlı eserinde aynı metinle, ta'likan zikretmiştir³⁷⁵. Tirmizî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvud et-Tayâlisî, Bezzâr, Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, İbn Hibbân ve Taberânî aynı lafızlarla hadisi tahric etmiştir³⁷⁶. Hadisi İbn Hibbân Ammâr b. Yasir'den, diğerleri de Enes b. Mâlik'ten rivayet etmiştir³⁷⁷.

Muhakkik Elbânî'ye göre hadis, *hasen-sahîhtir*³⁷⁸. Muhakkik Şuayb el-Arnâvut'a göre de, şâhidleri ve tarikleri itibarıyla *kavîdir*³⁷⁹.

Hadisin önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğu kanaati bizde hâsıl olmuştur.

73. HADİS

Ebû Saîd eş-Şüreyhî ← Ebû İshak es-Sa'lebî ← Ebû Muhammed el-Mahledî ← Ebû Nuaym Abdülmelik b. Muhammed b. Adiyy ← Muhammed b. İsa et-Tennisî ← Amr b. Ebî Seleme ← Sadaka b. Abdullah ← Züheyr b. Muhammed ← Abdullah b. Muhammed b. Ukayl ← Zührî ← Saîd b. Müseyyeb ← Ömer b. el-Hattâb (r.a.) dedi ki Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “*Muhakkak ki Cennet ben girinceye kadar bütün peygamberlere, ümmetim girinceye kadar da diğer ümmetlere yasaklanmıştır.*” (II/91)

³⁷⁵ Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, IV/233.

³⁷⁶ Tirmizî, *es-Sünen*, Emsâl, 6, (h. no: 2689, V/152); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, IX/334, (h. no: 12327); Ebû Dâvud et-Tayâlisî, *el-Müsned*, III/511, (h. no: 2135); Bezzâr, *el-Müsned*, XIII/304, (h. no: 6896); Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî, *el-Müsned*, VI/380, (h. no: 3717); İbn Hibbân, *es-Sahih*, XVI/209, (h. no: 7226); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, IV/231, (h. no: 4058).

³⁷⁷ İbn Hibbân, *a.g.e.*, XVI/209.

³⁷⁸ Tirmizî, *a.g.e.*, V/152.

³⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, IX/334.

Bu *merfû* hadisi Taberânî Sadaka b. Abdullah tarikiyle zikretmiştir. Taberânî'nin rivayetinde *كلم* ibaresi yoktur³⁸⁰.

Muhakkik Abdurrezzâk el-Mehdî'ye göre hadisin isnadı *zayıftır*. İsnattaki bu zayıflığın da Sadaka b. Abdullah ve Züheyr b. Muhammed'den kaynaklandığını belirtmiştir³⁸¹. Suyûtî, İbn Adıyy'in Sadaka b. Abdullah için zayıf ravi dediğini nakletmiştir³⁸². İbn Ebî Hâtim de Muhammed b. Züheyr hakkında hafızasının zayıflığından ötürü Iraklılarca hadisin *münker* kabul edildiğini belirtmiştir³⁸³.

Hadisin isnadındaki iki ravi (Ebu's-Salt ve Ali b. Zeyd) aleyhindeki cerh ayrıca muhakkikin de olumsuz kanaati sebebiyle hadisin bu tarikten *zayıf* olduğu kanaatindeyiz.

74. HADİS

Ebû Saîd eş-Şüreyhî ← Ebû İshâk es-Sa'lebî ← Ebû Abdullah Hüseyin b. Muhammed ← Ebu'l-Kasım ← Ömer b. Muhammed b. Abdullah b. Hâtim et-Tirmizî ← Muhammed b. Abdullah b. Merzûk (annesinin babası) ← Affân b. Müslim ← Abdülaziz b. Müslim ← Ebû Sinân (Dırâr b. Mürre) ← Muhârib b. Disâr ← Abdullah b. Büreyde ← Büreyde (Babası) Allah Rasûlünden şöyle nakletmiştir: “*Cennet ehli yüz yirmi saftır. Seksen safi bu ümmettendir.*” (II/91)

Beğavî, Büreyde b. Hasîb el-Eslemî'den rivayet edilen bu *merfû* hadisi *Mesâbihu's-Sünne* adlı eserinde *ta'lik* yapmak suretiyle nakletmiştir³⁸⁴. Hadisi Tirmizî, İbn Mâce, Dârimî, Ahmed b. Hanbel, Bezzâr, Taberânî ve Hâkim en-Neysâbûrî tahriç etmiştir³⁸⁵.

Tirmizî ve İbn Mâce'nin rivayetinde hadisin sonunda *من سائر الأمم وأربعون من سائر الأمم* ziyadesi vardır³⁸⁶. Dârimî'nin rivayetinde de *وَأَرْبَعُونَ سَائِرِ النَّاسِ* ziyadesi vardır³⁸⁷.

³⁸⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, I/289, (h. no: 942).

³⁸¹ Beğavî, *Meâlimu't-Tenzil*, I/494.

³⁸² Suyûtî, *el-Leâli'l-Masnû'a*, I/201.

³⁸³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, III/589.

³⁸⁴ Beğavî, *Mesâbihu's-Sünne*, III/564.

³⁸⁵ Tirmizî, *es-Sünen*, Sıfatü'l-Cennet, 13, (h. no: 2546, IV/683); İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühd, 34, (h. no: 4289, V/350); Dârimî, *es-Sünen*, Rikak, 111, (h. no: 2877, III/1873); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XXXVIII/24, (h. no: 22940); Bezzâr, *el-Müsned*, V/368, (h. no: 1999); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, I/172; a.mlf., *el-Mu'cemu's-Sağîr*, I/67, (h. no: 82); Hâkim en-Neysâbûrî, *el-Müstedrek*, I/155, (h. no: 273).

³⁸⁶ Tirmizî, *a.g.e.*, Sıfatü'l-Cennet, 13, (h. no: 2546, IV/683); İbn Mâce, *a.g.e.*, Zühd, 34, (h. no: 4289, V/350).

³⁸⁷ Dârimî, *a.g.e.*, Rikak, 111, (h. no: 2877, III/1873).

Tirmizî'ye göre hadis, *hasendir*. Elbani hadis için *sahîhtir* demiştir³⁸⁸. Hâkim'e göre hadis, tahric etmediği halde Müslim'in şartına göre *sahîhtir*³⁸⁹. Yine muhakkik Şuayb el-Arnâvut'a göre de hadis, *sahîhtir*³⁹⁰.

Hadisin önemli muhaddislerce zikredilmesi, ayrıca hakkında yapılan sıhhat değerlendirmeleri de dikkate alındığında hadisin *sahîh* olduğu kanaatindeyiz.

2.5. Hadislerin Kaynak ve Sıhhat Bakımından Sınıflandırılması ve Tablolar Halinde Gösterilmesi

Beğavî'nin *Meâlimu't-Tenzil* isimli tefsirindeki Âl-i İmrân Sûresinin ilk 120 ayetin tefsirinde geçen hadisler kaynak (senedin müntehâsı) bakımından kudsî, merfû, mevkûf ve maktû olmak üzere dört kısma ayılıp sayıları belirtilmiştir. İçinde yer aldığı kaynak taksiminde ilk olarak Kütüb-i Tis'a'da yer alan rivayetler belirtilmiş, sonrasında diğer hadis kitapları ve hadis kitapları dışındaki kaynaklarda yer alan rivayetler belirtilmiştir. Beğavî'ye ait *Şerhu's-Sünne* ile *Mesâbilhu's-Sünne* adlı hadis eserlerinde yer alan rivayetlerin sayısı da ayrıca belirtilmiştir. Sıhhat durumu açısından hadisler makbul, merdûd ve hakkında hüküm verilemeyenler şeklinde üç kısma ayrılmıştır. Makbûl hadisler sahîh ve hasen, merdûd hadisler de zayıf ve mevzû başlıkları altında tespit edilmiştir. Kaynaklarda bulunduğu halde sıhhati hakkında hükme varılamayan rivayetler de hakkında hüküm verilemeyen hadisler kısmında değerlendirilmiştir. Yine rivayetler senedli olup olmamaları bakımından aşağıdaki gibi tabloda sınıflandırılmıştır. Ayrıca Kütüb-i Tis'a bazında da hadislerin sayısı tespit edilmiştir.

³⁸⁸ Tirmizî, *a.g.e.*, IV/683.

³⁸⁹ Hâkim en-Neysâbûrî, *a.g.e.*, I/155.

³⁹⁰ İbn Mâce, *a.g.e.*, V/350.

2.5.1 Hadislerin Genel Dağılımı

KAYNAK BAKIMINDAN	Kudsî		-		
	Merfû		73		
	Mevkûf		1		
	Maktû		-		
	TOPLAM		74		
İÇİNDE YER ALDIĞI KAYNAK BAKIMINDAN	Kütüb-i Tis'a'da Yer Alanlar		54		
	Diğer Hadis Kitaplarında Yer alanlar		3		
	Hadis Kitapları Dışında Yer alanlar (Tarih-Tefsir)		14		
	Başvurulan Kaynaklardan Bulunamayanlar		3		
	TOPLAM		74		
SIHHAT BAKIMINDAN	Makbûl Hadisler	Sahîh	43	46	
		Hasen	3		
	Merdûd Hadisler	Zayıf	Zayıflık Sebebi		20
			Metrûk	7	
			Meçhûl	2	
			Münker	2	
			Lâ yutâba' alâ hadîsih / fihi nazar	1	
			Mürsel	1	
			Mübhem	1	
			Leyse bi hucce	1	
Diğerleri	5				
Mevzû		2			
Hakkında Hüküm Verilemeyen Hadisler			6		
TOPLAM		74			
SENED BAKIMINDAN	Senedli Olarak Verilenler		53		
	Senedsiz Olarak Verilenler		21		
TOPLAM		74			

2.5.2. Kütüb-i Tis'a'da Yer Alan Hadisler

Muttefekun aleyh	20
Buhârî	7
Müslim	8
Ebû Dâvud	16
Tirmizî	25
Nesâî	13
İbn Mâce	21
Dârimî	10
Mâlik b. Enes	6
Ahmed b. Hanbel	41
TOPLAM	167

2.5.3. Hadislerin Beğavî'nin Hadise Dair Eserlerindeki Dağılımı

Şerhu's-Sünne'de Yer Alanlar	34
Mesâbîhu's-Sünne'de Yer Alanlar	36
Her İkisinde de Yer Alanlar	28

Tabloların Değerlendirilmesi

Beğavî, Âl-i İmrân sûresinin ilk 120 ayetinin tefsiri bağlamında yetmiş dört hadis zikretmiştir.

Kaynak bakımından 74 hadisin 73'ü merfû (% 98.64), 1'i (% 1.35) mevkûftur.

İçinde yer aldığı kaynak bakımından; 74 hadisin 53 tanesi (% 71.62) Kütüb-i Tis'a'da, 3'ü (% 4.05) diğer hadis kaynaklarında, 13'ü (17.56) hadis kaynakları dışındaki kaynaklarda (Tarih – Tefsir) geçmektedir; 3'ü (% 4.05) de kaynaklarda rastlayamadığımız rivayetlerdir.

Müellif tefsirinde naklettiği rivayetlerin 34'ünü (% 45.9) *Şerhu's-Sünne'*sinde, 36'sını (% 48.6) da *Mesâbîhu's-Sünne'*sinde tahriç etmiştir. Her iki hadis kitabında zikrettiği rivayetlerin sayısı 28 olup 74 rivayetin % 37'sini oluşturmaktadır.

Sihhat bakımından 74 rivayetin 46'sı (% 62.16) makbûl, 22'si (% 29.72) merdûd rivayettir. 6'sı (% 8.1) da hakkında hüküm verilemeyen rivayetlerdir. Makbûl rivayetlerin 43'ü (% 58.1) sahîh, 3'ü (% 4.05) hasendir. Merdûd rivayetlerin de 20'si (27.02) zayıf, 2'si (% 2.7) mevzûdur.

Sened bakımından 74 hadisin 53'ü (%71.62) isnadlı, 21'i (%28.37) de isnadsız olarak zikredilmiştir.

Görüldüğü üzere müellifin naklettiği rivayetlerin çoğunu (% 58.1) sahîh hadisler oluşturmaktadır. Zayıf rivayetlerin sayısı 20, mevzû rivayetlerin sayısı ise 2 olup genele nispetle az bir oranı teşkil etmektedir

SONUÇ

Kur'ân'ın ilk müfessiri Hz. Peygamberdir. Dolayısıyla hadisler, Kur'ân'ın doğru anlaşılması için vazgeçilmezdir.

Bu çalışmamızda Kur'ân ayetlerini hadislerle tefsir eden Beğavî'nin *Meâlimu't-Tenzil* isimli tefsirindeki (Âl-i İmrân sûresi 1-120. ayetler) hadislerin tahriç ve değerlendirmesini yaparak müellifin rivayetlerinin ne kadarının makbûl ne kadarının merdûd olduğunu, senedin muntehâsı açısından rivayetlerin kaynağını, Kütüb-i Tis'a'da geçen rivayetlerin ve isnatlı, isnatsız zikredilenlerin sayısını tespit etmeye çalıştık. Ayrıca bu hadislerin kaç tanesinin Beğavî'nin *Şerhu's-Sünne* ve *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde zikredildiğini belirledik.

Beğavî, Kur'ân'ı tefsir ederken, naklettiği hadisleri çoğunlukla isnatlı zikretmiştir. Tespitlerimize göre müellif, tefsirinde zikrettiği rivayetlerin 34'ünü *Şerhu's-Sünne*'sinde, 36'sını da *Mesâbîhu's-Sünne*'sinde tahriç etmiştir. Her iki eserinde birlikte zikrettiği rivayetlerin sayısı da 28'dir. Ayrıca müellifin metodu üzere *Meâlimu't-Tenzil*'deki rivayete *Şerhu's-Sünne*'deki rivayetlerinin isnatlarının genelde aynı olduğu bazen de ikinci bir isnadla da rivayeti naklettiği, *Mesâbîhu's-Sünne*'sindeyse hadisleri isnatsız naklettiği bazen de sadece sahabî ravinin adını zikretmesiyle *ta'lik* yaptığını gördük.

Tefsirde isnatsız nakledilen rivayetler Beğavî'nin muhaddislerin kullandığı tahriç yöntemini her zaman kullanmadığını göstermiştir. Zira Beğavî, tefsir ulemâsının yaptığı gibi rivayetin isnad açısından sıhhatine bakmayıp haber kabilinden zayıf rivayetleri de nakletmiştir.

Tespitlerimize göre Âl-i İmrân Sûresi'nin ilk 120 ayetinin tefsirinde toplam yetmiş dört hadis nakledilmiştir. Bu hadislerin 53 tanesinin Kütüb-i Tis'a'da geçmiş olması müellifin hadisleri naklederken, naklettiği hadislerin temel hadis kaynaklarında yer alması hususunda itinalı davrandığını göstermektedir. Ayrıca bu yetmiş dört hadisin 46'sının *makbûl (sahîh-hasen)*, 22'sinin *merdûd* rivayet (*zayıf-mevzû*), 6'sının da *hakkında hüküm verilemeyen* rivayetler olması yine müellifin rivayetlerinin büyük çoğunluğunu sahîh hadislerden seçtiğini göstermektedir. Ancak 22'sinin *merdûd* rivayet olması ve bunlardan 20'sinin *zayıf*, 2'sinin de *mevzû* olması da küçük bir oran da olsa müellifin tefsirinin zayıf hatta uydurma rivayetlerden berî olmadığını göstermektedir. *Zayıf* rivayetlerin genelde temel hadis kitaplarında geçmeyip yalnızca tefsir kitaplarında geçmiş olduğu ve isnatsız zikredildiği ya da tefsir ilminde önemli bir şahsiyet olup hadis

ilminde cerh edilen raviler (Kelbî, Mukâtil b. Süleyman ve Bâzân rivayetlerinde olduğu gibi) olduğu sonucuna ulaştık.

Araştırmamızda, bir tahriç çalışmasının sınırlarını zorlayacak olması ve tezin hacmini aşacak olması sebebiyle, rivayetlerde yer alan her ravinin cerh ve ta'dil değerlendirmesine, tartışmalı konuları içeren rivayetlerle ilgili literatüre ve bu rivayetlerin metin tahlillerine ayrıntılı olarak giremedik. Takdir edileceği gibi, tahririni yaptığımız yetmiş dört hadisin her biri ayrı bir tez çalışmasına konu olabilecek niteliktedir.

Beğavînin Kur'ânı rivayetle yorumlama esasına dayalı bu tefsirdeki rivayetlerin tamamı üzerine çalışmak hadis ilmi açısından istifadeli olacaktır. Çalışmamızın konusunu oluşturan Âl-i İmrân sûresinin geri kalan kısmı ve diğer sûrelerin ele alınacağı çalışmalar yapmak da Beğavî'nin tefsirindeki rivayetlerin Hz. Peygambere aidiyetinin belirlenmesi ve sıhhat tespitleri için ilim âlemine katkısı bakımından oldukça faydalı olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDURREZZÂK es-SAN'ÂNÎ** (ö. 211/826), Ebû Bekir Abdurrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himyerî el-Yemânî, *el-Musannef*, I-XI, (thk. Habîbu'rrahmân el-A'zamî), el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1403/1983.
- AHMED B. HANBEL** (ö. 241/855), Ebû Abdurrahmân Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *el-Müsned*, I-XXXXX, (thk. Şuayb el-Arnaut, Âdil Mürşid), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1418/1997.
- AYDIN**, Mahmut, İsa-Mesih'in Ölümünden Dirilmesi Hakikat mi Mitoloji mi? İsa'nın Ölümünden Dirilişi ve Taraftarlarına Görülmesiyle İlgili Rivayetlerin Tarihsel Açından Değerlendirilmesi, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, sayı: 24-25, s. 87-116.
- AYDIN**, Muhammed, Hz. İsa'nın Vefatı, Ref'i ve Nüzûlu Bağlamında M. Zahid Kevserî'nin İlgili Kur'ân Ayetlerine Yaklaşımı, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007, sayı: 16, s. 1-28.
- AYDINLI**, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, MÜFV Yay., İstanbul, 2009.
- BAĞATARHAN**, Hüseyin, *Beğavî'nin Meâlimu't-Tenzîl İsimli Tefsirindeki Hadislerin Tahriç ve Değerlendirilmesi (Fatıha ve Bakara Sûreleri)*, Fırat Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2015.
- BAKIRCI**, Saffet, "Meâlimu't-Tenzîl", *DİA*, XXVIII/203.
- EL-BEĞAVÎ** (ö. 516/1122), Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mes'ûd el-Ferrâ, *Meâlimu't-Tenzîl*, I-VIII, (thk. Muhammed Abdullah Nemr, Osman Cuma ed-Damîriyye, Süleyman Müslim Haraş), Dâru't-Tayyibe, Riyad, 1409/1989.
- _____, *Meâlimu't-Tenzîl*, I-V, (thk. Abdurrezzâk el-Mehdî), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420/1999.
- _____, *Mesâbîhu's-Sünne*, I-IV, (thk. Yusuf Abdurrahman el-Maraşlı v.dğr.), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1407/1987.
- _____, *Şerhu's-Sünne*, I-XVI, (thk. Şuayb el-Arnaut, Muhammed Züheyr eş-Şâvîş), el-Mektebetu'l-İslâmî, Beyrut, 1403/1983.
- EL-BEYHAKÎ** (ö. 458/1065), Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, I-X, Meclisü Dairatü'l-Meârif, Haydarâbâd, 1344/1925.

- EL-BEZZÂR** (ö. 292/904), Ebû Bekir Ahmed b. Amr Abdulhâlik, *el-Müsned*, I-XVIII, (thk. Mahfûz er-Rahmân Zînullah; Âdil b. Sa'd; Sabri Abdulhâlik eş-Şafî) Mektebetu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, 1988/2009.
- BIYIK**, Mustafa, Hristiyan Teolojisinde Deccâl ve Ye'cüc-Me'cüc Kavramları Üzerine Bir Değerlendirme, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2007/I, c:VI, sayı: 11, s. 53-79.
- BODUR**, Osman, *Buhârî Şerhlerinde Deccal Yorumları*, Marmara Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2010.
- EL-BUHÂRÎ** (ö. 256/870), Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre, *el-Câmiu'l-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar min Umûri Rasûlillah (s.a.v.) ve Sünenihi ve Eyyâmihî*, I-IX, (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır), Dâru Tavki'n-Necât, Medine, 1422/2001.
- _____, *el-Edebu'l-Müfred*, (thk. Muhammed Nâsiruddîn Elbânî), Dâru's-Sıddîk, y.y., 1418/1997.
- ÇAKAN**, İsmail Lütfü-**EROĞLU**, Muhammed, "Abdullah b. Abbas", *DİA*, I/78.
- ÇELEN**, Mehmet, *Kur'ân ve Sünnette Zina Haddi ve Recm*, İstanbul Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2001.
- ÇETİNKAYA**, Ahmet, *Hadis Kaynaklarında Hz. İsa Hakkındaki Rivayetlerin İncelenmesi*, İstanbul Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2013.
- ED-DÂRİMÎ** (ö. 255/868), Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân es-Semerkindî, *es-Sünen*, I-IV, (thk. Hüseyin Selim Esed), Dâru'l-Muğnî, Suudi Arabistan, 1412/2000.
- DEMİRCİ**, Muhsin, Nesih Bağlamında Recm Ayeti Sorunu, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2000, sayı: 18, s. 101-119.
- EBÛ DÂVUD** (ö. 275/888), Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-VII (thk. Şuayb el-Arnaut, Muhammed Kâmil Karabelli), Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 1430/2009.
- EBÛ DÂVUD ET-TAYÂLİSÎ** (ö. 204/819), Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd el-Basrî, *el-Müsned*, I-IV, (thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî), Dâru Hicr, Mısır, 1419/1999.

- EBÛ HAYYÂN**, (ö. 745/1344), Muhammed b. Yusuf el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît*, I-VIII, (thk. Âdil Ahmed Abdulmevcûd, Ali Muhammed Muavviz), Beyrut, 1422/2001.
- EBÛ YA'LÂ EL-MEVİLÎ**, (ö. 307/919), Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ, *el-Müsned*, I-XIII, (thk. Hüseyin Selîm Esed), Dâru'l-Me'mûn, Dımeşk, 1404/1984.
- EROĞLU**, Ali, Müfessir Beğavî, *Hayatı ve Tefsirindeki Metodu*, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1987.
- EROĞLU**, M. Şerif, *İslâm Hukukunda Evlilik Dışı Cinsel İlişki ve Cezası*, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı İslâm Hukuku Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, 1998.
- FAHREDDİN ER-RÂZÎ** (ö. 606/1209), Muhammed b. Ömer el-Hüseyin *Mefâtihu'l-Ğayb*, I-XXXII, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, y.y., ts.
- EL-FETTENÎ**, (ö. 986/1578), Muhammed Tahir b. Ali el-Hindî, *Tezkîratü'l-Mevzûât*, İdâratü't-Tıbbâti'l-Münîriyye, y.y., ts.
- GÜNGÖR**, Mevlüt, "Beğavî", *DİA*, V/340.
- EL-HÂKİM**, (ö. 465/1072), Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Neysâbüri, *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn* I-IV, (thk. Mustafa Abdulkâdir Atâ), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990.
- EL-HAMEVÎ**, (ö. 626/1229) Şihâbüddîn Ebû Abdullah Yâkût b. Abdullah er-Rûmî, *Mu'cemü'l-Büldân*, I-VII, Dâru Sâdır, Beyrut, 1995, I/468.
- EL-HUMEYDÎ** (ö. 219/834), Ebû Bekir Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsa el-Kuraşî, *el-Müsned*, I-II, (thk. Hüseyin Selim Esed), Suriye, 1417/1996.
- IŞIK**, Emin, "Âl-i İmrân Süresi", *DİA*, II/307.
- İBN ADÎY** (ö. 365/976), Ebû Ahmed Abdullah b. Adiy el-Cürcânî, *el-Kâmil fi Duafâi'r-Ricâl*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1409/1985.
- İBN ARRÂK** (ö. 963/1555), Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Arrâk, *Tenzîhu's-Şeri'âti'l-Merfûa an'il Ehâdîsi's-Şenîati'l-Mevzûa*, I-II, (thk. Abdulvehhab Abdullatif, Abdullah Muhammed el-Ğumârî), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.
- İBN EBÎ HÂTİM** (ö. 327/938), Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebî Hâtım, *Kitabu'l-Cerh ve't-Ta'dil*, I-IX, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1371/1952.

- İBN EBÎ ŞEYBE**, (ö. 235/849), Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed el-Kûfî, *el-Musannef*, I-XXVI, (thk. Muhammed Avvâme), Dâru'l-Kible, Cidde, 1427/2000.
- İBN HACER**, (ö. 852/1448), Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Tabakâtu'l-Müdebellisîn* (thk., Âsım b. Abdullah), Mektebetü'l-Menâr, Ürdün, ts.
- İBN HİBBÂN** (ö. 354/965), Ebû Hâtim et-Temîmî el-Büstî, *Sahîh*, I-XVIII, (thk. Şuayb el-Arnâvut), Müessesetu'r-Risâle, Beyrut, 1414/1993.
- _____, *es-Sikât*, I-X, (thk. es-Seyyid Şerefüddîn Ahmed), Dâru'l-Fikr, y.y., 1395/1975.
- İBN KESİR** (ö. 774/1372), Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. el-Kuraşî el-Basrî, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-XV, (thk. Sâmi b. Muhammed Selâme), Dâru't-Tayyibe, y.y., 1420/1999.
- İBN MÂCE** (ö. 273/886), Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvinî, *es-Sünen*, I-V, (thk., Şuayb el-Arnâvut, Âdil Mürşid v.dğr.), Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 1430/2009.
- İBN SA'D** (ö. 230/844), Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd el-Basrî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VIII, (thk., İhsan Abbâs), Dâru Sâdır, Beyrut, 1388/1968.
- İBNÜ'L-CEVZÎ**, Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, I-III, (thk. Abdullah el-Kâdî), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1406.
- İSHÂK B. RÂHÛYE**, (ö. 238/853), Ebû Ya'kub İshak b. İbrahim el-Mervezî, *el-Müsned*, I-V, (thk. Abdulğafûr b. Abdulhak), Mektebetu'l-İmân, Medine, 1412/1991.
- KELEŞ**, Ahmet, Hadis İlminde İsnadın Otoritesi veya Akla Rağmen Hadis Okuyuculuğunun Çağdaş Bir Örneği "Recm Cezası" Çalışmasına Eleştirel Bir Bakış, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004, cilt: IV, sayı: 1, s. 41-84.
- KESKİN**, Yusuf Ziya, *Recm Cezası, Ayet ve Hadis Tahlilleri*, Beyân Yay., İstanbul, 2001.
- KILIÇ**, Habib, *Beğavî'nin Meâlimu't-Tenzil İsimli Tefsirindeki Hadislerin Tahriç ve Değerlendirilmesi (Nisa ve Maide Sûreleri)*, Fırat Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ, 2015.
- KIRBAŞOĞLU**, M. Hayri, "İslam'a Yamanan Sanal Şiddet: Recm ve İrtidat Meselesi", *İslamiyat Dergisi*, V (2002), sayı: 1, s. 125-132.

KOMİSYON, *Kur'an Yolu*, I-V, DİB Yay., Ankara, 2006.

_____, *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, TDV Yay., Ankara, 2013.

EL-KURTUBÎ, (ö. 671/1273), Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, (thk. Ahmed el-Birdûnî ve İbrahim Atfîş), Dâru'l-Kütübî'l-Mısriyye, Kahire, 1384/1964.

MÂLİK B. ENES (ö. 179/795), Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Medenî, *el-Muvatta'*, I-II, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1406/1985.

MA'MER B. RÂŞİD (ö. 153/770), Ebû Urve el-Basrî, *el-Câmi*, I-II, (thk., Habîburrahmân el-A'zamî), Meclisu'l-İlmî, Pakistan, 1403/1983.

EL-MİZZÎ (ö. 742/1341), Cemâluddîn Ebu'l-Haccâc el-Kudâi el-Kelbî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî Esmâi'r-Ricâl*, I-XXXV, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1415/1994.

MÜSLİM (ö. 261/875), Ebu'l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbûrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, (thk. Muhammed Fuâd Abdülbâki), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

_____, *el-Câmiu's-Sahîh*, (thk: Halîl Me'mûn Şîhâ), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1431/2010.

EN-NESÂÎ (ö. 303/915), Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, I-IX, (thk., Abdülfettâh Ebû Ğudde, Mektebu'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, Haleb, 1406/1986.

_____, *es-Sünenü'l-Kübra*, I-XII, (haz., Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî), Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1431/2001.

EN-NESEFÎ, (ö. 710/1310), Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed, *Medârikü't-Tenzîl*, I-IV, (thk., Mervân Muhammed Şîâr), Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2005.

SANCAKLI, Saffet, *Beğavî ve Şerhu's-Sünne'deki Şerh Metodu*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 1996.

SARITOPRAK, Zeki, *el-Mesîhü'd-Deccâl fi'l-akîdetil-İslâmiyye*, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1995, sayı: 1, s. 121-132.

_____, *İslam İnancı Açısından Deccal*, Marmara Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Kelam Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1991.

- ES-SUYÛTÎ** (ö. 911/1505), Abdurrahman b. Ebî Bekir, *ed-Durru'l-Mensûr fî't-Tefsîri bi'l-Me'sûr*, I-VIII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.
- _____, *el-Leâli'l-Masnû'a fî'l-Ehâdîsi'l-Mevzûa*, I-II, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, y.y., ts.
- ES-SÛBKÎ**, Tâcüddîn b. Ali b. Abdülkâfi, *Tabakâkü's-Şâfiyyeti'l-Kübrâ*, I-X, y.y, 1913.
- ET-TABERÂNÎ** (ö. 360/970), Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I-XX, (thk. Humeydî b. Abdilmecîd es-Selefî, Mektebetu'l Ulûm ve'l-Hikem, 1404/1983.
- _____, *el-Mu'cemu'l-Evsat*, I-X, (thk., Târik b. Avdillah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî), Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415/1994
- _____, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, I-II, (Muhammed Şekûr Mahmud el-Hacc), Dâru İmâr, Beyrut, 1405/1985.
- ET-TABERÎ** (ö. 310/922), Muhammed b. Cerir b. Yezîd, *Câmiu'l-Beyan an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XXIV, (thk. Ahmed Muhammed Şâkir), Müessesetü'r-Risâle, Kahire, 1420/2000.
- ET-TİRMİZÎ** (ö. 279/892), Ebû İsa Muhammed b. İsa, *es-Sünen*, I-V (thk. Ahmed Muhammed Şakir v.dğr.), Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1397/1977.
- EL-UKAYLÎ**, (ö. 322/934), Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr, *Kitâbu'd-Duafâi'l-Kebîr*, I-IV, (thk. Abdulmu'tî Emîn Kal'aci), Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1404/1984
- EL-VÂHİDÎ** (ö. 468/1075), Ebu'l-Hasan Ali b. Ahmed el-Vahidî en-Neysâbüri, *Esbâbu'n-Nüzûl*, y.y, ts.
- YAHYA B. MAÎN**, Ebû Zekeriyâ Yahya b. Maîn, *et-Tarîh*, I-IV, (thk. Ahmed Muhammed Nur Seyf), Dâru'l-Me'mûn, Dimeşk, 1400/1979.
- YAZICI**, İshak, Kur'ân'a Göre Hz. İsa'nın Ref'i ve İlgili Ayetlerin Yorumlarının Tahlili, *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005, sayı: 20-21, s. 69-101.
- YEĞEN**, İhsan, *Deccal İle İlgili Hadisler ve Değerlendirilmesi*, Erciyes Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Hadis Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri, 2002.
- EZ-ZEHEBÎ**, (ö. 748/1347), Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Mizânu'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, I-V, (thk. Ali Muhammed el-Becâvî), Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ts.

_____, *Tezkiratü'l-Huffâz*, I-IV, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1989.

EZ-ZEMAHŞERÎ, (ö. 538/1144), Ebu'l-Kâsım Mahmud b. Amr Cârullah, *el-Keşşâf an Hakâiki Ğavâmidi't-Tenzil*, I-IV, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1986.

EKLER

Ek 1. Orijinallik Raporu

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	NEBAHAT GÜNEŞ
Öğrenci Numarası	142212101
Enstitü Anabilim Dalı	TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ
Programı	HADİS
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	YRD. DOÇ. DR. MUSA ERKAYA
Tez Başlığı (Türkçe)	BEĞAVİ'NİN MEÂLİMÜ'T-TENZİL İSİMLİ TEFSİRİNDEKİ HADİSLERİN TAHRİÇ VE DEĞERLENDİRİLMESİ (ÂL-İ İMRÂN SÜRESİ 1-120. AYETLER)

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 3.8 sayfalık kısmına ilişkin, 29.06.2024 tarihinde Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programında aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %2.5'tir.

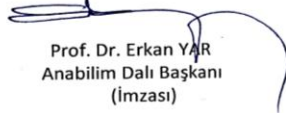

Nebahat GÜNEŞ
(Tezi Hazırlayan)

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen öğrencinin yüksek lisans tezi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığını ve tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Gereğini saygılarımla arz ederim.

Yrd. Doç. Dr. MUSA ERKAYA
Danışmanın Adı-Soyadı
(İmzası)

Prof. Dr. Erkan YAR
Anabilim Dalı Başkanı
(İmzası)

F.Ü.LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ÖĞRETİM YÖNETMELİĞİ

Madde 41- Lisansüstü tezleri ile birlikte teslim edilmesi gereken belgeler şunlardır:

- a) Lisansüstü tezler, savunma öncesinde **intihal program raporu** ve ilgili makale şartını sağladığına dair belgeleri ile birlikte enstitüye teslim edilir.
- b) İntihal raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN'den alınan raporda "benzerlik oranı"nın, "alıntılar hariç" en fazla %10, "alıntılar dâhil" % 30'u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).

ÖZGEÇMİŞ

Nebahat GÜNEŞ; 1991 yılında Elazığ'da doğdu. 1997-2005 yılları arasında ilköğrenimini ve 2005-2009 yılları arasında ortaöğrenimini Elazığ'da tamamladı. 2014 yılında Marmara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Halen Elazığ ili Sivrice ilçesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak görev yapmaktadır.

